శ్రీరస్తు.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

పండితరాజము.

ఇది

శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరులచే

రచియింపఁబడి,

మదరాసు:

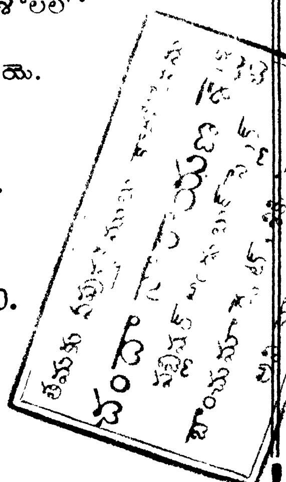
శ్రీ వైజయంతీ ముద్రాక్షరశాలలో

ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడియె.

మొదటికూర్పు 1,100.

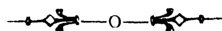
దీనివెల రూ. 0-10-0.

1909

ఉపోద్ఘాతము.

ఈనాటకము మేమొనర్చిన నాటకములలో మొట్టమొదటిది. కాని కొన్ని కారణములచే నింతకాలము వఱకు ముద్రింపఁబడదయ్యె. శ్రీ జగదేక కవితాధురంధరుండగు జగన్నాథ పండితరాయలు ఢిల్లీచక్రవర్తియగు షహాబుద్దీను కొమార్తెను వివాహమాడి పదపడి తత్కాలపు విద్వాంసులచేఁ గాశికాపట్టణమున బహిష్కరింపఁబడి గంగకతనఁ బవిత్రుఁడయ్యెనని లోకులు చెప్పికొనెడి కథ తగుపాటిమార్పులతో వర్ణింపఁబడినది. ఈ విద్వత్కవి తెలుఁగుదేశపు వాఁడు. వేఁగినాటి శాఖవాఁడు. ఈతనికి సరస్వతీతైల పానవశమున నిట్టి విద్వత్కవితాధురంధరత్వ మలవడుటయే కాక యేకసంథాగ్రాహిత్వముకూడ సమకూరెనని వినికి. ఇయ్యనఘుఁడు యౌవన దశయందు ధనార్జనకై స్వదేశరాజులం గొందఱంజూచి వారిచ్చు నీవిచేఁ దనియక ఢిల్లీశ్వరు దర్శింపఁ బోయెనని వినికివలననే కాక యీతఁ డొనర్చిన "శ్లో॥ ఢిల్లీశ్వరోవా జగదీశ్వరోవా మనోరథాన్ పూరయితుం సమర్థః। అన్యైర్నృపాలైః పరదీయమానం శాకాయవా స్యాల్లవణాయ వా స్యాత్." శ్లో॥ నయాచే చేపిందూకంపర్వణీదత్తైక డబ్బాబ్బకం। యాచే మొగల్లులాకం తృణీకృత సువర్ణసందూకం॥ ఇత్యాది శ్లోకముల వలనఁగూడ స్థిరపడుచున్నది. "శ్లో॥ ఆకురుదేశంపచరే గ్రాకురుపరవాది నిర్జయే శంకాం। స్వీకురువరమేకం మే వ్యాకురు భోవత్సశాస్త్రాణి" ఈ శ్లోకమువలన నితఁడు వరప్రసాది యనికూడ ధ్రువపడుచున్నది. ఇతఁడు యవనీ సహితముగ గంగలో నంతర్ధానము నందెనని వినికి మాత్ర మున్నది గాని అయ్యది విశ్వసింపఁ దగినదికాదు. ఏమన? రసగంగాధరములో గంగాలహరీ శ్లోకములు కనుపట్టుచుంటంజేసి. యాగ్రంధము లహరీరచనానంతరము నిర్మింపఁబడె ననుటకు సందియము లేదు కదా? అట్లయిన నితఁడు మఱికొంత కాలము జీవించి తీరవలెను. దీనింబట్టియె మేము గంగలో నంతర్ధానము చెందినట్లు వ్రాయలేదు. ఇందుస్వప్నవృత్తాంతము కేవల కల్పితము. ఉద్యాన వనవిహారముగూడ నట్టిదే. తక్కిన విషయము కొంచెము గొప్ప నిజమే కాని యట్టిది కాదు. స్వప్నవృత్తాంతముచే నీ నాయికా నాయకులు దివ్యులుగా సమర్థింపఁ బడుచున్నారు కాన నాటకనామము యథాకథంచిత్తుగా సమర్థింపఁబడుచున్నది. లేదా? ఈతఁడు పండితరాజు గనుక రాజైనను గావచ్చును. ఇప్పటికిని గాశిలో నీయనంగూర్చి యనేక మహత్త్వములు చెప్పఁబడుచున్నవి. అవి

అన్నియును నింపఁ జేర్చిన "గ్రంథవిస్తర మగునని యుపేక్షింపఁబడియె. ఈ చక్రవర్తి షాబుహానని కొందఱి వ్రాఁతలవలనఁ గనుపట్టుచున్నను రసగంగాధరములో నుదాహరించిన "భూమీనాథ శహాబదీన" అను శ్లోకములోని "శహాబదీన" అను పదము షహాబుద్దీన్ అను దానినుండి కైకొనినట్లు మాకుఁదోచుటచే నితఁడు షహాబుడ్డీను కొమార్తను వివాహమాడినట్లు వ్రాసితిమి లేదా? ఈ రెండు నామములును నొకనికే యుండవలెను. ఈలవంగి చక్రవర్తికూఁతురు కానియట్లును మఱియెవ్వతెయో యయినట్లును గంగాధర పీఠికలో వ్రాయఁబడియున్నను మా మనస్సాక్షికి ననేక విధముల నయ్యది యుక్తియుక్తము గాఁ గనుపట్టదు. ఎవ్వరో యవనిం గ్రహించుటకు "నయాచే" ఇత్యాది శ్లోకములచేఁ జక్రవర్తినేల ప్రార్థింపవలెను? కానిండు. ఏది యెట్లైనను మేమంత స్తనశల్యపరీక్షకుఁ బోక యాంధ్ర దేశ ప్రతీతి ననుసరించి యిద్దాని రచించితిమి. ఇందు 5వ యంకమున నితఁడు రచించిన గంగాలహరి దెలిగింపఁ బడినది. లహరీ శ్లోకములు 52ను గాక స్వకపోలకల్పిత పద్యములు గూడఁ గొన్నియందుఁ జేర్చితిమి. ప్రదర్శకు లయ్యెడ నన్నిపద్యములును గైకొనిన సభ్యులకు విసువు జనించునుగాన సమయోచితముగాఁ గొన్నిటిని మాత్రమే పఠించుచుందురు గాక. మఱియు గంగోపన్యాసము నందలి పద్యములుగూడ నిట్లే కైకొనఁదగు. అక్కడక్కడ నీతిని సంస్కృత శ్లోకములు తెనిఁగింపఁబడినవి. ఇందు షాజహా మొదలైన కొన్ని తురుష్కపాత్రములకు నందఱితోఁ బాటుగాఁ దెలుఁగే వాడఁబడినది. అయ్యెడఁ బాత్రోచితముగా భాషమార్చికొనఁ బ్రదర్శకులు హెచ్చరింపఁ బడుచున్నారు. ఇప్పటి వార కనేకులకు మహాత్ములయందు విశ్వాసమును నాదరమును లేకపోయినను కాలనిర్ణయమందుఁ బరమాదరముండుటం బట్టి యీ విచారణమింతగఁ గొంత యావశ్యకమై యున్నది. కాని గంగాధరపీఠికలోనను మఱికొందఱి వ్రాఁతలయందును ఇక్కవితల్లజుఁడు 17-వ శతాబ్దమున నున్నట్లు మాత్రమే తెలియవచ్చుచున్నది గాని యేసంవత్సరమున నేదినమున నేముహూర్తమున జన్మించెనో తెలియమికి మిగులఁ జింతిల్లుచున్నారము. ఇందలి రసము శృంగారము. గద్యములలో నచ్చటచ్చట రసోచితముగా గ్రామ్యములు వాడఁబడినవి. 2-వ యంకములోని వేంకటేశ్వర పదమునకుఁ దిరుపతి వేంకటేశ్వరుఁడని యర్థము చెప్పికొనక మేలుకోట చెల్లపిల్లరాయఁడను నర్థము చెప్పికొనవలెను. ముద్రాప్రమాదములు స్థూలదృష్టిగా దిద్దఁబడినవి. మఱియుంగలిన దిద్దికొనఁ బ్రార్థితులు.

తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు.

ఇందువచ్చు పాత్రములు.

1. అంకము.

1. సూత్రధారుఁడు.
2. నటి.
3. రాయలు.
4. శిష్యులు.

2. అంకము.

1. విదూషకుఁడు.
2. శిష్యులు.
3. రాయలు.

3. అంకము.

1. లవంగి.
2. మల్లిక.
3. రాయలు.
4. విదూషకుఁడు.
5. మాతంగి.

4. అంకము.

1. వైతాళికులు.
2. పాదుసా.
3. దేవి.
4. పరిచారిక.
5. లవంగి.
6. మల్లిక.
7. మాతంగి.
8. కవులు.
9. మంత్రులు.
10. ఉద్యోగులు.
11. రాయలు.
12. విదూషకుఁడు.

5 అంకము.

1. గోదావరి.
2. కంప.
3. రాయలు.
4. లవంగి.
5. భట్టోజీదీక్షితులు.
6. అప్పయ్యదీక్షితులు,
7. గంగ.

శ్రీమత్పరదేవతాయైనమః.

శుభమస్తు.

పండితరాజము

తిరుపతి వేంకటీయము.

ప్రథమాంకము.

(నాంది)

ఉ. శ్రీయు యశంబు నున్నతియుఁ జెల్వ మిహమ్ముఁ బరమ్ము విద్య యై
యేయుగమందు నెల్లెడల నేయనఘాత్ముల కొప్పు నట్టివి
ద్యాయతనంబు లై కవిత కాస్పదు లై ప్రళయాంతమందు నున్
బాయనికీర్తి నొప్పెసఁగుపండితరాజుల కేను మ్రొక్కెదన్.

(నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర—ఆర్యురాలా! యేమి యీయాలస్యము ఇంతవఱకైన నీయలంకారము కాలేదు కాఁబోలును.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్య! ఇదె వచ్చితి. అలంకారమున కేమున్నయది? కురులు దువ్వికొనుటయుఁ బూలు ముడిచికొనుటయుఁ గాటుక దిద్దికొనుటయుఁ దక్క నగలవలువలు దెచ్చికొనునంతటిభాగ్యమున కేను నోఁచినదానఁ గానుగదా?

సూత్ర—అహో! వంశపరంపరచే వచ్చుచున్న యీ నాట్యవిద్యచే జీవించుమనకు నెల్లరకుం బోలె, మణిభూషణంబులును, పట్టుపుట్టంబులును నెక్కడివి? అదిగాక, యీ ప్రపంచము పుట్టినయది మొదలిప్పటికి విద్యాజీవనుల కైశ్వర్య మెక్కడ వినఁబడ్డది?

నటి—(కోపముతో)

తే. మాతృగుప్తకవీంద్రునిమాట వినవొ?, కాళిదాసాదికవులసంగతులు వినవొ?
విద్య గలవారి కెల్ల నివ్విధముగా దరిద్రతయె నిక్క మన్న నేరికి హితంబు?

సూత్ర—సుప్రసిద్ధమగువిషయమే మఱచితిని. కాళిదాసాదులయైశ్వర్యమున కేమిగాని విక్రమార్కునను గ్రహమ్మునఁ గాశ్మీరమండలమ్మున కేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించిన మాతృగుప్తునివలె నెవరుల కైశ్వర్య మనుభవింపఁ జెల్లెడిని?

నటి—ఆర్యా ! ఇవి యేటిమాటలు?

తే. నేల నాలుగుచెఱఁగులు నేలె నెవ్వఁ, డెవని కరిగాపు లైరి భూమీశు లెల్ల
నట్టిఁ డగుఢిల్లిషాహా కల్లుఁ డైన, యట్టిపండితరాయలయశము వినవొ ?

సూత్ర—అవు నవును. కర్ణాకర్ణిగా నమ్మహానుభావునిచరిత్రము విను చున్నయదియే. చక్కనిప్రసంగము లోనికి దించితివి. అయిన నేమి, సభ్యులు నాటకారంభమున కెదురు చూచుచుందురు. పత్రిక పుత్తెంచి చాలసేపైనది. (విప్పి చూచి) ఏమి నీ భావికార్యానభిజ్ఞత ? సభ్యులయనుశాసనమునకుఁ దగినప్రసక్తి దెచ్చితివి.

నటి—"మాతృగుప్తునిచరిత్ర మాడుఁ" డని యాజ్ఞాపించిరా యేమి?

సూత్ర—కాదు కాదు. "సుప్రసిద్ధులును, ననేకగ్రంథవిధాతలును నగుగురుపాటివేంకటేశ్వరులచే నూత్నముగా రచింపఁబడినపండితరాజ మను నాటకము ప్రయోగింపవలయు"నని,

కం. కృతికర్తలా ప్రకృష్టులు, కృతినాయకు నంతవారలిల లేరిఁక ధీ
యుతులు ప్రయోక్తలు సభ్యులు, నతులితులీటువంటిభాగ్య మబ్బఁగ వలయుఁ గా.

"ఆలస్యా దమృతం విష"మ్మనుటచే నయ్యది దేనికిని బనికిమాలినది, కావున వైశమ యొక్కింత గాన మొనరింపుము.

నటి—ఏఋతువు ననుసరింతును?

సూత్ర—వెఱ్ఱిదానా! కనులకుఁ గట్టినట్లగపడునీవసంతముకన్న నన్య మెందులకు వెదక వలసి వచ్చెను ?

నటి—

సీ. పూలగుత్తులు చిన్నిపూఁపపిందెలు పొల్పు గల్పింప నామ్రముల్ కలిమి నలరె
వానియామ్రేయణంబు నాని కోయిలలు పొగ ర్వట్టి రేయుంబగళ్లు గూసె
నాగరాజితోపుల కత్యాకులత్వము నంది పథికు లెల్లరు నూరిబాటఁ బడిరి
వచ్చినభర్తలఁ గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁ జేర్చి ప్రోషితభర్తృకల్ ప్రోది నూఁది
గర్కృతమ్మున మదనునకలఁతఁ గాని, యుత్సవము లెల్లెడల నొప్పె నొక్కఁ డేల?
యలరెఁ బండితరాయలయశమువోలె, సకలలోకసుఖంబు వసంతుచెద్దు.

(తెరలో)

ఎవ రక్కడ? నారాక దాదాఁపగుట యెఱింగియుఁ బోలె వృథా మిథ్యాస్తవంబు లొనర్చుటకు మొదలు వెట్టిరి,

సీ. పరదేశములు దివ్యతరదేశములు గాఁగఁ బరులగ్రామములు కోఁటపురము గాఁగఁ
బరగేహములు సౌఖ్యకరగేహములు గాఁగఁ బరులసంపదలు సంపదలు గాఁగఁ
బరసజ్జనావళుల్ పరమబంధులు గాఁగఁ బరులయన్నము పుష్టికరము గాఁగఁ
బరులుకష్టసుఖమ్ములరసువారలు గాఁగఁ బరు లెల్ల కృతులనపరులు గాఁగ
సంతతప్రవాససంజాతఖేదంబు, తనకె కాక శిష్యజనములకును
గలుగఁ జేసినట్టికష్టుండు పండితరాజు వానియశము మరమ్య మెందు.

నటి—(చెవి యొగ్గి) ఆర్యా! ఏఁదయో మేఘగంభీరనిస్వనంబున వినవచ్చు చున్నయది.

సూత్ర—నీతమ్ముఁడు మాధవుఁడు పండితరాయభూమికి ధరియించి సశిష్యుండై ప్రవేశించు చుండం బోలు. మన మనంతరవిధానమ్ములకుఁ బోవుదము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(ప్రస్తావన)

(అనంతరము పండితరాయలును శిష్యులును బ్రవేశింతురు)

రాయ—(విసుపుతో నిట్టూర్పు నిగిడ్చి)

మ. అనిమ్నోన్నత మైనదేశముల బండ్లెల్లాడి ద్రొక్కంగఁ దా
మతుకుల్ వాసె శరీరసంధు లకటా! యాహారమా! నీరమా!
మెతుకు ల్గ్రింగనఁద్రక్కమా! శివశివా! మే నెల్ల శుష్కించెఁ "బం
డితరీతి పరదేశ" యన్నపలుకే నిక్కమ్ము ముమ్మాటికిన్.

శిష్య—గురువరా! ఇదివఱ కెన్నండును లేనివిసుపు మీకీనాఁటఁ గన్పట్ట నేల? మే మేదేని యపచారం బొనరింపఁబుకదా? తమయడంబరమ్యమని యెుగ్గడించుటయు శిష్యులకును ఖేదంబు గలుగఁ జేయుచుంటి మనుటయు మా కీయనుమానమ్ము గలిగించు చున్నయవి. తాము వచించినవాక్యము లసత్యములెట్లయ్యెడి? నిజముగాఁ దమయశంబ రమ్య మెందు.

రాయ—ఈసాంద్రపల్లవవేల్లితంబగు కానుగునీడకుఁ బోవుదము రండు. సండకిరణుండు తనతైక్ష్ణ్య మెల్లఁ బూర్వయామమ్మునన వినియోగించు చున్నవాఁడు.

శిష్య—గ్రీష్మర్తు వాసన్న మగుటంజేసి క్రమముగా నుదయించుటయు తడవుగా నెండ మెం డగుచున్నయది.

(ఎల్లరును చెట్టునీడ నిలుతురు.)

రాయ—(స్పర్శసుఖము నిరూపించి)

ఉ. ఎక్కడి కేగెఁ దాప, మిఁక నెయ్యెడఁ బోయెఁ బథశ్రమం, బదే
చక్కని డాఁగె దప్పి, యెటు సాగెను యాఁకలి, స్వేదబిందువుల్

గ్రుక్కిళులారఁ గ్రోలుచు మరుచ్ఛిశువుల్ మెయి నిండఁ బ్రాఁకి యొ
దిక్కునఁ జూడఁ దామ యయి తీఱనిమోహము వెల్లిగొల్పెడిన్.

శిష్యు—దేశికోత్తమా! ప్రవాసం బని కొందఱు నిందింతురే కాని నిజమ్మున కిట్టియశఃఖంపు సౌఖ్యమ్ములు కూపకూర్మములవలె నిండ్లఁ బ్రగ్గడియుజ్జులకుఁ దటస్థించునా?

రాయ—సత్యమే, అయినను, ఇప్పటి కించుమించుగ నాలునెలలనుండి రేయి యనక పవ లనక యెండ యనక కొండ యనక పులి యనక ఘాత మనక యెడతెగని పయనంబుల బడలిన, "ఢిల్లీనగరం బొకటి రెండుదినంబులకుఁ జొనగు" నని యెడి వార్తమాత్రము విన వచ్చుచున్నయది.

శా. వేఁగీదేశమునన్ జనించి గని దేవీపాదసంసేవనో
ద్యోగంబున్ బొనరించి "విద్యలను నెంతేన్ నీసికిన్ దుల్యుఁ డే
భాగమ్మందును లేఁ" డటన్నయశముం బ్రాపించి పై నేకసం
ధాగ్రాహిత్వ మశేషభాషలను సంధానింపఁగా నేర్చితిన్.

చం. చను వటు లుండ నెల్లరప్రశంసకు నెక్కిన మేటిధాటి నొ
ప్పిదముగఁ జెప్ప నేరుతుఁ గవిత్వ, మెవండును నన్నెదుర్ప లేఁ,
డెగిరిన గోఁ బరాభవము యేర్పడు వానికి, నిట్టినాకునున్
గుఱుఱు పొట్టకుం దగినకూ డిహీహీ మఱి వేయు నేటికిన్?

(ఇంచుక యోజించి) ఓహో! యేమి యీదారిద్ర్యప్రభావము? మార్గాయాసమునకుఁ దోడైన నాత్మశ్లాఘాపరాయణుంగా నొనరించుచున్నయది తప్పేమి?

ఉ. త్రిప్పున నేకదేశములు తీవ్రపుఁగోపము పుట్టఁ జేయుఁ జా
రప్పులపా లొనర్చుఁ బరమార్థమువంకకుఁ బోవనీయ దే
గొప్పయు దక్కనీదు తనకుం గలమానము వమ్మొనర్చుఁ దా
నుప్పున కేని మారఁ డెవఁ డొందు దరిద్రత వాఁడు శూన్యుఁడై.

శిష్యు—దేవా! యేల దేవర యాత్మశ్లాఘాదోషదూషితు లయినట్లు తలంచుచున్నారు. తాము వచించువిశేషము లన్నియు నెంచుకయు స్వభావోక్తికి మించవు. తమ కేటిపరితాపము? కొలఁది కాలముక్రిందట నవరాత్రమహోత్సవమ్మునందలి యష్టమిదినమ్మున నర్ధరాత్రమ్మున నెల్లరిసముఖమ్మున వినఁబడిన యాకాశవచనంబులు స్మరింపుఁడు.

మ. "కురుదేశమ్ములదాఁక నేగు మెదురై కోపించి నీతోడ నెం
డొరుఁ డెవ్వండును నిల్వఁ డింగులవు నీ వొక్కింతయున్ శంకచో

ప్పగయం బోకు వరం బొసంగిని వత్సా! సర్వశాస్త్రమ్ములన్
బరిశీలించి యొనర్పు వ్యాఖ్య" లని యంబాదేవి వాక్రుచ్చెదే?

రాయ—అవును. మనయందు జగదీశ్వరయనుగ్రహం బట్టిదియ యైనను నిటుకొంత తాండవం బేరు సంతసింపం దగినయది.

కం. విద్వత్తయు దారిద్ర్యము, నద్వైతమునం గుంబోలె నాత్మేశ్వరు లై
యీద్వీప మొక్కం డేల, న,వద్వీపము లేని దాంటు వనములు దూంటున్.

శిష్యు—సత్యమే. అయినను, దూరస్థపర్వతన్యాయముగా మన మి ట్లరుగుచుంటిమే కాని మనమండలముననేమి చుట్టుపట్టులనేమి యఖండవదాన్యు లగురాజన్యు లెందఱు లేరు?

గాయ—ఓహో! యేమి యీవెఱ్ఱితనము. మనదేశపురాజుల నాశ్రయించెడిపండితుల కిప్పుడె కాంగదా, సప్తజన్మంబులకుని దారిద్ర్యభారమ్ము నాయదు.

శా. ఈగి న్నేరం డొకండును, నేర్చినను దానింగల్గు బోగాలకున్
రాగిన్ దక్కం గనీంగలన్ దనుపరీరాజ్యమ్ములం, దట్టియీ
త్యాగం బనియుం బర్వకాలములం దీర్థాలం గన్పట్టు, నే
నేగంగావలె నియ్యంగా వలదు డిల్లీశుండు వే యేటికిన్.

కం. డిల్లీశుండో జగదీశుండో, యుల్లమ్మునం బాడమునోయక్క లాడంగూర్చెడు నీ
చిల్లరరాజు లొసంగుట, కిల్ల యొసంగినను గూడ కా? నుప్పవకా?

ఉండియు కాదింక ను వీరలయవ్యవస్థత లనేకములు గలవు చూడుము.

సీ. తమకు రాంబగినయాదాయమ్ము నెఱుంగరు; వ్యయ మెఱుంగరు; తమదయకుం బాత్రు
లగుమంత్రు లొనరించునన్యాయము తెలియంగ; రాష్ట్రరాజ్యాభివృద్ధ్యాదికార
ణము లగురైతు లన్నము లేక చచ్చుచున్నను నొకింతయును వారిం గనరు; పన్ను
హెచ్చొనర్చినవాండె యిష్టుం డుద్యోగులం; దిట్టు లార్జించియు నేమిఫలము?
పండితుల కొక్కసంస్థానపు నను వత్సరమున కొక కొంత యేనిద్రవ్యము వ్యయింప
డెదిగాని ట్లుండంబయి పెచ్చుబుణము వీర, లెప్పటికినప్పు డేమ్రింగ నెంచుగుచుండు

రో రా! వీరిదురవస్థ.

సీ. తప్పులెక్కలు వ్రాసి తమమంత్రు లందర్థ మపహరింతురు కొంత యప్పుడప్పుడు
పై నిచ్చు లంచాలపా లగు మఱికొంత నౌకరుల చౌర్యమ్మున హరియింత్రు
రాజబందుగులమర్యాదల కొక్కింత వమ్మగుం గోడిపందెమ్ములకును
గొఱ్ఱెపందెమ్ములకును గొంత బూడిలోం బోసినయాజ్యమై పోవుం గుడకుం

దమునం దండికి సున్న శుభము లొనర్ప, బొత్తిగా నుండ దప్ప డప్పను బొనర్చు
రదియు నిప్పించువాని కం దర్థమేని, యీక మానరు బహుమాన మింత నిజము.
మన రాజుల జాగరూకతయు మనమంత్రుల స్వార్థతత్పరత నను నెవ్వ రెఱుంగరు. మన
మెట్టియిక్కట్టుల కేని యోర్చి డిల్లీచక్రవర్తిని దర్శించితిమేని నిక్కముగా
నీయకించినతి యకించిత్కరమ్ము గాం గలదు.

శిష్యు—చిత్తము, దేవర యానతిచ్చినవిధం బెల్ల నిక్కంబ యైనను జన వుండుటం
బట్టి వినిన తెఱంగు విన్నవించికొనుట మన్నింపం దగు.

శా. హుక్కా త్రావుచు రాత్రి యింబవలు రాజోద్యోగముల్ మాని కై
పెక్కింపన్ దగువస్తువుల్ మెసవుచున్ హేలావినోదమ్ముగా
నక్కల్ చెక్కనిరో వెలందుకలకై యర్పించి తా మెవ్వరో
లెక్కింపన్ మది లేనియౌవనవిభుల్ సేవింపంగా నర్హులే?

కం. మనకున్ గోబ్రాహ్మణపూజనమున్ విధియించు శ్రుతులు, చంపు మనుట గో
వ్వను గోవుల యావనమత, మనఘా! సరి పడుట యెట్టు లవ్వారలతోన్?

ఉ. ఇచ్చిన నీయకున్న మనయిచ్ఛకు నడ్డము రారొకింత యే
నిచ్చటి రాజు; లాయవను లెప్పటికిన్ మనవిప్రు లన్న నే
మచ్చర మెక్కి పల్లకులు మానక మోయంగం జేతు రంచుం జై
పెచ్చుగం జెప్ప చుండ్రు మన పెద్దలు; వార లసత్యవాక్కులే?

రాయ—ఈ చెప్పినచో ప్పంతయు నిక్కంబ కాని,

తే.గీ. దుండగులు వారిలో గల రుండ వచ్చు, మనమతమ్మునం బెక్కు; రజ్జనులం బట్టి
మతము నెల్లను దూషింపమనకు నెరుల, కునుదగ దుర్యోగ్యులగు వారంగనంగ వలయు.
నిష్పక్షపాతముగం బరిశీలించిన మనమతమ్మునను నిటం గొన్ని దోషమ్ములు విద్వదా
చారసమ్మతంబులై యున్నయవి.

ఉ. యాగములందుం ద్రావుట సుదాల వధించుట గ్రామ్యకర్మసం
యోగము దేవయోగ్య మని యొప్పుటయున్ మొద లెన్నియేనియున్
యోగులె యొప్పి రిట్టియవయోగము మాన్పంగం జాలువారలున్
బా గన రోగునాం జనరు పై శ్రుతివాక్యము లట్టు లుండుటన్.

కం. శ్రుతియేనియు నది బుధసమ్మతికిన్ వెలియేని దాని మానం దగు స
న్మతి కెక్కనియది శ్రుతికిన్, బ్రతియేనియుం గొనంగ నొప్పం బ్రజ్ఞావంతుల్.

శ్రుతు లన్నియు మనము వ్యవహారమ్మునకుఁ దెచ్చికొంటి మేని మనకన్న నెవ్వ రేని యు మెఱుఁ గనకతీఱున సర్వజనసమ్మతం బగుశిష్టాచారం బొక్కటి మనలఁ గాపాడు చున్నయది. ఐన నేమి, యీయాచారమ్మును బరస్పరద్వేషదూషితు లగు పండితాభాసులచే ననేకమార్గమ్ములఁ బోవు చున్నయది.

తే. సాత్వికులు పిష్టపశువిశసన మొనర్తు రని పురాణమ్ములందుఁ జెప్పినవిధమున
గొంద ఱెగఁగ వేదముల్ సూలు ననుచు, నితరులాచరింత్రు ప్రత్యక్షహింసనంబు.

శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసమ్ములు గూడఁ జూడ ననేకవిచిత్రమ్ములుగను దురూహమ్ములుగను గన్పడెడి. తురకలకును నిట్టివిపరీతార్థబోధకమ్ము లగువేదమ్ములును దత్తదంగమ్ములును గూడ నుండక మానవు. వానిం బట్టియె వార లాచరించుకార్యములలో ననేకములు మనకుంబోలె సుసాధంబులు. ఏది యెట్లయినను,

మ. మనకే మన్యుల కేమి యీ యవనవిభుల్ మన్నించి తా మిచ్చినా
ఘనవృత్తుల్ మఱియున్ జమీనులును లెక్కన్ జూడఁగాఁ జేయుభో
జనమే వారల దంచుఁ జెప్ప నగు, రాజ్యం బెట్లు శాసించినన్
జను దాత్మత్వము వారిసొమ్మయి ప్రశంసన్ జేయఁగాఁ జెల్లదే?

అది యునుంగాక,

శా. ఏవృత్తులలో నునింగి మఱి యుద్దేశి వెచ్చించినన్
గా దాద్రవ్యము శూన్య మెంత యు నహోనం బౌట, హిందూవిభుల్
మీఁదన్ జూడక వెచ్చపెట్టినను, నామే యన్నవస్త్రాలకున్
లేదో మా కనునంత సేగి త్వరలో నేర్పింతు రత్యల్పమై.

శిష్యు—ఆర్యా! ఇది యంతయు నిక్కంబ, వారెంతటియుఁ గనిదాత లైనను,

శా. యోగం బొక్కటి మంచి దైనయెడ నేయీ రేగినన్ జక్కఁగా
యోగించున్, విపరీత మైనయెడలన్ యోగింప, దింతేల, మీ
రెగుం డంబుధిఁగాని కూపమునఁ గానీ తుల్య మానీటి నె
తేఁ గల్గున్ గలశం, బదృష్టవశముల్ దివ్య సంపాదనల్.

గాయ—కాయర్థమ్మును నిక్కమే యగుఁ గాని,

మ. పయనం బైనదినంబునుండియును స్వప్నమ్ముల్ భుజస్పందముల్
నయనస్పందము లాదిగా మనకుఁ గానన్ వచ్చు; నీనూచనల్
హాయ వేదండమహోగ్రహారబహులమూనాధక్యమున్ దెల్పు; నిం
తయు నిక్కం బగుఁగాక; యోగ్యను నిమిత్తంబుల్ సుఖంబుల్ గదా.

శిష్య—ఆర్యవర్యా! ప్రాకృతజనులంబోలె దేవర స్వప్నమ్ములనియు శకునమ్ములనియు విశ్వసించుట కడుం జోద్యమ్ము కలిగించు చున్నయది.

తే. నిదురపట్టమి స్వప్నముల్ నెగడు నొక్కొ, కపుడు ప్రకృతివశమ్మున నదరుభుజమ్ము లేమి నయనమ్ములేమి యొండేమి దీన, నగుఫలమ్మును లే దన్య మరయ రాగ.

రాయ—ఇయ్యది మునుగొంతవఱకు నొప్పుకొనం దగినదే కాని,చిరపరిచితానుభవమ్మునన కదా! పెద్దలియ్యెడల శాస్త్రమ్ములం గల్పించి యుందురు. వాని నింతమాత్రన త్రోసి వేయం జెల్లునా? ఇదియిట్లుండనిచ్చి నిష్కళంకబుద్ధితో విశ్వసింపందగిన దింకొక్క రహస్యమ్ము వచించెద.

శా. నాకున్ జాతిక మొప్ప వ్రాసి విధికన్నన్ మిన్న మాతండ్రి, యం దేకచ్ఛత్రవిభుండు గూర్చి నిడు నంచింతంతె సూచించె, ఢి ల్లీకాంతుండుబినాగఁ దాదృశవిభుల్ తే, రేమికా నున్నదో? యేకాలమ్మున నేమి వచ్చునొ నగుం డెవ్వాఁడు దైవేచ్ఛనున్?

శిష్య—ఇది మఱి మువిచిత్రముగ నున్నయది. విశ్వసించుట యటుండనిండు. తురుష్క కన్యాపాణిగ్రహణంబు లగ్రజాత్యుద్భవుల కే నంగమ్మునం జెల్లెడిని;? అంగలోఁ దమవంటిమహానుభావు లెట్లు కైకొందురు ?

రాయ—(ఇంచుకతడ వూరకుండి) ఆచక్రవర్తికిఁ గూర్తు గున్నయదియో లేదో మన మెఱుంగముగదా? ఉండుటయే నిక్కంబేని,

మ. కొనకెమిచ్చిన నేటివర్ణములు లోకుల్ కట్టుఁబో టిట్లు న చ్చినయట్లున్ బొనరించి "యెయ్యదికడున్ శ్రీమంత మావస్తువే" వని శ్రీకృష్ణుఁడు గీతల న్నుడువఁడే? యాతం డసత్యమ్ము వ ల్కునె? లోకేశుఁడు భేదబుద్ధిగలఁడే? క్రూరుండె? వైరాత్ముఁడే?

ఉ. దేశము లెన్ని? యొక్కయెడ దేవుఁడు గల్గి మఱొక్కచోట లే డే? శ్రుతు లమ్మహామహుని వే యయినన్ మఱి పక్షపాతని ర్దేశము లేల కన్పడు? విదేశపువారికి ముక్తి లేదె? యే దేశపువారు ముక్తు లనితెల్పఁగ నౌ? నటులేని చెప్పుమా.

శా. పాండిత్యం బనఁ దుల్యదృష్టి యగు సంభావించు నవ్వాఁడు వే దండంబున్ శునకంబు నొక్కగను, నీతాత్పర్య మొక్కింత నే గండేనిన్ మఱి వాని కెక్కడిది సారజ్ఞత్వ? మిం తేటికిన్ "చండాలోస్తుసతుద్విజో" స్తనుచు నాచార్యుల్ ప్రశంసింపరే.

ఇంతవట్టును శాస్త్రవిషయం బగుటచే నుపన్యసించితింగాని, ప్రకృతప్రసంగమ్ము లోనిది కాదు,

ఉ. ఎంతయు రిక్తులైనమన మెక్కడ? మధ్యమలోకపుణ్యశచీ
కాంతునిఁగూర్తు రెక్కడ? యఖండులబుద్ధులు సైత మొక్కడో
వింతవిధమ్ముఁగాంచు, నవివేకము చెడ్డది, దానిఁ ద్రోహము నే
ర్పెంతటివానికేని జనియింపదు, కోర్కు లనన్ బిశాచముల్.

ఈప్రశంస యంతయుఁ బెట్టఁగలబచ్చలపాముసామెతవంటిది. (ఆకసమువంకఁ జూచి) సుఖముగ నున్నయదికదా? యని యియ్యెడఁ గూర్చుంటిమి. కాల మతిక్రమించుచున్నయది.

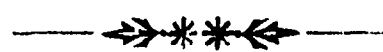
కం. అంబరమధ్యంబును జే, రెం బంకజవల్లభుం డరిగెఁ జల్లఁదనం
బుం బహుదూరమ్ముగ నెం, డం బడి తాళంగలేక నగగుహలు సారన్.

శా. క్రాఁగన్ జొచ్చెఁ దటాకనీరములు, వృక్షశ్రేణిమూలమ్ములన్
డాఁగె న్నీడలు, ధూళి బిట్టెగసె, గాఢం బయ్యె సంతాప, ము
ద్యోగమ్మున్ దిగఁద్రావి హాలికులు పోనూహించుచున్నారు, నే
వేగన్ డగ్గరపల్లెకేఁగఁ దగు నీవెట్టన్ నివారింపఁగన్.

(అందఱునునిష్క్రమింతురు)

ఇది... శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరవిరచితంబగుపండితరాజమ్మునఁ
బ్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాత విదూషకుఁడు ప్రవేశించును.)

విదూ—(తనలో)రాయలవారితో స్నేహ మైనది మొదలు పాదుషాయొద్ద శెగుటయే యిష్టము లేకున్నయది. "రాజును జూచినకళ్ల మొగుణ్ణి చూస్తే మొత్తుకోబుద్ధి వేస్తుం" దన్నట్లున్నది. ఆహాహా! సౌందర్యవిశేష మట్లుండ నాయనవాఙ్మాధుర్యము! ఎంతసేపు వినినను తనివితీఱదు. దీనికేమి? ఆశక్తియెట్టిదో! ఒకసారి విన్నంతనే యేభాషయైనను తూ,చా తప్పకుండఁ జదువును. పాపము! ఈప్రజ్ఞ చేత నేకదా మొన్న గుఱ్ఱపుఖాసుదారుఁడును నేనుఁగుమావటీఁడును బెట్టికొన్నకలహములో నిష్కారణ మాయనకు సాక్ష్యము వచ్చినది. దిక్కుమాలినవిధవలు నీళ్లకుఁ దోలి కొనిపోయినవాళ్లొకదానిమీఁద నుండి యొకదానిని దాఁటించుకొనుట యెందునకో? గుఱ్ఱము లాఘవము కలది గనుక దాఁటును గాని, యేనుఁగెట్లు దాఁటు ననుకొన్నాఁడో? పోనీ యెవరును దొరకనట్లు లీపండితుని సాక్షిగా నెందుకు వేసికొనవలెనో? అయిన నేమి? అది యుఁ బ్రభుదర్శనాకాంక్షి యగునియ్యనఘునికి ఫలకారియే యయినది. ఇంతకుఁ గతినుఁ డైనను దండనాథకారి బహురసికుఁడు; తాఁ గనుఁగొన్న వెంటనే యీయద్భుతశక్తిని పాదుషాకుఁ దెలియఁజేసినాఁడు. పరోపకారపారీణుల కుపాయము లిట్టివియే కదా? లేనిచో నితఁడు పండితుఁ డని యెంత కాలము చెప్పినను దర్శన మగునా? ఇప్పుడో! యెంగసకో చెప్పినట్లుండినను విధిగా దర్శనము కాఁగలదు (కొంచెము సేపూరకొని) లవంగి కెట్లు తెలిసినదో యీతనిసంగతి? ఏట్లని యొకసారి తనయుద్యానవనమునకుఁ దీసికొని రమ్మని తన చెలికత్తియ మల్లికచేఁ గబురు చేసినది. కొంపతీసి చూచినపిమ్మట మోహింపదుకదా! (స్మృతి నభినయించి) అయ్యో! నాముసలాగ్రబుద్ధి కాలినట్లే యున్నది. అప్పటి కప్పుడే మఱచితినే. ఆపెకలలో నెవరో పాదకట్టియ చొచ్చి నట్టీయనవిగ్రహము నే చూపి పిలువనిపేరంటముగా దూతికౌత్య మొనరించి మోహము కలిగించినదఁట! యని కూడ నిన్న నాబానిసకూఁతురు నాకుఁ జెప్పియే యున్నది. ఇఁక నేమి? సర్వ విధముల చేతను నీబ్రాహ్మణునిగొట్టె నేతనే పడ్డది. అదృష్టకాలము వచ్చునప్పటి కన్నియు నిట్లనుకూలించును కాఁబోలును; కాని, యుగ్రకులజుండును నఖండపండి

తుండును నగునతం డీనీచురాలి నంగీకరించునా? అంగీకరింప కేమి? ఘాదుషాకూఁతు కన్న నెక్కుడుసంబంధము దొరకెడినా యేమి యీబ్రహ్మచారికి? ధారాళముగా వివాహము చేసికొనం డేమో కాని రహస్యమున కభ్యంతర ముండదు. ఏది యెట్లయినను నియ్యది నాప్రాణముమీఁదికి వచ్చినది. ఘోషాకుఁ దెలిసినచో నే నేమి యుత్తరము చెప్పఁగలుగుదును? "నందో రాజా భవిష్యతి" తల్లిగండ ముండవలెను పిల్లగండ ముండవలెను గాని మంత్రసానిగండ ముండదు కదా; ఎట్లయినను నొకసారి యుద్యానవనమునకు మాత్రము తీసికొనిపోవుట నాకుఁ దప్పదు. అట్లు చేయనిచో నిప్పుడే నా కాపెవలనఁ జిక్కు తటస్థించును "అటునుండి నరుక్కు ర"మ్మన్నట్లు, పయిదానికిఁ జూచుకోలేక పోవునా? పోయి యాయనతో నీవిషయమును గొంత ముచ్చటించెదను (కొంతనడిచి) అదుగో! రాయలవారిశిష్యులు అందఱును నొకసారియే బయలుదేరినారే (శిష్యులు ప్రవేశింతురు) వీరి నడిగెదను (ప్రకాశము) అయ్యవా రేమి చేయుచున్నారు? పాఠములు చెప్పుకొనుట లైనది కాఁబోలును.

శిష్యు—లేదు, గురువుగా రేదో యాలోచించుచుఁ బిలిచినను పరాయత్తచిత్తులై నిన్నటి సంధ్యాకాలమునుండియుఁ బ్రత్యుత్తరమే యీయరు.

విదూ—(తనలో) కారణ మేమయి యుండునో! (ప్రకాశము) మీరిప్పు డెక్కడికి?

శిష్యు—ముగ్గురమును వేర్వేఱుగా పను లుండియే బయలుదేరితిమి. ఒకరు కూరలకును మఱియొకరు తండులములకును, వేరొకరు స్వకార్యమునకును.

విదూ—మీకు రొక్కమే దినవెచ్చ మిచ్చుచున్నారు కాఁబోలును. సరే,ఇవి స్వకార్యములు కావా? "తృప్త్యర్థ"గా మీరే భోజనము చేసెదరు, పేరుమాత్రము గురువుగారిది.

శిష్యు—పుస్తక మొకటి కావలసియున్నది. అదిస్వకార్య మన్నాను; అంతే అన్నియును స్వకార్యములే, కాకేమి?

విదూ—ఉత్తరగీతలా? రతిరహస్యమా? దాని పే రేమి?

శిష్యు—(నవ్వి) మహాపండితుఁడవు, నీ కన్ని పేరులును వచ్చునే! మేము త్వరగా వచ్చి వంటఁ జేయవలె మమ్మును విడిచిపెట్టుము.

విదూ—వెళ్లుదురుగాని "విధవానాంవితంతూనాం కాగతిః పురుషోత్తమ" తరువాత "అహంవిద్యార్థిరూపేణ" అనియా? లేక "సన్యాసిరూపేణ" అనియా పాఠము? కొంచెము చెప్పిపొండి.

శిష్యు—ఇది యెందులోనిది? మే మెన్నఁడును విన లేదు.

విదూ—(పెదవివిరచి)ఇదే మీపాండిత్యము ? ఉత్తరగీతలలోఁ గృష్ణమూర్తి నర్జునుఁ డడుగఁగా నమ్మహానుభావుఁడు చెప్పినసమాధానము.

శిష్య—సరే, మమ్మును పోనిమ్ము ప్రొద్దు పోవుచున్నది. (నిష్క్రమింతురు.)

విదూ—(తనలో) ఇప్పుడు నాకు మఱియు వీలుగ నుండును. “లంజెకుపిల్లతగులాట” మన్నట్లు వీళ్లులేకపోవుటయే మేలు. త్వరగాఁ బోయి వీళ్లు వచ్చునంతలోఁగాఁ గార్యము నెఱవేర్పవలెను (ముందుకునడిచి) ఇదుగో! అయ్యవారు నివసించుమాడుగు (చెవి యొగ్గి) లోపలనాయన యేదియో శ్రవణసుఖముగఁ జదువుచున్నట్టు లున్నది. అది యిక్కడనుండి వినుటయే మెఱుఁగు గాని దగ్గర కేగితి నేని యాయన మాని వేయునేమో! (ఒక్కెడపొంచివినును) (యథానిర్దిష్టముగా రాయలు ప్రవేశించును)

రాయ—

తే. యవని నవనీతకోమల నహహ యొక్క,-సారి శయ్యకు రాఁదీయఁ జాలువాఁడ
నేని నందనవన మేల? యితర మేల? యవనియే హెచ్చు దీని కేదైన లొచ్చు.

విదూ—(తనలో) వెదకఁ బోయినతీవ కాళ్లకుఁ దవిలిన ట్లీయన పడుచుఁదనపుబాధ వెళ్లఁబోయుచున్నట్టు లున్నదే. ఈయవని యేయవని యైయుండునో? (మరలవినును)

రాయ—

శా. ఏ దంతస్థుల మేడపై కటిక తా నేహేతువో వచ్చె, నేఁ
జూడన్ గూడునె నిష్కళంకుఁ డగునజ్జుం బోలె బొ ట్టింతలే
కే డాల్గుక్కడి దానినెమ్మొగము?పోనీ న న్నొకింతేనిఁ దాఁ
జూడన్ జాలెనె? చక్రవర్తిసుతచూచుం బాటియే మాదృశుల్.

విదూ—(తనలో) నిక్కముగ నీయయ్యవారిబుద్ధి పెడతలఁ బట్టుటకు మనచక్రవర్తి కూఁతురే కారణము. పాప మీయన “ తా పెత్తన్నుఁజూడలే” దని భ్రమించుచున్నాఁడు. స్వప్నదర్శనమే కాక ప్రత్యక్షదర్శనముకూడ నైనది. (మరలవినును)

రాయ—

శా. నన్నుం బోలెడివార లెంద ఱిల నుండన్ బోరు? వా రెల్లరున్
ద న్నే చూచెను ద న్నె చూచె ననుచున్ దర్కింపఁగాఁ జెల్లునే?
యన్నారీమణి చూచె నేనియును; నాయత్నప్రసారంబు సం
పన్నాకూత మొ? కాదొ? యన్యులమతుల్ ప్రత్యక్షముల్ కావుగా.

తే. కవు లతిశయోక్తి వర్ణింత్రు కావ్యములన, టందు రెఱుఁగమిఁ గొంద, ఱయ్యతిశయోక్తి
యిప్పురముచొప్పు నిక్కమ్మె యొప్పుగనిన, కవియలంకారములనుండి కడకుఁ ద్రోయు.

విదూ—(తనలో) ఇంక నే నెంతయుఁ గృతార్థుఁడనే, రాచకన్నియభీవాట్లు నాకుఁ దప్పినవి, కానియితనింగొంత సేపు చమత్కరించి కిసరించెద (దగ్గరగాఁ జని ప్రకాశము) సాధు! సాధు! జగమ్మునఁ బెక్కండ్రు పండితశ్రేష్ఠు లుండినను బండితరాయ లనుబిరుదమ్ము నీకే యొప్పుఁ దగినది.

రాయ—(తత్తరపాటుతోఁ దేరఁజూచి) చెలికాఁడు కాఁబోలును ఏమి యీాదిన మింత యాలస్య మొనరించితివి ?

విదూ—నే నిప్పుడే రాలేదు, వచ్చి చాలసే పైనది. మీా రెవ్వియో యొంటిపాటున శృంగారపద్యములు చదువుచుండుట విని యంతరాయం బగు నని లోపలికి రా నొల్లక యాగవాక్షముదరిఁ గూర్చుంటిని.

రాయ—(తనలో) ఇఁక నీపరిహాసకునకు సర్వము నరఁటిపం డొలిచి చేతి కిచ్చిన ట్లయినది. "మర్లజ్ఞం నప్రకోపయేత్" అనుటవలన వీనితో మునుపటికన్న నెక్కుడు స్నేహ మొనరించు టట్లుండ, నీమనోరథంబు వీనివలన నెఱవేర్చికొనఁ బ్రయత్నింప వలయు. (ప్రకాశము) చేయి పట్టికొని

సఖా—శా. ఏ వైదేశికుఁడవొ, చిరమ్మునకు నా కీవీట నీ వెట్టులో
దైవప్రేరణ మిత్ర మైతివి, సమత్వం బాపదన్ సంపదన్
భావింపన్ దగు మైత్రి యున్నయెడ, నా భావంబ నీభావ, మెం
దే వేఱౌగతి నూహచే సెదుసుమీా ? దేహం బొకండున్ వినా.

విదూ—కవిశిఖామణీ! రహస్యగోపన మొండుదక్క, నావలన మీా కేకార్యమ్ము గానున్నను నయ్యది సాధ్యాసాధ్యవిచారమ్ములేకయే సమకూర్చెద. నిందులకుఁ బ్రమాణ పత్రికఁ గూడ నీయఁ గలను.

రాయ—చెలికాఁడా!

తే. తనరహస్యంబు నొరులు కైకొనకయుండ, డాఁచుగతి నెవ్వని దవండుడాఁచునో? వి
ధాతృసృష్టిని వారలే తగుదు రయ్యు, మూల్య మగుమిత్రశబ్దార్థమును వహింప.

విదూ—మహాభాగ ! తమరు వచించినట్లు తనరహస్యముంబలె నితరునిరహస్యమును గాపాడువాఁడు వానికి మిత్రుఁడే యైనచో, నేను నారహస్యమువలెనే యితరుల రహస్యమును గాపాడ నేర్తు.

రాయ—(నవ్వి) "మరువదఉశీనరేషుజలం" అనునట్లు "నారహస్యమునుం గాపాడుకొన నేర నే నొరులరహస్య మంతకంటెఁ గాపాడ నేర" ననియా యేమి నీయభిప్రాయము ?

విదూ—మీపాండిత్యము రేపు ఘాసుపాదర్శనమునకు వెళ్లినప్పుడు చూపుకొనుఁడు; నాయొద్ద మాత్రము ప్రకటింపకుఁడు. అంతగీర్వాణ మెందుకయ్యా మాటలాడునప్పుడు? తిన్నగా మాటాడ రాదాయేమి ?

రాయ—(తనలో)వీ డెఁక నెంతవిసరికొట్టినను గొట్టినవాఁడే. అయిననేమి, "కార్యార్థినఃకుతో గర్వః" అనికదా మన మిప్పు డూహింపవలసినది (ప్రకాశము) గీర్వాణమైనను ఇది సర్వసాధారణమైనమాటయే, ఎడారులయందుంబలె నుశీవరదేశములయందు జలము కలదు; అనఁగా, నక్కడను నిక్కడను గూడ లేదనియభిప్రాయము.

విదూ—ఇప్పుడు తెలిసినది. ఒకరిమాట కేమిగాని నామాటనైనను నితరులతోఁ జెప్పకుండుట నేర్చికొనుటకుఁజిరకాలమునుండి యత్నించుచున్నాఁడను. ఇందునకై ప్రత్యేకించి మూఁడుసారులు కాశికి వెళ్లి వచ్చినాఁడను. ఎంతపరిశ్రమ చేసినను క్రియ మాత్రము కట్టినది కాదు; ఇందునకేకదా, తమతో స్నేహము చేయుటకుఁ బ్రతిదినమును వచ్చుచున్నాఁడను? పోనిండు వృథకాలక్షేపము చేయించుచుంటిరి కాని నాకీ నువుగింజలో నోటి నానఁనీయలేని లోపమును వారించునుపాయమును దెల్పకపోతిరి గదా, అట్లయినచో నియ్యెడ మీ కెంత నుపయోగించునుఁ జెప్పుఁడు?

రాయ—(దైన్యముతో)

తే. హాస్యమున కిది వేళగా దని యెఱుఁగున, వంతరంగమ్మునఁ గలచింత యెఱుఁగుదేను వైదేశికుఁడ దిక్కు లేనివాఁడ, ననియెఱుంగుచు విటు లేఁచ నగునె నీకు.

విదూ—ఓహో! యిదిమఱియుం బాగుగ నున్నది. ఘాసుపాహూఁతురఁట! బోడిబాపఁడఁట! యెక్కడి కెక్కడ! నక్కెక్కడ! దేవలోక మెక్కడ! యెవ్వరు విన్నను నోటితో నవ్వరు.

రాయ—(గడ్డముపట్టికొని) బిగ్గరగా నఱవకుము, ఇది యెవ్వ రెందునను వినవలయును.

చ. కమలిని కర్కుఁ డెట్టిచెలికాఁడు ? కుముద్వతి కబ్జుఁ డెట్టిచుట్టము ? విరిదీవ కెక్కడికటాక్షము భృంగముపై ? నొకొక్కచో నమరు నొకొక్కచో, పతివలైనను బూరుషులైన నెందుఁ బ్రేమము గలచోట లేమి యనుమాటటు లుంచుము గాంచి రెద్దియుఁ.

తే. వంకరగుమాత్రఁ జందురువాని పేమొ? చెఱకురుచి కణుపులకల్మిఁ జెడునొ? శబ్దదోషమున గీతి కెందేని దొసఁగుగలదొ? దయితుదారిద్ర్యమనువచిత్తము విరచునొ

విదూ—మీచదువున కంతకును ఫలితార్థము నేను సౌందర్యవంతుఁడగు పండితుఁడను కవిని గనుక నన్నాకన్నియ విధిగా వరింపఁ గలదని తేలినది. తథాస్తు. అట్లై

కానిండు, మాటలకేమి? కానిత్తే నక్కఱలేదుకదా. వెఱ్ఱిచదువు చదువక నేనడుగు మాటకు సదుత్తరము చెప్పుఁడు. మీలో మీరిట్లు సాలుత్రావుమాత్రమేనా? లేక మీ కెక్కుతమునకైన నప్పద్మాక్షియభిప్రాయంబు పొడకట్టెనా?

రాయ—(కొంచెము ధైర్యముతో) అట్లడుగుము వృథాకోలాహలమ్మునకు మొదలుపెట్టి మిత్రకార్యవిఘాతుకుఁడవు కానెంచకుము.

ఉ. మాడుగుమీఁద నుండి నను మానిని ప్రేమరసమ్ము చిల్కుచుఁ
జూడని చూడ్కిఁ జూచె నిది సూచనయౌఁగద? యింతమాత్ర నే
నీడిగిలఁబడన్; విను మిదే గదు జాతకమందుఁ గొంత యీ
జాడ లిఖించెఁ దండ్రి; యది సాయ మొనర్చెడి దీనికిన్ సఖా.

విదూ—అట్టిగట్టిననమ్మిక మీ కున్నయో నీనాఁ డొకపరి యానాతిదృక్పథమ్మున మిమ్ముం బడవైతునా? పిమ్మట మీయదృష్టము. నా చేయునుపకార మింతకు మించి యుండదు.

రాయ—(అభిలాషతో) సఖా! అది యెట్లు సంఘటించెదవు?

తే. మగల నొకపరి నాకు నమ్మగువ చిన్నఁ, గనెడిభాగ్యమ్ము ఘటియింపఁ గలిగె దేని
జాలుఁ దన్మాత్రమున నా జన్మమునకుఁ, దగినఫల మందినంతసంతసము గాంతు.

విదూ—(నగుచు) ఇవి యేటిమాటలు? దర్శన మైనపిమ్మట స్పర్శనము కావలయునందురు; అదియునైన మఱియొక్కటి లోటగును. ఎవ రెఱుగని వీమాటలు.

రాయ—చెలికాఁడా! అంతవఱకేల గాని,

తే. యువనినవనీతసమతాపయమునిరమణి, శోహింపిం యనునమ్మృతోక్తులొప్పలొలుకఁ
గమనుఁగా నెంచి యెవనియంకమునఁ గులుకు, సుఖము లెల్లను వానివే సుమువగాన.

విదూ—ఔరే, ఇక్కడికిఁ దేలినది. "చల్లకేగఁ పొమ్మన్న, పెరుగేని యువడ్డింపు" మన్నట్లున్నది. అప్పుడే యెంతవఱకు దేకినవో చూడుఁడు మీకు రాశాపిశాచము?

రాయ—(సంశయముతో)

చ. ఎఱుఁగుదుఁ జక్రవర్తిసుత యెక్కడ! యెక్కడి నే నటంచు, మీ
కెఱుఁగుదు, మంచిచెడ్డ లవియెల్ల నెఱుంగుదు, నైన నేమి? నా
యెఱుక యడంచి కోరిక లనేకములై మన మత్తలోదరీ
పగ మొనరించె, నెట్లయినఁ బ్రాణము దక్కుట దుర్లభంబిఁకన్.

విదూ—(తత్తరపాటుతో) ఓ విశ్వస్తస్నేహమా! మీప్రాణమునకు నాప్రాణ మడ్డునై చెద. మీ కింక నధైర్య మెందులకు?

రాయ—పరోపకారస్వభావముగల యోపిచ్చివాఁడా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగా దెలిసికొనుము.

తే. అత్తలోదరిపొందు కా, దయిన నగుము, నుభయపక్షములను బ్రాణ మూడు నిజము
మన్మథుం డాద్యపక్షాన మరణహేతు,వన్యపక్షమున నిమిత్త మవనిభర్త.

విదూ—(గర్వముతో) నాకు మీయభిప్రాయమునుం దెలిసికోలేకపోవుట యనునపయశం బొకటియా? పిరికికవీశ్వరుఁడా! నేనుండ ఫాదుషాగాని గీదుషాగాని మన్మథుఁడుగాని గిన్మథుఁడుగాని నీమేన వ్రాలిన యీఁగకైన నపకృతి యొనర్పఁ గలుగునా?

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనిప్రాగల్భ్యము. పరిహాసస్వభావమున ననియెడిపిచ్చిమాటలు కావచ్చును. ఏమో! అన్నియునునట్లుండు ననియును ననుకొనఁగూడదు; కాని నమ్మకము మాత్రము కుదురదు. "హాస్యగానికిఁ దేలుగుట్టె" నన్నట్లున్నది. కానిమ్ము. మాటలసందర్భముంబట్టి చూచిన నిజ మెంతో తెలియకుండెడినా! (ప్రకాశము) ఫాదుషాయొద్దఁ జనవుండుటంబట్టి యతనివలనం గాపాడినను గాపాడుదువుకాని మన్మథుఁడు నీకెట్లువశుఁడగును.

విదూ—(తనలో) ఇఁక నాయెత్తిఁగినవిధము చెప్పి యితనిం గొంత యూరించెదఁ (ప్రకాశము) అపరమన్మథావతారుండ వనఁదగినయోపండితాఖండలా? ని న్నొకసారి తనయుద్యానవనమునకుఁ దీసికొనిరమ్మని నీమనఃప్రేయసి యిదివఱకే సఖీముఖమున నన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నది.

రాయ—(తనలో) ఇతనిమాట లెంతవఱకు సత్యములో నిర్ణయించుట కడుఁ గష్టము కదా? (ప్రకాశము) సంతతపరిహాసాదరముగలయోమిత్రమా! నీమాటలు నేనే వనినమ్మ నేర్తును.

ఉ. ఇంతకుముందుఁ గొండొకయు నీవిషయమ్ము నెఱుంగ నట్లు నా
చెంతనటించు టే? మిపుడు చెప్పెడిమాటలచంద మేమి? యా
వంతయు నీదువాక్యములయందలియర్థ మెఱుంగఁజాల,న
న్నింతకుఁ బాల ముంచెదవొ? యేటను ముంచెదొ? నీయధీనుఁడన్.

(తన్నుద్దేశించుకొని)

ఉ. ఎక్కడి వేఁగిదేశ? మిట కేటికి వచ్చితి? నెందుకోసమై
యక్కట! యిప్పు డిక్కరణి యత్న మొనర్చుచునుంట? ఫాదుషా

యెక్కడ? కూఁతు రెక్కడ? మహీసురవంశకళంక మైన నే
నెక్కడ? నాదుపాండితి యదెక్కడ? మోహ మదెంతకున్ దగున్.

(నిట్టూర్పు నిగిడించి)

చ. కులము నతిక్రమించు టొకగొప్ప గఁదోఁచ దఖండపాండితిన్
గలిగిన తెల్విఁ బోనడఁపఁ గల్గుట కొం దొకగొప్ప, మానమున్
దొలఁగుట కొర ముందడుగు దూఁగెడిఁ బ్రాణము గడ్డిపోఁచకున్
జాలు కనయయ్యె నీయవ్వనసుందరినిన్ దరమేను[illegible]ంపఁగన్.

విదూ—ఓహోహో! యివియేటిమాటలు? నాలుకచిగురునుండివచ్చెడివో? లేక నాభీస్థానమునుండియే బయలు వెడలినవో? చతుస్సముద్రముద్రితధరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలుఘనసాహసుఁడు తనంతన పిలువనంపె నన్నమాట యీకులగోత్రములన్ దెచ్చిపెట్టినయది కాఁబోలును.

రాయ—మిత్రమా! మఱియొకలాగున నూహింపకుము.

చ. జప మడఁచున్ దప మ్మడఁచు సత్య మడంచు నడంచు యోగ్యతన్
జపలతఁ బెంచుఁ బెంచుఁ నలసత్త్వ మగణ్యత మేని కామ మ
న్నపు, డనాగ్రతిత మ్మయినయయ్యది యెయ్యది సేయ నోప, దే
వపురగను లైనకాంతిలకే వంగుచుందురు యోగు లందఱున్.

ఉ. క్షత్రియ లన్న బంగిరువుకన్నను నెయ్యెడ మేటి,యింక నే
పట్టనమందు నే నొక బ్రాహ్మణుఁ జూడరు నీటికన్న, ని
క్కట్టులకున్ నివాస మనఁగాఁదగు నిప్పరినుండి మున్న నే
నెట్టిప్రయత్నమున్ సలిపి యేమిప్రయోజన? మేగనైనఁగా.

విదూ—ఇంతమహైశ్వర్యమ్మునకు నోఁచి యందఱవలె వచ్చినత్రోవ నెట్టులేగను?

రాయ—(సిగ్గుతో) ఏ మట్టులంటివి? మన కిప్పుడబ్బిన మహైశ్వర్య మేమి?

విదూ—ఏమా? భగవంతున కైనను దుర్లభం బనఁదగు మాఘోనుపాదదర్శనంబు కానుండు టట్లుండ నేరికి నలభ్యమ్ము లగు నాయనకామి నెమాపుణోపులను నభ్యాగతుండవై యిప్పుడో యింకనో యఖండసామ్రాజ్యపదవి నందనుంటివి. పైపెచ్చు మంచిమంచిపక్వాన్నములతో ఘృతకుల్యలను దధికుల్యలయందు నగునట్లు మునిఁగి తేలుచుంటివి. పుచ్చె పూసినదాయేమి? ఇంతకంటెఁగావలసిన దేమి?

రాయ—(చిఱునవ్వుతో) ఆద్యంతములు నీవు చెప్పినటులే కావచ్చును; కాని యొక యనుభవమును వచించుచున్నాఁడను. ఈజగత్స్వభావమేమో! "ఆకసమునఁబువ్వ

ఉన్నవా ?" యని యడుగ "లే" వనరు సరికదా "అయ్యవి సర్వసామాన్యపుష్పముల వంటివి కా"వనియు "వానితావి యంతకన్నవిలక్షణ" మనియును దేగవర్ణించి పృచ్ఛకు నభినందింపఁ జేసి కొండ నెక్కింతురు. ఇయ్యెడ నొరులదోస మేముం డును ?

మ. తనయర్పించినదానికిన్ దగినచందమ్మెవ్వఁడే నాడు వా
నిని నమ్మన్ మనసొప్ప దైనవతఁడే నెమ్మిన్ జనింపంగ నే
ర్చు నొకం డెవ్వఁడుగాని దాని కతివైరుధ్యమ్ము మై నిక్కమై
నను జెప్పన్ బ్రతికూలుఁడా మనసుకన్నన్ వక్ర మొం దున్నదే.

విదూ — నే నెంతపరిహాసస్వభావముకలవాఁడ నైనను నిప్పట్టున యథార్థపరిహాసకునిగా నన్నువిశ్వసింపుఁడు. మీ రిట్లు వెనుకకు ముందుకు నుయ్యేలలూఁగు చుంటిరి కాని నిష్కళంకహృదయుఁడైన మహానుభావుఁ డితఁ డొక్కఁడే యని నాయశస్సు జగములఁబడి వెలుగుచున్నయది. మీ కంతనమ్మిక లేనిచో నన్నుఁగుఱించి యెవరి నేని కొంచెము ప్రశంసించిచూడుఁడు. నాకుజ్యోతిశ్శాస్త్రమునఁ బూర్ణపాండిత్యము. అందులోఁ బ్రశ్నభాగము మఱియును ముఖ్యమైనది. విచారించిచూడఁగా నక్కన్ని యమిమ్ము మన్నించుననియు ఘోరసాహసుఁడఁ గిక్కురుమనక యంగులకంగీకరించునని యుం బొడకట్టినది.

రాయ — (నవ్వి) మిత్రమా! నీవు ప్రశ్నశాస్త్రమునఁ బండితుఁడవు కదా. నేను ని న్నడుగనిదే యెట్లు విచారించితివి ?

విదూ — ఇది మఱియుఁ జక్కగానున్నదే. ఇంతసేపటినుండి వెళ్లఁ బోసినసోదె యంతయు నేమాయె ? నన్నే నే నెఱుఁగను. నిన్నెల్లెఱుఁగుదు నన్నట్టు లున్నది.

రాయ — అది కాదు. ప్రశ్నకు దక్షిణాతాంబూలసహితముగా వచ్చి కదా పృచ్ఛ చేయ వలసినది.

విదూ — ఇదా ఇవి యన్నియును దానివలన జీవించుమీవంటికుక్షింభరులకుఁ గాని జగదేకచక్రవర్తి యెవరో యెఱుఁగనివాగు సహితము నన్నెఱుఁగునట్లు ప్రభుత్వ మాచరించుమహారాజునకు; నాకా ?

రాయ — ఎన్నివిధములఁ జూచిన నొకమాటయైనఁ బరిహాసములేక చెప్పవు కాఁబోలును, ఐన నేల కా దనవలయును. "మంచిమాటలకుఁ జెవు లొగ్గవలయు" నని కదా పెద్దలు చెప్పుదురు, కాని

క. జాతియు నొక్కటి కాదఁట, నీతియునున్ భిన్న మఁట గణింపఁగనఁతఁడే
కూఁతు న్నా కిడు నఁట యిది, యేతీరున నమ్మవచ్చు నెవరు నొడివినన్.

విదూ—ఓహో! యింత వెఱ్ఱివానిని నే నెందును జూడ లేదు. మీశాస్త్రపాండిత్య మే మైనదయ్యా? మొదట స్త్రీపురుషులకుఁ బరస్పరజాతిభేద మున్నదా? లేదా? అట్టివారి కెట్లు లైక్యము ఘటించుచున్నదో?

రాయ—చెలికాఁడా? చక్కఁగాఁ జమత్కరించితివి. చమవుకొనిన నెంతబుద్ధి మంతుఁడ వేని యగుదువు.

విదూ—చమత్కరించుటే యనుకొంటిరాయేమి? మనకు వారితో సంబంధముతగునా? యనిసంశయించుటకు మాని "వారు మనకుఁ గన్నియ నిచ్చుట కంగీకరింప" రనుట కేవలము పొరబాటు.

రాయ—అగును; నీవన్నమాట సత్యమె.

కం. మనలోన నన్యవర్ణ,మ్మునికికి నంగీకరింప, మొకఁడెల తమం
తన యెల్ల కులములను బ్రియ,తనమునఁ గలిపికొన నెంత్రు తారు తురుష్కుల్.

విదూ—వహ్వా! మీకును మంచిలోకజ్ఞాన మే యున్నదే? మీదియంతయుఁ బురాతనపు ఛాందసపండితులవై ఖరి కాదు.

రాయ—మన కనియు నంతదూష్యము కాదుసుమా.

తే. శూద్రకన్యకఁ దనుకనచూపె మనువు, వెంకటేశ్వరుఁ డంతటివేల్పు యవన
కన్యకను బెండ్లియాడి మార్గమ్ము వెట్టె, పుడమివేలుపు లంత కెక్కుడె తలంప.

విదూ—భేష్ ఇఁక నేమి? శాస్త్రముకన్న మనకుఁ గావలసినది శిష్టాచార మే కదా? ఇందు సందియ మెక్కడ?

రాయ—ఎక్కడనా?

తే. శాస్త్రములు నుండు నాచారసరణు లుండు, లేక యుండిన నిపుడు గల్పింప వచ్చు
మొదటఘటనంబు నిక్కమై మొన సె నేని, యడ్డు నేయవి ?యటసందియమ్ము గాని.

విదూ—ఘటనంబునకుం గాక యక్కన్నె ని న్నేల పిలువ నంపించెనో?

రాయ—మిత్రమా!

మ. పిలుపే సందియ మంత నిక్క మయినన్ వే ఱెవ్వరిం గూర్చియో
కలయే గంటినొ నాముదమ్మునకు బొంకన్ బూనితో మింటఁ బూ
వులు జన్మించునె? యెండమావుల జలంబుల్ గ్లునే? గర్భరి
క్తుల కెల్లన్ దలమానికంబ నగు నాకుం గోర్కు లీడేఱునే.

తే. పుట్టు నంతంతన యడంగుఁ బొడము మరల, నంతలోనన నశియించు వింతకోర
లెపుడరిభ్రమల కెందు బాల్యమునఁ గురుల,కుం జెడినకుల కొంతలకులుకు లట్లు.

విదూ—మీ రీసంశయము లిట్లు వెళ్లఁ బోయుచునే యుందురు. నాకు భుక్తివేళ కావచ్చినది. “ఈనాఁటిసాయంకాలమునకు మిమ్ము వెంటఁ బెట్టుకొనివచ్చెద” నని రాకన్నియకు వార్త నంపించెదను, (తెరవంకఁజూచి) మీశిష్యుఁడు మిమ్ముస్నానమునకు లెం డనుటకుఁ గాఁబోలును వచ్చుచున్నాఁడు.

(శిష్యుఁడుప్రవేశించి)

శిష్య—(తనలో) ప్రతిదినమును నీవేళకు నభ్యవహార మగుటయేకాక యొక్కింత విశ్రమించుట గూడ నయ్యెడిని. ఈదిన మీవఱకు స్నానమునకు లేవక ప్రచండమిశ్రునితో నేదియో యాలోచించుచుఁ గూర్చున్నారు. పోయి విన్నవింతునా? పదార్థములు చల్లనారిపోవుచున్నవి. ఇంకను పార్థివలింగార్చనము మిగిలియే యున్నది. (సమీపమునకు వెళ్లును)

రాయ—(విదూషకునితో) మావిద్యార్థి వచ్చుచున్నాఁడు. ఇఁక నీప్రసంగము మనకుచితము కాదు. అట్లే యొనరింపుము పొమ్ము. (శిష్యునింజూచి) ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను నీవు రానక్కఱ లేదు. వెళ్లుము.

చి—శిష్యోత్తము. ఇంకను దమరు యమునకు దయచేయవలయును గాఁబోలును. పార్థివలింగార్చనకుఁ బుష్పములు సిద్ధము చేసియుంచితిని.

(నిష్క్రమించును)

విదూ—(మెల్లఁగా) మీ రీవిద్యార్థుల నెందునకుఁ దీసికొనివచ్చినారు? వీండ్రు మీ సాయంకాలపుఁ బ్రయాణమునకు నంతరాయము గాకుండమాత్రము చేసికొనుఁడు. నేను బోవుచున్నాను (నిష్క్రమించును).

రాయ—(తనలో) నాకు స్నానమును దోఁచదు పానమును దోఁచదు. వీఁ డంపవంచకుఁడు, అయినను గడునమ్మికగలవానివలెఁ జెప్పుచున్నాఁడు. ఏదో వీని యొద్దకుఁ గొంచము నావిషయమై వార్తమాత్రము వచ్చియుండుట తప్పదు. లేనిచో నంతఃపురజనులు సంచరించునుద్యానమ్మునకుఁ గొంపో నేర్చునే. కానిమ్ము “యద్భావి తద్భవత్యేవ” (నిట్టూర్పునించి)

ఉ. ఈవిషయమ్ము మానుకొనుటే కడుసౌఖ్య మటంచు నెంచి లో
నావిధి చేయ నిశ్చయము నందినయంతన మోహ మగ్గలం

బై వెనువెంట నంటు నటు లైనను జేయుదు నన్నుఁ దోడనే
భావము వేనవేలు ప్రతిబంధకముల్ గనఁ జేయు నద్దిరా.

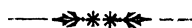
(నిష్క్రమించును).

గద్య.

ఇదిశ్రీ...తిరుపతివేంకటేశ్వరవిరచితంబగుపండితరాజమ్మున
ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

(తెరలో)

మ. అదె సంధ్యాసతి సానురాగ యయి తా నయ్యర్కు వెన్గొందె నె
మ్మది దానిన్ గుఱియించెనో? యనఁగ సంబంధించెఁ దాద్వృత్తుఁడై
యదనన్ వమ్మొనరింప కర్యముఁడు, తా నవ్వారిమోహాంపుసం
పద సూచించెను నాఁగఁ జీఁకటియుఁ బర్వెన్ జొచ్చె నల్దిక్కులన్.

ఇదిమాళిక.

(అనంతర ముద్యానవనములో లవంగియును, జెలికత్తెయమల్లికయును, రాయలును విదూషకుఁడును వెనువెంబడి చెఱియొకచోటుగాఁ బ్రవేశింతురు.)

లవం—(తనలో) హృదయమా! కాల మతిక్రమించుచున్నయది. ఇఁక నీయాశ నిరాశ యగుటకేమి సందియము. (ప్రకాశము) చెలీ! మన మీపాటికి వెనుక కేల మరలఁగూడదు?

మల్లి—ఏమి యీనాఁ డింతత్తరపడియెదవు? మనప్రచండమిశ్రుఁ డప్పండితసార్వభౌము నియ్యెడకున్ దోడ్కొని వచ్చువేళ కావచ్చినది. ఇఁకఁ గొండొక తాళి పోవుదము.

రాయ—సఖా! అటు గనుఁగొనుము.

ఉ. చీఁకటి పోవుచున్నయది శీతకరుం డుదయించుచున్నవాఁ
డేకడఁ జూడ వెన్నెలలు హెచ్చఁ దొడంగె నిఁ కేటిమాట యా
కోకకుచం గనుంగొనెడికోర్కె ఫలించునె? యింతసేపు తా
రా కెటు లూరకుండు ననురాగము గల్గుట నిక్కమేనియున్?

విదూ—మన మిప్పుడకదా! యిందులకు వచ్చితిమి. ఇంతలోనే యింతత్తఱపాటా? ఎంతయనురాగము గలదైనను బ్రథమసమాగమమున "భర్త నెదుర్కొనవచ్చు" నని నేను విన లేదు. మీరు మహాకవీశ్వరులు మీ రెక్కడ నేని యట్లు చదివియుందురేమో!

రాయ—సఖా! నాతాత్పర్యము చక్కఁగాఁ దెలిసికొనక యేల వృథాపరిహాసించెదవు?

తే. సంజప్రొద్దున కిటకు నక్సకియ తోడి, తె మ్మనుచు నీకు వార్త నందించెనంటి
వదియ నిజమేని యబల దా నంతకన్న, మున్న రావలె నదియ ప్రేముడికిగుఱుతు.

విదూ—వచ్చియే యుండును గాని యెయ్యెడల నేవినోదమ్మునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుచున్నదియో? నలుదెసలు పరికించినఁగాని మన కెట్లు తెలిసెడిని?

రాయ—ఇంతవఱకుఁ ద్రిప్పినది చాలదా యేమి?

విదూ—ఇది యంతయు నాకే యుపకారముగా నున్నదే.

రాయ—(తనలో) వీని నూఁతఁ జేసికొని యిమ్మహావిషయమునఁ బ్రవర్తించుట గొఱ్ఱెతోఁక పట్టుకొని గోదావరి కడ్డపడినట్లున్నది. (ప్రకాశము) త్రోవ దీయుము నీవెంబడి వచ్చుచున్నాను.

విదూ—ఇదుగో యీసంపంగివృక్షములచాలు ననుసరించి పోవుదము (పరిక్రమింతురు)

లవం—(తనలో) ఓహో! యేమి యీవెన్నెలలు నాకు మిగుల నవశత గలిగించుచున్నవి. వీనికిఁ దో డీమలయానిలము లెందులకో (నిట్టూర్పుపుచ్చి ప్రకాశము) చెలీ! స్వప్నము నిజ మని యెంచికదా మన కీవెఱ్ఱియడియాస.

మల్లి—ఏ మట్లనుచున్నావు? ఇంతలో నసత్య మేల కావలయును?

లవం—నిశ్చయముగా నసత్యమే కాని స్వప్న మైనతత్క్షణము మాత్రము నిగుర లేచు లోపల నంతయుఁ బ్రత్యక్షానుభవమువలెఁ బొడకట్టెను.

మల్లి—అగును జూమీ నాటకముగూడ నిదేమాదిరి; చూచుచున్నంతసేపు నిజమైన కథానాయకులు సుఖదుఃఖము లనుభవించునట్లె యాత్మతన్మయమై తదనుగుణ భావమ్ము లనుభవించును. పిమ్మట నిట్టులే క్రమముగాఁ బరిణమించెడిని.

లవం—నాటక మనిన వేఱే యున్నదా మనబ్రతుకంతయు నిట్టిదే; ఐనను నేదో శాశ్వత మని వెఱ్ఱివెఱ్ఱిప్రయత్నములు సలుపుచుందుము. తనకు పైత్యభ్రమము గలిగి జగము దిరిగినట్లు బొడకట్టినను నిజమున కయ్యది నిశ్చలమే సుమా,

మల్లి—అట్లేల యనవలయును? ప్రాప్తికాలమునకుఁ గాకతాళీయమ్ము గాఁగూడదా? అది కాక నీవంటిజగదేకసుందరిచే స్వయముగ నాకాంక్షింపఁబడియు వికృతి నొంద కుండుటకు నాయన మనం బేమి శిలయా?

లవం—(కోపముతో) దుర్మార్గురాలా! అయ్యనఘు నట్లేల యనవలయును.

ఉ. జననము నందినట్టి గడుఁ బ్రశస్తము గాని తురుష్కజాతియం
దనఘులోద్భవుం డతఁ డహా! యెటు నాచపలాంతరంగన
న్గన కనుకూలుఁ డౌ? నిది వృథాశ్రమ మింతకుఁ దారతమ్యముల్
మన మెఱుఁగంగ నీయ దనుమానము మానదిఁ కేమి సేయుదున్.

మల్లి—సఖీ! యింకను గాలాతిక్రమణమ్ము కా లేదు. నీ వేల యి ట్లుత్తలపాటు చెందెదవు. ఈవఱకే మనప్రచండమిశ్రుఁ డయ్యనఘుం దోడ్కొని వచ్చి యుండవలెను. ని న్నిదివఱకే యాతఁడు చూచి విరాళి గొని యున్నవాఁ డనికదా నాతో నాతఁడు చెప్పి యున్నాఁడు. ని న్నెందులకు వృథా నిందించికొనియెదవు. ఈక్రీడాసరోవరము నొద్దున నుండి నలుదెసలు నిరీక్షింతము రమ్ము (అట్లొనరింతురు)

రాయ—(విసువుతో) నన్నుఁ గుజనునిగా నూహించి కాఁబోలును మిన్నక యీకుజానులవెంటఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడవు. నీవెంట వచ్చినందుల కీప్రాయశ్చిత్తము నాకుఁ గావలసినదియె.

విదూ—ఓహో! ఇది మఱియుం బాగుగ నున్నదే. వచ్చినది యుద్యానవనము కదా? ఎయ్యెడల నేక్రీడామృగమ్ములఁ గాంచుచు నేయేవినోదమ్ముల మసలుచున్నదియో యొక్కింత పరిశీలింపక యెట్లు కన్పట్టెడిని.

రాయ—ఇదివఱ కొకసారి యిట్లు పలికితివి. అప్పు డెందుకని యూరకుంటిని కాని యిపుడు నీరసవిహీనతకు నాకుఁ గోపము పుట్టుచున్నయది.

చ. దయితు నధీన మైనమదిఁ దాల్చు నెలంతల కెందు నెందుగో
ర్కె యుదయ మంద. దెయ్యెడలఁ బ్రీతి జనింపదు వేయు నేల? ని
శ్చయముగ స్వర్గలోకసుఖసంపద తా నెదు రేగుదెంచినన్
గయికొన నిచ్చపుట్ట, దొకకాంతునిసంస్మరణంబె సర్వమున్.

విదూ—అసత్యవాదు లగుమీవంటికవీశ్వరు లంతె వెఱ్ఱిగా వర్ణించుమాత్రమే కాని నిజమ్మున కంతయుం గన్పట్టను "ఇదిగో పులి యంటే, అదిగో తోఁక" యన్నట్లు ఒకరినిఁ జూచి యొకరు మఱింత యననుగుణముగ వ్రాయుదురు. కాని యవి యన్నియును ననుభవవిరుద్ధమ్ము లగుటం జేసి యనాదరణీయమ్ములు. పలువురు నెలంతలు కోరి యుండిరి కాని మీరు చెప్పినంత కాదుకదా అందులో శతాంశ మేని వెఱ్ఱితనము నా కయ్యెడఁ గన్పట్టలేదు. ఇంత యేల? ఇట్లు చెప్పుచుంటిరి కదా మీ రీదినమ్మున సర్వసంగపరిత్యాగ మేల చేయలేదో?

రాయ—నన్ను నీ వేమి తెలిసికొంటివి?

ఉ. వచ్చినశిష్యులం గనియు వారికిఁ బాఠము సెప్ప నైతి లో
హెచ్చినతాపపుంగరిమ నించుకయున్ భుజియింప నైతి నా
పచ్చనివింటిజోదుపయి భారము వైచితి నంతలోన నీ
యిచ్చకము న్నిజం బనుచు నే నొనరించితి సంజ కంజలుల్.

విదూ—అవును. బీదబాపనయ్యకు రాచకన్నియ దొరకొన నున్నప్పుడు క్రోఁతికిఁ గొబ్బరికాయ సామెత గలిగినను "చూచినకళ్ల వెట్టి" యన్నట్లాపె మహారాజు పుత్రి. యేదో కారణమున నననుగుణానురాగమ్ము నందినను నయ్యది యేవినోదమ్మున నైనను మఱపుంగన వచ్చును.

రాయ—(కోపముతో) ఐనచో సమ్మతమే ఇంత యెఱిఁగి యుండియు న న్నేఁదుల కిక్కడికిఁ దోడ్కొని వచ్చితివి? కడచినదాని కేమి గాని నా కాకన్నియయు నక్కఱలేదు. మఱి యొండును వలదు నీపుణ్య మాయె నిక్కడ వే ఱొం డవమానమ్ము లేకుండ యథాస్థానమ్మున కైనఁ గొనిపొమ్ము.

తే. మొదలఁ బరిహాసమున కాదిమూర్తి వనుచు, నిన్నెఱింగియు నీవల నేను బడితి
దాని కేమి పురాకృత మైనకర్మ, ఫలము తప్పంగఁ జేయ నెవ్వరితరంబు.

విదూ—(వినుట యభినయించి) బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇంచుకతడవు సైఁపుము. నే నిదె కొంచెము పోయి వచ్చెదను.

రాయ—(చేయి పట్టుకొని) చెట్టెక్కించి నిచ్చెన దీసిన ట్లిదికూడనా?

ఉ. కత్తులబోనుకన్న నధికమ్మిది నన్నిట డించి పోయి నే
వత్తు నటంచుఁ బల్కెదవు వైఖరియే యిది యెవ్వరేని న
న్నిత్తఱి సేవకుల్ గనిన నేమని యుత్తర మిచ్చువాఁడ నీ
పొత్తున ముప్పు మూఁడె సరిపో యిఁక బుద్ధిజనించె నాకొగిన్.

విదూ—(నవ్వుచు) తెలుఁగుదేశపు బ్రాహ్మణులు మిక్కిలి పిరికివాండ్రని వినుటయే కాని నేఁటికిఁ బ్రత్యక్షము కూడ నైనది. ఈఁగకైనని చొర నశక్య మ్మగునంతిపురమ్మున జగదీశుపుత్రితోఁ గలయ నుంకించుచుంటివిక దా! నీ కట్టిమహాయోగము చేకూరినను "పిరికితనము తుద నెగ్గించెడినా" యని నాకు సందేహముగా నున్నయది. కొంచె మేదో అలుకుడు విన వచ్చుచున్నది చూచి వత్తు ననినఁ బోనీకున్న నే నెట్లు కార్యము సాఁగింపఁ గలను?

రాయ—(చెవియొగ్గి) నీ కేమి విన నైనదో కాని నా కాయాతటాకమ్ములదరిఁ గూయుచున్న మండూకమ్ములును, కీచురాళ్లును దక్క వే ఱెయ్యదియుఁ గాన రాదు. వృథాగా న న్నిట డించి పోకుము

లవం—చెలీ? నిక్కముగా నాస్వప్నమునఁ జూపట్టిన మహానుభావుఁడు మనప్రచండమిశ్రునికి మిత్రుఁ డనియేనా నీనమ్మకము?

మల్లి—సందియ మెందుకు? నిన్న స్వప్నమున మరులుకొల్పిన యతఁడే సౌధమ్మున నుండఁగాఁ జూచి పరవశత్వము నందినట్లుకదా యాతఁడు నాతోఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

లవం—(తనలో) ఇది యెంతవఱకు సత్య మైయుండునో! (స్మృతి నభినయించి) (ప్రకాశము) అవును మొన్న సంజప్రొద్దుల నేను సౌధాగ్రమ్మున నిలిచి యమునానదీ సౌభాగ్యమ్ము విలోకించుచుండ నెవ్వరో యొకరు మాత్ర మావీథిఁ జనుచుండిరి. నేను జూచులోపల నే నగరరక్షకు "లిది యంతఃపురపువీథి" గనుక నీ వియ్యెడ కేంగులకు వచ్చితివి? రాఁగూడ దని యవలకుఁ బంపిరి. ఆయన యమ్మహాను భావుఁడై యుండఁడు కదా!

తే. స్వప్నము నిజం బగుట పెద్ద సందియమ్ము, గాని నీమాట విశ్వాస మూనఁ జేయు
నైన నేమి ఫల మ్మమ్మహామహుండు, సమ్మతించుట తెలియ దోసకియ మనకు.

మల్లి—స్వప్నమును నిజమే. పదపడి విన్నసంగతిం బట్టి నిన్నాయన కామించుట యును నిజమే, ఒక్కింత తాలిమివేని సమాగమానంద మనుభవింపఁ గలవు.

రాయ—ఏదో వినవచ్చిన దంటివి. అది యంతలో నేమి యడఁగి పోయినదా. మరల విన రాదేమి?

విదూ—విన రాదేమి? నా కింకను విన వచ్చుచునే యున్నది. ఏదో పెద్ద ధ్యానము మనస్సులో నుండుటచే మీకుఁ గాన రాకున్నయది. నన్ను విడిచినచో దాని నిశ్చయము తేలఁ గలదు. లేనిచో మన మొకచోట వెదకిన వార లొకచోట వెదకుచుందురు. తుదకు కార్యము చెడిపోవును.

రాయ—ఏ మైనను సరే. నేను మాత్రము నిన్ను వదలను. నీవెంట నే వచ్చెదను. తీసికొని పొమ్ము.

విదూ—(తనలో) ఇతనికి పిరికితనమ్ము మఱింత హెచ్చించెద (ప్రకాశము) ఇది బాదుషా విహరించెడియుద్యానవనము కొంపతీసి యొకవేళ వచ్చి ఆయన విహార మొనర్చుచుండెనేమో? మిమ్ము నావెంటఁ దీసికొని పోయిన నాకునుం గూడ మెడ మీఁదికి రాదా?

రాయ—ఓహో! ఎంత మోసపోయితిని "నశ్యత్యనాయకు కార్యం తథైవో నత్తి నాయకం" అన్నట్లయినది. ఉన్మత్తప్రాయుఁడ వగు నీవలన నా కిట్టియవమానము వచ్చినను యుక్తమే. అయినను నియ్యెడ నీదోసమేమున్నది? నావిధి యిట్లున్నది.

మ. శిరసే యూడెడినో? శిరోజములకే చేట్పాటు వాటిల్లునో?
మరియాదే చెడునో? మకీమి యగునో? మానానకే మోసమో?
పరమే వోయెడినో? యిహమ్మె తెగునో? పాపంబె చేకూరునో?
పరకీయాసుఖవాంఛలోన నను దూర్ప న్నీకు మేలే? విధీ.

విదూ—ఊరకే యన్నాను గాని మిమ్ముఁ జూచినను వారేమియును ననరు. మీరనిన నెంతో ఘనుసాగారికి గౌరవము. మీరె వారని యెఱుఁగకున్నలోటు తీర్చుటకు నేనుండియే యున్నాఁడను గదా

రాయ—ఛీ! అడుసుఁ ద్రొక్కనేల? కాలు కడుగనేల? నీవు సంకేతము మఱి యొక్కచోట నెంచిన కేర్పాటు చేయఁ గూడదు.

ఉ. "స్త్రీలకుఁ దక్క వేఱొకరు చేరఁగ రాని ప్రదేశ మంచు నీ
వేల యెఱుంగ? వియ్యోడను నేటికి వచ్చితి" వంచు నెవ్వరే
దూలఁగ నాడ నుత్తరము దోఁపమిఁ గలడి సిగ్గుకన్నఁ బ్రా
ణాలకు భంగ మన్నది ఘన మ్మగునే యభిమానశాలికిన్?

విదూ—అందుకే మొట్టమొదట నొక యాలోచన చేసినాఁడను; గాని చేయనిది యిప్పుడు చెప్పిన లాభ మేమున్నది, !

రాయ—అది యేమి యాలోచనము?

విదూ—చిన్నయుపాయము చేసినచో మీకును నాకునుం గూడ భయ ముండక పోవును. దానికే మంతవిశేషప్రయత్న మక్కఱయే లేదు. ఒక గాగిరాయును ఒక తైఁకయుఁ గండువా యును ఉన్న సరిపోవును.

రాయ—అప్పుడు మాత్ర మియ్యంగన యెవ రన్న నేమి చెప్పఁ గలవు?

విదూ—ఇప్పుడు మీతో నేల చెప్పవలయును? ఏదో నాపాట్లు నేను పడఁ గలను "నాయుంపుడుకత్తె యొకసారి యిక్కడకుఁ దీసికొని పొ" మ్మని కోరిన దన్న న న్నేమియు ననక పైపెచ్చు మనయిరువురం జూచి కొంతసే పెంతో యానందించును. ఇది వఱకిట్టి గండము లిక్కడ నే నెన్ని తప్పించుకొనలేను?

రాయ—ఛీ! మూర్ఖుఁడా.

చ. గెలిచితి నెల్లపండితులఁ గీర్తి వహించితి నెల్లదిక్కులన్
గులమున వర్తనమ్మునను గొంకొకయించుక లేనివాఁడ ని
త్తలఁ బోకఁడే కళంకమును దార్చిన దార్చెడి నిట్టి న్నిటుల్
పలుచఁగఁ జూచి చుల్కనకుఁ బాత్రునిఁ జేయఁగ నీకుఁ బాడియే.

విదూ—సర్వము నెఱింగినవారలయ్యు నిట్లేల కోపగించెదరు? కార్యావసరమ్ముల పట్ల నప్పటి కనుగుణమ్ముగ మెలఁగుట గౌరవభంజకమ్ము గానేరదు. వసుదేవుఁడు గాడిదకాళ్లు పట్టుకొనుట యెవ్వ రెఱుఁగనిది.

రాయ—(శాంతించి) అగును "భక్షితేపి లశునే న గోగశాంతిః" అన్న ట్లిన్ని పాటులు పడినను ఫలకారి గాని యప్పు డెందుల కీయవమానములు?

చ. తురకది యంట విప్రుఁ డఁట దుర్గ్రహుఁ డౌకవి యంట దానికై
పరు వెడసేసి తాఁబడనిపాటుల కెల్ల సహించె నంట త
త్తరపడుమాత్రమే తనకుఁ దా నదియుఙ్ లభియింప దంట యం
చఱతురు లోకు లిట్టియడియాసయుఁ జెల్లునె నన్నుఁబోటికిఙ్.

విదూ—(నవ్వి) ఆర్యవర్యా! నిక్కముగ నీయుద్యానము ఘోషపారాఁ దగినది యనియే నమ్మితిరి కదా అంతచక్రవర్తికి నెన్ని యుపవనము లుండునో మీ రాలోచింప రైతిరి. అంతఃపురచారిణులకై యేర్పఱుపఁ బడినవి వేఱే తమకు వేఱే యుభయులకును వేఱే కూఁతులకు వేఱే కొమరులకు వేఱే మొత్తము చేసినచో నొక్క యంతఃపురమునకే కొన్నినూఱులు క్రీడావనమ్ము లుండును జూఁడీ!

రాయ—(ఆశ్చర్యముతో) అయిన నీప్రభువునకు భార్యలు వందలకొలఁది కాఁబోలును.

విదూ—లెక్కమిటి? కంటి కింపుగాఁ గనఁబడిన దేవర్త్య మైనను దీసికొని వచ్చుటయే వీరి యాచారము. ఏనాఁటి కానాఁడు వీరలసంఖ్యకు వృద్ధియే కాని క్షయము లేదు.

రాయ—ఇందులోఁ గొందఱు బ్రాహ్మణస్త్రీలు గూడ నుందురు కాఁబోలును

తే. బలవిహీనుని కన్యసుభార్య యంచు, దనకళత్రం బటంచు భేదమ్ము గాని
సొగసుగల దెల్లఁ దనచేతిసొమ్మె కాక, బలము గలిగినవాని కేర్పాటు గలదె.

అని చంద్రుఁడు బృహస్పతిగారి భార్య నపహరించి తన్ను మందలింప నుంకించు నింద్రున కుత్తరము చెప్పిన ట్లున్నది. వీరికిఁ జంద్రుఁడు దైవము గనుక నతని సిద్ధాంతమునే యవలంబించి పరభార్యల నందఱిని స్వభార్యలుగఁ జేసికొనుట యాచారమై యుండును.

శా. ఆరాజేంద్రుఁడు రాత్రియుం బవలు కామాసక్తుఁడై యూరిలో
నీరేజేక్షణలఙ్ బలాత్కృతిగ నెంతే బాధపెట్టంగ నా
యూరఙ్ గాఁపురముండువార లొకనాఁ డొక్కొక్కఁ డాత్తీయయౌ
దారఙ్ బంపెద నన్న నొప్పె నఁట యాతం డెంతధర్మాత్ముఁడో.

ఇది వీరలచేతిక్రిందిచిన్నిచిన్ని జరానులు పాలించెడిగాజుం గూర్చి వెనుకటి కెవరో

చెప్పిన దంట వారికిని నిట్టి దుర్వృత్తి వీరలవలననే యలవడియుండ నగు "యథా రాజా తథా ప్రజాః" "రాజానుమతో ధర్మః" అనుట కల్ల యెట్లగును?

విదూ—ఎవరో యన నేల? మీచే నిప్పుడు కోరంబడెడికన్యక బ్రాహ్మణస్త్రీయందు జన్మించినదే యని చెప్పుదురు; కాని పాపము ఈమె గర్భమున నున్నయప్పుడే యేదో యొకయుద్ధపుటలజడిలో నామెను జెఱఁ దీసికొని వచ్చుకతన నీమెయి యెయ్యెడనే జన్మించుటచే నిది యంత స్పష్టముగా లోకు లెఱుఁగరు.

రాయ—(సంతోషముతో) చెలికాడా! నీమాట ముమ్మాటికిని నిక్కమే. ఏమనిన

చ. పరమపవిత్రుఁడై మిగులఁ బండితుఁడై తగు పేరుభోటకున్
వరగుణమైనలక్ష్మము కపత్యము వీఁ డెటు లంత్యజాతి యౌ
తురకవెలందిఁ గోరెడి విధుప్రతిమానన బ్రహ్మజాతియే
స్థిరమిది నమ్మనయ్యెడిని క్షేత్రమునుం దగు బ్రహ్మజాతియై.

ఇదివఱ కెన్నిసారులో యీప్రశంస వచ్చినను జెప్పవైతివి కారణమేమి?

విదూ—(వికవిక నవ్వి) మీరు కల్లు ద్రాపుటకు మడి గట్టుకొనుచందమ్మున నిట్లు సంతసించుచున్నారే కాని యీమె తల్లిని పాదుసా నిఖా చేసికొన్నాఁడు. ఏవర్ణమైనను నొకటే అని యైనపిమ్మట వీరిలోఁ జేరుట యాచారము.

రాయ—అంతకు మున్నే యీకన్నియను గన్నయట్లు కదా నీమాటలవలనఁ దేలినది, నా కంతే చాలును. దీని కేమి గాని "నే నిక్కడ నొంటిగా నున్నను భయము లే" దని జెప్పితివి గాన నీ వేగి త్వరలో వత్తువా!

విదూ—మీ రీమావిగున్నక్రింద నుండుఁడు. ఇంతలోఁ బోయి వారలు వచ్చి యెచ్చట నేని యుండిరా సరియే లేనిచో నంతఃపురమున కేని పోయి వెంటఁ బెట్టుకొని వచ్చుచున్నాను. మీ కియ్యెడల నించుకయు భీతి లేదు.

రాయ—మాట లెక్కడనో విన వచ్చిన వని మరల నిట్లనియెద వేమి! దీనిలో నేదో మోస మున్నదని నాకు సంశయము, ఆకన్నియ యే యైనయపుడు నేను గూడ వచ్చిన నేమగును.

విదూ—రానే వచ్చును గాని, కామినులచిత్తములు క్షణక్షణము లని మీ రెఱుఁగనిది కాదు. అంగులోఁ బ్రభుకన్యక, ఎటుపోయిన నెటు వచ్చునో! ముందుఁ బోయి చెప్పఁ దగుసంగతులు చెప్పి వెంటఁ బెట్టికొని పోయెద!

రాయ—అట్లయిన నీయిష్టము వచ్చిన ట్లొనరింపుము పొమ్ము.

విదూ—(నిష్క్రమించును)

లవం—(నిట్టూర్పు విడిచి) చెలీ! యిఁక నెంతసేపు చూతుము, పోవుదము రమ్ము.

మల్లి—సఖీ! వచ్చెడివేళ యాతిక్రమించ లేదు, ఇయ్యది యుపవన మని పేరుగాని మహారణ్య మంతయున్నది. యిక్కడికి వత్తు మనియే చెప్పితిని గాని స్థలనిర్ణయము చేయ మఱచితిని, వచ్చుట మాత్రము నిశ్చయము.

లవం—ఎవరు! ప్రచండమిశ్రుఁడా?

మల్లి—కాదు, ఇరువురును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చితిని (ప్రవేశించును)

లవం—(చూడనియట్లు నటించి తాపమునూచించి)

మ. అనురాగం బది కన్నుఁ గానదు మనంబా! మిఱ్ఱుపల్లములన్
గన కెచ్చోటను నైన నేగు నిఁక వేడ్కల్ మంచియున్ జెడ్డయున్
మును పే నేరవు మన్మథుండు చపలాత్ముం డెంతయున్ మూర్ఖుఁ డం
గనలన్ లోకువఁ జేసి మీఁదఁ బడు శక్యంబె నివారింపఁగన్.

(మూర్ఛిల్లు)

విదూ—భర్తృదారికా! నాతోఁ జెప్పుముఁ వాఁ డెవఁడో యీదుడ్డుకఱ్ఱతోఁ బడ మోఁది వదలిపెట్టెదను.

మల్లి—(తత్తరపాటుతో) తరువాత మోదవచ్చును గాని రాజపుత్రి కతివ్యామోహాప్తున నిట్టియవస్థ సంభవించినది. అదుగో ఆసరోవరము నొడ్డునదరి నున్న లేతతామర పాకులు రెండు తీసికొని రమ్ము.

విదూ—ఇదుగో వెళ్లి వచ్చుచున్నాను (నిష్క్రమించి ప్రవేశించును)

మల్లి—సఖీ! (అని పిల్చుచు మెల్లగా వీచును)

లవం—(కొంచెము మూర్ఛ దెలియుచున్నది,)

మల్లి—(సంతోషముతో) చెలీ! అదుగో వచ్చినాఁడు చూచితివా! నే నసత్యమాడ లేదు కదా!

లవం—కను లఱవిప్పి మరల మూయుచున్నది.

విదూ—భర్తృదారికా! నీమనోహరుం గూడ వెంటఁ బెట్టికొనియే వచ్చినాఁడను.

లవం—(మరల కనులు విప్పి నలుదెసలు చూచి వైమనస్యము నభినయించును)

మల్లి—చెలీ! సంతాపము తగ్గినదా!

విదూ—చెలికత్తెయొక త్రోవ యగుటచే నొక్కింత యాలస్యమగుటకు సహింప వలయు, అదుగో ఆమావిగున్నక్రింద నీప్రియతముఁడు న్నవాఁడు.

లవం—(లజ్జయును ప్రేమమును సూచించుచున్నది)

మల్లి—ఆర్యా! మధ్య విడిది యేల చేసితివి! ఇయ్యెడకే తీసికొని రాక పోతివా!

విదూ—నీ కేమి! బాని ససూరతురవు, చెప్పెదవు ఇది అంతఃపురపు వ్యాపారము "నిన్నుఁ జెప్పకుండనే యెవరు తీసికొని రమ్మన్నా" రనినచో నేమి చేయుదును ఎఱుఁగనట్టు మాటాడితివి కాని, యెఱుఁగవా! ప్రతిదినము ఘోషాగూడ వార్త నంపి సెలవైనపిమ్మటనే యంతఃపురికిఁ బోవుట? అందులో నెన్నివార్తలు ఘోరా యొక్కంటికి సెలవులు మూఁడు కావలయును.

మల్లి—అవును. అదియును నిజమే.

లవం—(విసుకుతో) ఓహో! మీయిద్దరియుత్తర ప్రత్యుత్తరములు కడు రమ్యముగా నున్నవి. అతఁడు చెప్పుటయును నీవు వినుటయును సరిపోయినది. మన కీ తురకసంప్రదాయమే కావలెను కాఁబోలును.

మల్లి—మన కాసంప్రదాయము కాక మఱియొక్కటి యెట్లు వచ్చెడిని. మనము మాత్ర మెవరము?

విదూ—భర్త్రాదారికా? నీపుట్టువును గూర్చి నాయెఱిఁగినంత యాతనికిఁ జెప్పి నాఁడను జుమీ.

లవం—(తనలో) జుగుప్సాకర మని యెఱుఁగక చెప్పినను నిక్కడ నిది గొంత యుపయోగమే అగును.

మల్లి—సఖీ! అది యేమిటి ఇతఁ డేదో చెప్పితి ననుచున్నాఁడు?

లవం—ఏ మున్నది. నాసురవస్థయును, మాతల్లితల్లిదండ్రుల ప్రాఁతయును పరిశుద్ధ మగు కాశ్మీర దేశమునకు నెక్కడఁడే సచివుఁ డని పంచుకొన్న కుమారభట్టునకు నపజయ మొదవించిన భగవంతుని కెంత యక్కటికము లేదో?

విదూ— అయన పేరిదియా? నే నిదిమాత్రము చెప్ప లేదు.

మల్లి—సరి తెలిసినది. అట్లయినచో నిక్కడ నందఱును బ్రాహ్మణకన్యక లే. ఎల్లరును మాతెతలే. ప్రకృతము చూచుకొన వలె మనము వెనుకజన్మమున నేమృగములమో యేపక్షులమో ఇప్పు డామాట యేటికి? దీని కేమి మనమే యమ్మహామహుని దర్శనమునకుఁ బోవుదమా? ఈయపరాధమునకు క్షమార్పణగా నుండును.

లవం—(ఊరకుండును.)

మల్లి—ఆర్యా! అయ్యెడకు ముమ్ముం దీసికొని పొమ్ము,

విదూ—ఇదుగో ఈసురపొన్నచెట్టుల చాలు వెంబడిని పోవుదము రండు.

మల్లి—చెలీ! నన్నవలంబించి మెల్లగా నడుపుము

లవ—(అట్లొనరించుచున్నది) (అందఱును యథోచితముగా పరిక్రమింతురు)

రాయ—(విసుగుట సూచించి)

కం. చెలికాఁ డెచ్చటి కేగెను? చెలి యెయ్యెడ నాదురాక చిత్తమునందు
మ్మలిక మెయిఁ గోరుచున్నదొ? కలుగునొకో? యింత నేని కలికిని గనఁగన్.

(నలుదిక్కులు చూచి) ప్రియురాలా! నే నిక్కడఁబడెడియవస్థ యొకింతేని నీకుఁ దెలిసిన నింతయాలస్య మొనరింపవుకదా?

శా. రా నుద్యోగము చేయుచుంటివొ వడిన్ రాఁ బోయి రా లేక శం
కాసిర్విణ్ణత గాంచుచుంటివొ! యొకన్ గామింపఁగా రాను త
ప్పానంచున్ మది నెంచుచుంటివొ? సగంబాయె న్నిశాభాగ మె
ట్లైనన్ ధైర్యము పొంగుకొల్పి యిటు రమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

శా. ఏ నెన్నం డిటువంటి కార్యములపై నిచ్చన్ బ్రవర్తింపఁగా
నీ నీమోహము నిక్కమే యనుచు ని ట్లెంచితిన్ దీనిలో
నానందం బిసుమంత యింకలకు నాయాసంబు బల్మెండు మో
మైనన్ జూపుము గాని వేగ నిటు రమ్మా! పూర్ణచంద్రాననా.

అయ్యో! మన్మథా! నీ వెంతనిర్దయుఁడ వైతివి. రసాభాసానురాగము గల్పించుట నీకు మెప్పగునని యెంచితివా? ఇంతకు నీ వేమి చేసెదవు? నావంటి దరిద్రున కట్టియదృష్టమా? నాప్రియురాలు న న్ననుగ్రహించినచో నీలక్ష్య మెవరికి? నిన్నుఁ బరిమాలికొనుటకన్నఁ దాప మార్పఁ గల యక్కలికిమిన్న నే స్మరించికొనియెదను.

శా. సంకేతమ్మును జేరి యచ్చటఁ బ్రియాసాక్షాత్కృతిం గోరి యా
తంకన్ జెందుచు లోనఁగుందుచుఁ ధృతిన్ జాలించుచున్నంత నా
రంకూద్యచ్చకితాయతాక్షీ యరుదేరం గాంచు భాగ్యమ్ము నూ
నాంకాశీర్వచనాభిషిక్తులకుఁ గాదా? కల్గు వల్గుస్తనీ.

(నలు దెసలు పరికించి)

ఆహా! యితఁ డేగి యెంత సేపైనది, ఎయ్యెడను నలుకు డైనను విన రాలేదు ప్రియురాలు రాలే దనుటయే నిక్కువము, అయినచో నితఁ డెంగనకు రాకుండె డిని? అవును అంతఃపురమున కేని చని వెంటఁ గొట్టుకొని వచ్చెననికదా?

అన్నాఁడు (పెదవి విరచి) ఇదియంతకంటె సంభవింపదు. ఎంతయంతిపురములో రాకపోకలు గలవాని నైనను నర్ధరాత్రమున నడ్డక పోనిత్తురా? అక్కటా! యీచిగురుటాకులమధ్యనుండి ప్రసరించెడి వెన్నెల గూడ నింత వేఁడిగ నుండుటేమో? ఏ మైనను సరియే. ఇఁక నిక్కడ నుండినలాభము లేదు. ఈస్థలము విడిచి యింటికే పోయెదను (కొంచెము నడిచి) అయ్యో! వెనుకటిత్రోవ గానరాదే! ఇది యేమో యింద్రజాలముగా నున్నది. (కొంతనిలిచి) కాదు, కాదు, నేను వచ్చినత్రోవ అది కావచ్చును. (మఱియొకవైపునకుఁజని) ఇదియును గానట్లులున్నదే! (సూక్ష్మముగాఁ జూపు నించి) అక్కడ నేదో యొకచిన్నమిద్దె వలెఁగానవచ్చుచున్నది. తటస్థించినచో నయ్యెడఁ బ్రవేశింపరాలే? తటస్థింప వచ్చును. (ముంగునకు నడిచి) ఓహో! నిండుగాఁ బూచిన యీ పెద్దపొదరిల్లు పైపెచ్చు వెన్నెల సహాయము కాఁగా నావ్యామోహమునకుఁ బ్రచండమిత్రుని మోసము తోడయి చేసినపనినే చేసినది. (మరలఁజూచి) ఇక్కడ నేదో తటాకము గానవచ్చుచున్నదే! పోయి చూచెదఁగాక. ఆపొదరిల్లు దీనియావలియొద్దను నున్నది. అగును, అక్కడికిఁ బోయి విశ్రమించెదఁగాక. (నడచిఅందుఁజొచ్చి) ఇదిగో! ఇయ్యెడల నళినీదళస్తులు పాడఁబట్టుచున్నవి. కారణ మేమై యుండునో! (విచారించుచుఁ గూర్చుండును).

లవం—(ఆయాసముతో) చెలీ! యింక నెంతదూర మున్నదో కనుఁగొమ్ము.

మల్లి—ఆర్యా! ఎక్కడ మనరాకన్నియమనోహరుఁ డుండుతావు?

విదూ—(వ్రేలుచాచి) అదిగో! ఆపొగడచెట్లచాలు దాఁటుపై నశోకపంక్తి కెడమ ప్రక్క నున్నయ్యమావిగున్న.

మల్లి—దగ్గరకు వచ్చితిమి.

లవం—(అభిలాషముతోఁజూచినట్లో) అదిగో! ఆర్యపుత్రుఁ డిక్కడ నా కెదురు చూచుచున్నాఁడు. ఏర్పాటుగాఁ దెలియకున్నను కొంచెము తెలియవచ్చుచున్నది. (ప్రకాశము) చెలీ! మా రిపుపురుష జనుఁడు (అక్కడనిలువఁబోవును).

మల్లి—పెండ్లికూఁతురు ‘‘పెండ్లికి నేనుఁ గూడ నేఁదు’’ కన్నట్లు చేయుచున్నావు.

విదూ—(తొందరగాఁ జెట్టుక్రింది కేగి నలుదెసలు పరికించి డిల్లవడి చుట్టుపట్టుల వెదక మొదలు పెట్టును).

లవం—చెలీ! అమ్మహాత్మునియెదుటకు రాఁజాలక యున్నమాట కింతసాహసి చెప్పవలెనా?

మల్లి—సఖీ! వెనుక నీవంటివిస్గ్గరి చేయఁబట్టియే యిప్పు డని వాఁడుకగాఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

విదూ—(దైన్యముగా పరుగున వచ్చి కోపముతో) మీరు మెల్లగాఁ బెండ్లినడకలు నడువ మొదలుపెట్టినారు. సరే నాకేమి పెండ్లికొడుకును బిలి యెత్తుకొని పోయినది.

లవం—(తనలో) అయ్యో! దైవమా! నాకుఁ గనుపడుట భ్రాంతియే కాఁబోలును. ప్రత్యక్షముగా నాకుఁ బొడకట్టినది వట్టిమూౌశమే యైయుండునా? (ప్రకాశము) మల్లికా! నీవు పోయి చూచి రమ్ము. ఇతనిమాటను నమ్మఁ గూడదు.

మల్లి—(అట్లొనరించి) సఖీ! నిక్కమే చెప్పినాఁడు. సందియము లేదు.

లవం—అయ్యో మందభాగ్య నగునాకతన నమ్మహామహున కెంతయవస్థ వచ్చినదో.

మల్లి—అవస్థ కేమున్నది? ఎక్కడనో నీకై వెదకుచుండునని తోఁచెడిని.

లవం—త్వరగాఁ బోయి చూచిరమ్మని యితనితోఁ జెప్పుము.

మల్లి—ఆర్యా! డిల్లపడి పులుసుకాయ న్నాగోఁవలె నట్లు చూచెద వేమి? ఇదియుం జెప్పవలెనా? ఏమి నీ తెలివి! నేను వచ్చునంత వఱకు నేనిక్కడనే యుండఁదగు నని చెప్పి రాలేకపోతివా?

విదూ—నేను చెప్పకపోవుటచేతనే కాఁబోలు నతఁడు వెళ్ళుట. ఏదో మదపిచ్చి యెత్తి తిరిగెడివాండ్రకు మనమాటలు జ్ఞాపక ముండెడినా. నన్నాక్షేపించెదవు కాని నీ తెలి వేమంత తగులఁబడినది. "ఫలానా చోట నుండు" మని మొదట నాతోఁ జెప్పినచో నీచిక్కులుండవు కదా. మీకేమి యిది యంతయు నాకుఁ బట్టుకొన్నది పోయివచ్చెదను ఇక్కడనే యుండుఁడు (నిష్క్రమించును).

లవం—(విదూషకునిపోయినమార్గమునే చూచుచు నుండును).

రాయ—ఆహా! యీపాదరేఖలు తనపుష్పములపరిమళ మట్లుండ నేదియో విలక్షణమైనయత్తరువుం గూడఁ బూసికొన్నట్లు తోఁచుచున్నదే. కాదు కాదు. ఈచిహ్నములంబట్టి నాకై ప్రియురాలి యెయ్యెడల వేచి విసివి యెయ్యెడకేనియుఁ జనినట్టు లూహింప నయ్యెడిని. అంతివ్యక్తముగాఁ గాకున్నను నియ్యెడఁ గొంచెము పాదచిహ్నములు గూడఁ గానవచ్చుచున్నయవి. ఇఁక నెందులకు నేనిచ్చట నుండవలయును.

శా. సంకేతమ్ము లటంచు వచ్చుటఁ బ్రియా సాంగత్య మంచున్ గవుల్
బొంకుల్ బొంకిరి గాని యెట్లుపొసఁగున్? బోరాను పోఁగల్గినన్

బంకేజాస్య యొకింట నేగు నొకటన్ బ్రాణేశ్వరుం డేగు నా
తంకం బందుటకక్క నింక సుఖసంధానమ్మునన్ గల్గునే?

(విసుపు సూచించి)

చ. కవులకు బుద్ధిలేదు పలుగాకులఁ జేయుదు రెల్లరన్ మరుల్
దవులఁగఁ జేయుకబ్బములు తా నొనరింతు రవే నిజమ్ములం
చెవఁడు మదిన్ దలంచు నతఁ డెంకులకుం గొఱగాఁడు నాకు ని
యవిధకిఁ గారణం బటుల నాత్మఁ దలంచుట కాక యున్నదే.

పోనిమ్ము చెలికాఁడేనిఁ గానరాఁడే? పాపము! మోసము చేసె నని యను
కొంటిని గాని నాయదృష్టలోపమున కతఁ డేమి చేయును.

విదూ—ఇదుగో నేను వచ్చుచున్నాను (ప్రవేశించి) చక్కఁగఁ జేసి తరయ్యా! ఏమి
యింతలో మునిఁగిపోయినదని యయ్యెడ విడువవలయును?

రాయ—(అభిలాషముతో) ప్రియురాలు నీకుఁ బొడకట్టినదా? నీరాకకుఁ జూచి
చూచి యింటి కేనియున్ బోవ నెంచి త్రోవఁ దప్పి యియ్యెడకుఁ జేరితిని.

విదూ—బాగుగ నే యున్నది "కుక్క దొరికితే బెడ్డదొరకదు. బెడ్డదొరికితే కుక్క
దొరకదు. రెండూ దొరకితే రాజుగారికుక్క" అను సామెతవలె నున్నది.

రాయ—(తనలో) ఏమి వీనివాక్పారుష్యము! శుద్ధనీచుఁడే. దిక్కుమాలినవీచోపమాన
ములకు విధియు విరామమును లేదు. తప్పేమి? ఇదియంతయు జారులకు బుద్ధి
చెప్పుట కాని మఱియొకటి కాదు.

ఉ. మానము పోవు నాంత మవమానమునున్ సహియించు రాగియే
గానికి మారివట్టిపలుగాకి యు గౌరవపాత్రుఁడై తనున్
న్యూనతపాలు చేయు నొక నూతన చింతఘటిల్లు నెందునున్
దా నధముండ, దుర్లభపుఁదన్వికిఁ లోఁగు నెవం డధీరుఁడై.

(ప్రకాశము) ఇంతకు నిప్పుడు మన మెక్కడి కేగుదము?

విదూ—ఎక్కడి కన్న ట్లేయున్నది. మునుపు మన మెక్కడనుంటిమో అక్కడికే
పోవుదము.

(ఇరువురును యథోచితముగాఁ బరిక్రమింతురు.)

లవం—(తాపమును సూచించి) చెలీ! అక్కపిచంద్రుండు మనల ని ట్లవమాన మొనర్ప
నెంచె నేమో కదా. కానిచో నియ్యెడకుఁ దీసికొనివచ్చెద నని చెప్పినప్రచండ
మిత్రునిమాటఁ జెరికిం గొనక యేల యరిగెడిని?

తే. దుర్లభజనానురాగంబు దొడరు నాకు, నిదియ యొకయవమాన మంచెంచరాదు
ఇయ్యది యెటులం గనేని మాయయ్యయేమి, సేయనున్నాఁడొ? యేనేమి సేయుదాన.

(కొండొకయోజించి)

కం. పోనిమ్ము ప్రాణ మేనియుఁ, దా నిది శాశ్వతమె? యెట్టిదశ వచ్చినను౯
రానిమ్ము నాకు నొకపరి, కాని మ్మయ్యనఘుఁ జూడఁగల భాగ్యమ్ము౯.

మల్లి—భర్తృదారికా! అన్నిటికిని భగవంతుఁడే యున్నయది. ఏటికి భయపడియెదవు. స్వప్నమునఁ బొడకట్టి మీయిరువురికి వివాహ మగు నని చెప్పి ఘానుసాకు నంగీకార మేల కల్పింపదు?

లవం—(విసువుతో)

ఉ. ఎక్కడిదేవి స్వప్నమున నేటికిఁ దాఁ బొడకట్టె? నంతఁ బో
కక్కవితల్లజు౯ గెలిపి యాకృతి నేటికిఁ జూపెఁ? జూపుఁగా
కక్కట నీ కితండు మగఁడౌనని చెప్పఁగ నేల? చెప్పెఁ బో
యిక్కడి కాగతుండయిన యిట్టు మఱొక్కఁడ కంప నేటికి౯?

మల్లి—సఖీ! ఇట్లొనర్చుట యంతయును మీశ్రేయస్సునకే. ఏమన నప్రయత్నలబ్ధమ్ము లగువస్తువులయందుఁ గదా యాదరాతిశయము చూపట్టుట.

లవం—నన్నానందింపఁజేయుటకు సమయోచితముగ నట్లాడెదవు. చింతితార్థసిద్ధి యెంతయదృష్టవంతులకుఁ జేకూరెడిని?

మల్లి—(దూరముగాఁజూచి) చెలీ! వచ్చుచున్నట్లు లున్నారు గాని యిప్పుడు మన మియ్యెడ నుండక కొంచెము తొలఁగి నిన్నుంగూర్చి యాయన యెట్లు తలఁచునో యెట్లు పరితపించునో చూడవలయు.

లవం—(తనలో) అయ్యో! మరల నంతరాయ మొనర్చుచున్నదే వలదనినఁ జిన్నఁబోయెడిని. (ప్రకాశము) కానిమ్ము. నాకును నది సమ్మతమే.

మల్లి—అట్లయిన నీపొదరింటిచాటునకుఁ బోవుదముగమ్ము (అట్లొనరించుచున్నారు).

రాయ—(విదూషకుంజూచి) ఇదియేకదా? మనము గాఁ దగిన చోటు.

విదూ—(తేటిపాటఁ జూచి తనలో) ఇది యేమి యాశ్చర్యము? కదలవల దనిగట్టిగఁ జెప్పియుంటి నే. (ప్రకాశము) అగును. మనల వంచింప నిక్కడనే సమీపమున డాఁగియుందు రనితోఁచెడిని. (బిగ్గరగా) మల్లికా! మల్లికా (అని పిలుచును).

మల్లి—(లవంగితో) మనము మాటాడ వలదు. ఏమి జరుగునో చూతము.

లవం—జరిగెడిదేమిటి? పాపము. అతనిపై నమ్మహాత్మునకుఁ గోపమువచ్చును. నీకేమి? "పిల్లికి చెలగాటమును, ఎలుకకుఁ బ్రాణసంకటమును" ననుటిట్టిదే.

రాయ—(తనలో) వీఁడు నిక్కముగా నన్ను మోసమే చేసెను. కానిమ్ము వీని నిఁక సహింపఁగూడదు. (ప్రకాశము కోపముతో)

ఉ. ఎంత యసత్యమాడునరుఁడేని యొకానొకవేళ నైనఁ గా
సంత సుఁ గాని సత్య మకటా పొరపాటునఁ జూఁబనాడు నీ
పంత మదెట్టిదో యెఱుఁగఁ బల్కుము నంటివి పూసఁ గ్రుచ్చిన
ట్లంత సుఁ గల్ల గాఁగ నిది యచ్చెరు వైనపిశేష మెమ్మెయిన్.

విదూ—(వికృతముగా నవ్వుచున్నాఁడు)

మల్లి—(లవంగితో) అసుగో! నీ ప్రియుని వాగ్వైభవము.

లవం—(తదేకచిత్తయై వినుట నభినయించును)

రాయ—(విశేషకోపముతో) ఓరి దురాత్ముఁడా? నాయవస్థను నవ్వువచ్చుచున్న దేమి?

ఉ. పండితరాయలన్న నొకపాటిగఁ జూచితివే మొ? నేఁడు నీ
గం డడఁగింతు శాపమిడి, కాదని దానిని ద్రిప్ప నీవు న
ట్లుండఁగ నిన్ను నేలెడిమహోన్నతుఁ డావిభుఁ డట్టులుండె బ్ర
హ్మాండము నేలునట్టి పరమాత్మతర మ్మగు నే మొ చూడుమా.

విదూ—(నిరుత్తరుఁడై వడవడవడఁకును)

లవం—(తత్తఱపాటుతో) చెలీ! ఇఁక నాలస్య మొనరించితి మేని విరసముగా నుండును.

మల్లి—నేను పోయి ప్రచండమిశ్రుం గాపాడెద. నీవు నావెంటన వచ్చి యయ్యన ఘుని దర్శింపుము (అని యథోచితముగా నెదుటికి వచ్చుచున్నారు)

రాయ—(విస్మయంబుగాఁ జూచి తనలో) ఓహో! నిష్కారణముగా "నాకబలి నిష్ఠురమునకుఁ" గడంగితినే.

మల్లి—(వినయముగా వంగి) మహాత్మా! చతుష్షష్టిముద్రితథరావలయమ్ము నేకచ్ఛత్రమ్ముగా నేలుఘనుసామ్రాజ్యంతురు లవంగి నాముఖమ్మున నమస్కరించుచున్నది.

లవం—(లజ్జతో శిరమువంచి తనలో) నేను ఘనుసామ్రాజ్యంతురను గాను. అగుచుంగాక ఏఘనుసాలకునులేని నిరంకుశప్రాభవముగల యార్యపుత్రునియొద్ద నీవెట్టినుతి యెందులకు?

రాయ—(తనలో)

తే. ఎంతసోయగ మెంతటివింతతళుకు, కంతు నాఱవబాణమే కలికిమిన్న
యింతసొగసుండియింతఘూమీశుకూఁతు,రెయ్యెనెటు నేర్చె? నీవినయంపుగరిమ.

(స్మృతి నభినయించి) కోయిల కాకులచేఁ బెనుపఁబడినను స్వజాతియోగ్యత పోవ నేరదుకదా. ఇప్పటి కీని యునికిక్కి తిక్కియెడ బ్రహ్మతేజ మ్మించుకయు నుడివోక చెన్ను మీఱుచున్నయది. (ప్రకాశము) అభీష్టావాప్తి రస్త్వయాత్.

విదూ—(వికవికనవ్వుచు) మీయాశీర్వచనము మీకే ఫలించుచున్నయది. నన్ను శపించుట యేమిచేసితిరి. ఎందుకని యడుగకున్నాఁడను, గాని మీమాత్రము శాపము నాకును జేతనగును. ఇదిగో బ్రహ్మసూత్రము. (పెదవివిరిచి) ఇప్పటిబ్రాహ్మణుల యాశీర్వాదములును, ఇప్పటికవులశాపములును నే నెఱుఁగనివికావు.

లవం—(విదూషకునివంక నివారించునట్లు చూచును)

రాయ—(నిరుత్తరుఁ డగుచున్నాఁడు)

మల్లి—ఇప్పుడేమిటి అప్పుడేమిటి వస్తువులయొక్క సహజగుణ మెన్నటికిని మాఱవు.

విదూ—మల్లికా! అటుచూచితివా నేను నామిత్రు నెదియోయనిన మనరాకన్నియ కేందుకో?

లవం—(మఱింత తలవంచి దృష్టిమఱలించుచున్నది)

మల్లి—ఇఁక నీమిత్రుఁ డాయన యుంగాఁడు నాసఖురాలి పెయుం గావు. ఇంత వఱకే మన యావశ్యకత.

రాయ—(చిఱునవ్వు సూచించును)

లవం—(తనలో) కలలో నా కప్పరదేవత ప్రసాదించిన ప్రముకును నిమ్మహాత్మునకును లవమైన భేదము కన్పట్టదు.

విదూ—అవును "దూతికా సూతికా చైవ కార్యాంతే" అని మన మింతట నవలకుం బోదము రా.

లవం—(మెల్లగా) నీవు పోవలదు.

మల్లి—(చిఱునవ్వుతో) ఇఁక నే నెంగను? నీ కతఁడు చెలియుం గాఁగలఁడు.

రాయ—(ఉత్కంఠతో)

కం. చెలిఁ జేసెదో? దాసునిఁ గాఁ, జలిపెదో? నీసఖికి నన్న సాధ్వప్రజ్ఞా
కలితమతి వైననీవే, గల వన్నిటి కింక మాకుఁ గళవళ మేలా?

విదూ—ఈబానిసమూఁతురే కొంపఁబోలును చేసెడిని. నేను మన్నుగొట్టుకొని పోయెడివాఁడనే?

రాయ—(చేయి పట్టికొని) నీవే నేను.

విదూ—(మల్లికకేసి చూపి) "త్వమేవాహం త్వమేవాహం త్వమేవాహం నసంశయః" (చేయిపట్టుకోఁబోవును)

మల్లి—(పరిహరించి) ఓహో! దుష్టబ్రాహ్మణా! ఏమి నీయాగడము.

విదూ—ఆగడ మేమిటి? మన మిద్దఱమును మూతలమువి మేలుపుటకుఁ జదివితిని.

మల్లి—ఓహో! యెంత సుందరముగా నున్నది.

రాయ—మల్లికా! కోపగించుకొనకుము. మహాబ్రాహ్మణునకు వచ్చిన కోరికలన్నియును నగ్నము తెలిసినవి కాకపోఁబట్టి "కుర్వీత బుధసోమయోః" అన్నట్లుపచరించుచుండును.

మల్లి—ఈతఁ డెప్పుడును మా యంతఃపుర పరిచారికలచే మొట్టికాయలు పడుటకు సంశయింపఁడు కానిండు. సర్వజ్ఞులగు దేవరకు నీమాటలరాలోక విజ్ఞాపనమున కాజ్ఞవేఁడుమన్నయది.

విదూ—(తన్నుఁగాదియట్లూరకుండును.)

రాయ—నీ వేమిచెప్పినను నంగీకరించువాఁడనే.

లవం—(తనలో) తెల్లవారునంతకు నేదో యిట్టి గొడవ పెంచును గాఁబోలును.

మల్లి—నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. స్వప్నమున నిమ్ముఁ జూపి పరశక్తి సంబంధనిశ్చయము చేసినదఁట. అది యెట్లునుం దప్పును గానఁ బిదప ఘోరసాహసివివాహ మొనరింపఁబూనుచో మీరు వర్ణభేద మెంచఁగూడదనుసుఁడీ!

లవం—(తనలో) కాలయాపన మొనర్చినను మంచిప్రసక్తిఁ దెచ్చినది.

రాయ—(తనలో) ఓహో! నన్నీలతాంగి కలలోనా చూచినది! (ప్రకాశము) ఇది పునరుక్తి అంబిక నే ధ్రువపఱచినప్పుడు మన మెవరము?

లవం—(తనలో) హృదయమా! ఇక్కడికి నీవు సగము కృతార్థమవు. తక్కినది ఘోరసాహసానుగ్రహమునఁ గావలయు.

మల్లి—ఊరక యట్లనుట కాదు. మా చెలిచేతులోఁ జేయి వేయ వేఁడెదను.

రాయ—(సంభ్రమముతో) ఇదిగో వేసితిని (అనిస్పృశించి స్పర్శసుఖమును సూచించి)

తే. బ్రాహ్మణోత్తములెల్లను బంక్తిబాహ్యుఁ, డనుచు వెలిఁ బెట్టుదురు గాక యంతఁబోక
సరము చెడుఁగాక యేమైన వచ్చుఁగాక, అబలరో! నిన్ను నేను బెండ్లాడువాఁడ.

లవం—(లజ్జతో స్పర్శసుఖమును బ్రకటించును.)

విదూ—ఇదుగో నే నిక్కడ బ్రాహ్మణోత్తముఁడ నుండఁగా నామంత్రతంత్రములు లేకయే మీరు పాణిగ్రహణము నెట్లు నెఱవేర్చికొన్నారు. (పండితరాయల కండువాచెంగు మాత్రము పట్టుకొనును).

లవం—(కొంచెము దూరముగాఁ దొలఁగును)

మల్లి—నీకుం దగుబహుమానము రే పిప్పించెదఁ గాని యిఁక నిక్కడనుండి తొలఁగుము.

విదూ—నేనేకాదు నాకు నీవా యిప్పించెడిదానవు? బానిసముంతురా!

లవం—(మెల్లఁగా మల్లికతో) ఎవరో వచ్చుచున్నట్లు లున్నది.

(అంతట మాతంగియను వృద్ధపరిచారిక ప్రవేశించును)

మాతం—(తనలో) దేవిగారు నా కాజ్ఞయిచ్చి యెంతసేపో కావచ్చినది. ఎక్కడ వెదకినను భర్తృదారికజాడ గానరాకున్నది. ఎప్పుడు నుండనిదియ్యెడ నీదిన మింతమసలునా? ఇదివఱకే వెళ్లియుండునా? లేక మఱియొకక్రీడావనమునకే వెళ్లినదా? (దెసలు పరికించును)

విదూ—(మెల్లగా) మల్లికా! ఇక్కడికిఁ గుదిరినదా మీజ్వరము?

మల్లి—(తేఱపాఱఁజూచి) చెలీ! మఱియేమియును లేదు. మాచిరమ్మని మాతంగిని కాంబోలును బంపినారు. అది మనల గుఱుతింపక మఱియొకప్రక్కకుఁ బోవుచున్నది ఇక్కడకుఁ దిరిగియువచ్చునాలో నార్యపుత్రునియొద్ద నిప్పటికి సెలవు వేఁడుకొనుము.

లవం—(తనలో) ప్రొద్దుపోయినది కాంబోలును అయ్యో! శ్రేయస్సుల కన్నియు విఘ్నములే.

రాయ—(లవంగికైఁ జూచి) సఖీ! మరల నిన్నుఁ గనుఁగొన్న మెప్పుడోకదా!

లవం—(విచారముతో నిరుత్తర యగుచున్నది.)

మల్లి—పరమాత్మునికృపవలన శీఘ్రముననే కాఁగలదు.

విదూ—తథాస్తు.

లవం—(తనలో) ఇతఁడు డొల్లివాఁడైనను నిప్పట్లు సత్యవచనుం డగుఁగాక.

మల్లి—చెలీ! మనము దానికెదు రేగి తత్సహితముగా నగరి కరిగి యేమేని పిదప వీరు పోవుటకు వీలుగా నుందును. సెలవు తీసికొనినట్లే. పోవుదము రమ్ము (అని ముందుకు నడతురు.)

మాతం—(సమీపించి) ఏమమ్మా! యీనాఁడింత తడవుంటిరి? కోళ్లు కూయుచుండుట యైనను వినఁబడుచున్నదా?

మల్లి—పోవుదము రా. త్రోవలోఁ జెప్పెదను. (నడచుచు) ఈవేళ మేమొక యుత్సవము చేసికొన్నాము తెలిసినదా! అది కోడికూఁతవఱకును గావలసినదని యీకాలపు బాలికల యేర్పాటు.

లవం—(తనలో) బొంకినను దడవికొనకుండ బొంకవలెను.

మాతం—ఏమో మానాఁడీకర్మ మెఱుఁగము; మీవన్నియుఁ గ్రొత్తక్రొత్తయాటలు! క్రొత్తక్రొత్తపాటలు! పోనిండు త్వరగాఁ బోవుదము రండు దేవిగా రెదురుచూచుచుందురు. (ముగ్గురును నిష్క్రమింతురు.)

రాయ—(వారలు పోవువైపునకు దృష్టి జొన్పి దైన్యముతో) చెలికాఁడా!

మ. తగుకాంతన్ దగుకాంతుతోఁ గలుపఁగా దాత్పర్యమున్ బూనఁ డ
త్తగు లెట్లో మది నొప్పికొన్నఁ బ్రబంధమ్ముల్ శతమ్మంచుఁ బు
ట్టఁగఁ జేయున్ సహియింపలేక విధి కట్టా! యిట్టిదుర్మార్గు నే
మిగ భావించి పరాంబ లోకగురుఁగా మీఁదెన్నికే చేసెనో.

విదూ—రాజపుత్త్రి మచ్చుమందు చల్లినట్లు మీకు వశ్యమైనది. ఇఁక నెక్కడికిఁ బోవఁగలదు. అబ్బో! ఈపిల్లకు వివాహమునకై ఘోటకసా యెంతమంది యువరాజుల పటములు తెప్పించి చూపుచున్నా రనుకొంటిరి. మీవంటి బీదబాపని కింతలో లోఁబడినది. మీయదృష్టము మంచిది. మీకు గొప్పజహాగీరు కూడఁ దొరకును. మన మీపాటికిఁ బోవుదము రండు.

రాయ—

తే. పాదుషాకూఁతుహస్తసంపర్కమునసె, కలిగెఁబో నాకు లోకాధికారగరిమ
అదియు నెడమైనయంత నే యదియు గాక, సకలమును లేక యున్నట్టి చందమయ్యె.

విదూ—అదుగో నే నేమి చెప్పితిని. దర్శనమాత్రమున కదా సంతసించెద నంటిరి. స్పర్శనము గూడ సంఘటించితిని. మీ రెంతపండితులైనను నేననుభవజ్ఞుఁడను.

రాయ—(అనాకర్ణితముగా)

తే. అందమటులుండఁ జందమ్మునట్టులుండ, సోయగమటుండ సొగసొక్కచోటనుండ
నహహ తనచెలితోడ నయ్యబల పల్కు, ప్రోడతనమంతయింతని పొగడఁదరమె.

విదూ—మనమ్మునకు నచ్చినపట్టున నన్నియును రమణీయములే యగును. మీరు వినుచుండఁగా నాపిల్ల యొక్కమాటయైన మాటాడక బెల్లముగొట్టినరాయివలె నుండెను

గదా. అదే కాంబోలును; ప్రోఢతన మని పెద్దగా వర్ణించుచున్నారు. అందము, చందము, సోయగము, సొగసు, అని నాల్గుపర్యాయపదముల నొక్కచోట మీరు ప్రయోగించి నామాటసహితము వినక వర్ణించినను మీప్రియురాలి కొక్కచెవినున్న కుట్టుకాడలగుట్ట వర్ణనముకైనను నవి చాలవుకదా. అధమపక్షము రెండిఱువదులు నలుబది పదములైన నొకటే యర్థమునిచ్చునవి యుండకతప్పదు.

రాయ—ఓయి రసవిహీనుఁడా! ప్రోఢతన మనఁగా మితభాషిత్వ మగుఁగాని నీవూహించినట్లు వటవట వాగుట కాదు. ఇఁకఁ గుట్టుకాడలఁగూర్చి పరిహసించుట బొత్తిగాఁ బొరబాటు. ద్రామిడాంగనల కతిస్థూలతాటంకములంబలె యవనాంగలకివి సామాన్యములు. తావన్మాత్రమున సహజలావణ్యగణ్యలకు వికారమారోపింప నొప్పదు.

విదూ—అవును. ఆలాగు సంతోషింపవలెను. " తావలచినది రంభ, తా మునిఁగినది గంగ " యనిందు రెండవకోడికూఁత వినవచ్చెడివేళ కావచ్చినది. మనమీపాటికిం బోయినిద్రింతము.

రాయ—సఖా! నీకు నిద్రపట్టినను బట్టుంగాక

చ. చెలి యరుదేరఁ గాంచితిని జే యొకభంగి స్పృశించితిన్ మరల్
నెలకొలుపంగఁ జాలునలనీరజలోచన ముద్దుఁగుల్కు పఁ
ల్కుల నొకకొన్ని వింటి సమకూరె సుఖం బనుకొంటినింతలోఁ
గలిగెను విఘ్న మొకట్టరణిఁ గాంచెద నిద్దుర? నెట్లునిల్చెదన్?

విదూ—(చేయిపట్టుకొని) పోవుదము రండు. మీకిప్పుడే యుచ్చేడియతో సఖ్యమ్ము గలిగించెద.

రాయ—(అభిలాషతో) ఇంతలో నెట్లు పొసఁగింతువు (ఇరువురును బరిక్రమింతురు.)

విదూ—దానికి సులువైనయుపాయ మాలోచించితిని.

రాయ—సులువే కానక్కఱలేదు.

శా. స్త్రీవేషమ్మును వేసికోవలయునో? సిగ్గింత యున్ లేక య
య్యావాసమ్మును జేరుపొంకాలు ఘనవప్ర ప్రాకారపుంగోడ నెం
తే వేగమ్మున దాఁటఁగావలయునో? నీచత్వమున్ జూడకే
యావాల్గంటియనుంగుదాసి నెవతెన్ బ్రార్థింతునో? తెల్పుమా.

విదూ—ఇంతవఱ కక్కఱలేదు.

రాయ—ఇఁక నెయ్యది?

విదూ—మహాయోగు లీశ్వరుధ్యానించున ట్లమ్మగువ నంతరంగమ్మున నిడికొని కొంచము కనులుమూసికొని పర్న్యుండవలయు.

రాయ—నిక్కమే! అయ్యదిచక్కనియుపాయమే యైనను "శ్లో. యద్దుష్కరం యద్దురాపం యద్దుర్గం యచ్చదుస్తరం। తత్సర్వం తపసా ప్రాప్యం తపోహి దురతిక్రమం." అన్నట్లున్నది. ఒక్కచో నట్టిదైనను సాధించితినేనియు మందభాగ్యుఁడనగు నాకక్కన్నియ యప్పట్టునను బొందకట్టదు. పొందకట్టినను నేదియో యంతరాయము మూఁడక మానదు.

విదూ—సకలాంతరాయమ్ములను నివర్తించుటకు లంబోదరునంతవాఁడను నేనుండఁగా మీకేలోపమును రాదు. నాయుపాసనము మాత్రము మఱవక యుండవలె.

రాయ—అంతవాఁడ వననేల? సాక్షాత్తుగా లంబోదరుఁడవే కదా? "దూతీగహితా ఇవ తే న కామినీమనసి నివిశంతి" నీవు లేకున్నచో నా కియ్యెడగతియే లేదు.

విదూ—అదిగో! నన్నాఁడుదానిగాఁ జెప్పుటచేఁ గోపమువచ్చుచున్నది. యిప్పటి కోపుకొనెదను గాని యిఁక నెన్నఁడును నట్టిప్రసంగము పనికిరాదు.

రాయ—ఆఁడువారల కొఱకేకదా యిన్నిపాటులు పడుట?

విదూ—ఇఁక మీవెఱ్ఱిసమర్థనలు కట్టిపెట్టుఁడు "అయ్యవారేమిచేయుచున్నారంటే అబద్ధాలాడి దిద్దుకొనుచున్నారఁట". మీపండితులకున్న దుర్లక్షణమే యిది. అదిగో తూర్పు తెల్లవాఱుచున్నది. పోవుదము రండు.

రాయ—(చూచి)

ఉ. నామనమందునుంబలె ఘనంబగురాగము దోఁచుచున్న దీ
యామిని నన్నుఁబోలెఁ గననయ్యెడు రిత్తగ, రిక్కలున్ జ్యోతి
ర్గ్రామములై నన్నుఁ బలె నొకానొకఁడై కనుపట్టె, ఘూకముల్
దామినభీతిఁ బోఁదొడఁగెఁ దద్దయు నీకవిఁ బోలెఁ గుందుచున్.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇదిశ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ
దృతీయాంకము.

పండితరాజము - చతుర్థాంకము.

(అంతట నిరువురు వైతాళికులు ప్రవేశింతురు.)

ప్రథ—చెలికాఁడా మనకు వేళ కావచ్చినది. మన మీపాటికిఁ బోయి మనకృత్య మేల నెఱవేర్చికొనఁ గూడదు?

ద్వితీ—కావచ్చినదనుచున్నావేమి? అయినది (వినుటనభినయించి) అదుగో! గడి యారము వినవచ్చెడిని; నాలుగు కొట్టుచున్నాఁడు.

ప్రథ—(తూర్పు కేసిచూచి) నాలుగే కాదు. సూర్యోదయమే యగుచున్నది. ఈపడ మటి పునఁ గొంచెము వెలవెలఁ బోవుచంద్రునితేజ ముండుటంబట్టి రాత్రియున్న దనుకొన్నారము గాని యటుఁ జూచుము అయినదని తోఁచుచున్నది.

ద్వితీ—అయిన నేమియునిఁగిపోయినదిలే; త్వరగాఁబద; ఏవో రెండుపద్యములు చదివి వత్తము. వినువా రెవరు? మనకుఁ గాలాతిక్రమణశంక కవకాశముండదు.

ప్రథ—అవును. నీవనినట్లు తురకదర్బారు. మనలో మనమాట ఎవఁ డేమిచేసినను సరే. చూచువారే లేరు, ఇంతగ్రుడ్డిరాజ్యము మఱియొకటి యుండదుసుమా!

ద్వితీ—ఆసంగతి మనకెందుకుఁగాని అదియే మనము కూర్చుండుచోటు. పోయి యా నౌబత్తు గొడవతో పాటు రెండుపద్యములు చదువుదము పద (యథోచితముగా పరిక్రమింతురు.)

ప్రథ—(కంఠముసవరించి)

సీ. అభిసారికాంగనా వ్యభిచారములుతగ్గెఁ దమముతూరుపు పర్వతమ్మడిగ్గె
కువలయమ్ములరంగు దవుదవ్వులముడింగె వెడవింటివానియాగడ మడంగె
పద్మినీకాంతకుఁ బ్రాయంబు నిండారె నఁబుజారికి వైభవంబు తీఱె
నేకీభవించుచుఁ గోకముల్ చెలరేగె గుడ్లగూబలు కొండగుహలఁ దాఁగె

తే. రంగుమెయి మత్తువస్తువుల్ మ్రింగిమ్రింగి, యొడలెఱుంగని రతముల బడలిబడలి
తెలివి గనలేనిబలుసోమరులకుఁ దక్కఁ, దెల్లముగ నెల్లవారికిఁ దెల్లవాఱె.

ద్వితీ—ఇది యెక్కడిదో క్రొత్తపద్యములా గున్నదే? దీనిలో గీతిలోనియర్థము పాదుషాగారు వినినచో మనకుఁ జక్క దేఁగలదుసుమా.

ప్రధ—ఇది రాయలవారి నడిగి చేయించుకొన్నది. అవును నీ వన్నట్లు ఇది శుద్ధ తురుష్క చర్యను బోధించుచున్నది. అయినను గవులొకరికి మిత్రులును వేరొకరికి శత్రువులును గారు. వారు లోకానుభవమునుబట్టి వచించుచుందురు. అయ్యది నిజముగాఁ దమకే యన్వయించినను వివేకులు పైఁబెట్టికొనరు. అటులైన భారతాను లెక్కడను జదువుటకే వీలుండదు.

ద్వితీ—మన కంతనిరాఘాటత కూడ . స్తుతిపద్యములు మాత్రమే చదువవలయును.

శా. నీరాజ్యమ్ము రమావిలాసవతికి న్నీరేజ మైయొప్ప నీ
పే రుద్యత్కవిరాజమండలి బహుప్రీతిన్ జపింపన్ మహా
వీరాగ్రేసరు లెల్ల నీ బలిమిన్ వేనోళ్ల శ్లాఘింపఁగా
ధారాళమ్ముగ రాజ్య మేలెడినిటన్ దైవంబు రక్షించెడిన్.

ప్రధ—

శా. ఆశానాధుల నెల్ల లోఁబఱచి లోకాలోకపర్యంతమై
నాశం బెన్నఁడులేనిదై విమలమై నానాటికిన్ వృద్ధి నా
దేశింపం దగునీయశమ్మునకు నేదీ సాటి? యూహింప నా
కాశీసేతుధరాతలేశ్వర! తురుష్కశ్రేష్ఠ చూడామణీ.

ద్వితీ—(చూపునిగిడ్చి) ఇఁకఁ జాలింపుము. మనము కాలాతిక్రమణముగా వచ్చినట్లే పాదుషాగారు పెండలకడ మేల్కొంచి నట్లున్నది. అదుగో అంతఃపురమునకు వెళ్లుచున్నారు. ఇక్కడ మన మెందుకు? పోదము రమ్ము (నిష్క్రమింతురు.)

(అంతఃపురము పాదుషాయును, దేవియు, లవంగియును, పరిచారికలును ప్రవేశింతురు).

పాదు—దేవి! ఇదివఱలో నే నంపినప్రతిమ లన్నియుఁ గొమిరెకుఁ జూపితివా?

దేవి—చూపకేమి. ఎందును నాదర మున్నట్లు మాత్రము కనుపట్టదు.

లవం—(తనలో) ఈపాదుగడ్డాలును, బోడితలలే కావా యేమిటి? వీరలపైనాదర మెట్లుకలుగునో?

పాదు—అయినచో నిఁక సంబంధమే కుదురదుకదా? ఉన్నయువరాజుల వన్నియును వ్రాయించి తెప్పించితిని.

దేవి—అగును అయిననేమి యేదో వెఱ్ఱిగాఁ గూర్చుండి యాలోచించుటయే కాని ఏది చూపినను నిష్టమున్నట్లు కన్పట్టదు. పోనీ అనివిసువెత్తి నేను చాలదినముల క్రిందటనే యీగొడవఁ దలపెట్ట మానితిని.

ఫాదు—తనయక్కలను చెల్లెండ్రను జూచియైన నేర్చుకొనరాదు కొంబోలును (కూంతు నుద్దేశించి) నీరీతింజూడగా నీవు వివాహమే మానునట్లు తోంచుచున్నదే.

లవం—(తనలో) నాకౌతురక బీబీ లెక్కడి యక్కలు ? (ఊరకుండును)

ఫాదు—(దగ్గరగాందీసికొని) తల్లీ! యెల్లలోకమ్ము లేలెడినాకుం గొమిరెవైయేదో యుల్లమ్మునం దీఱరానికోర్కె యున్నదానిం బోలె నట్లేల కృశించెదవు?

లవం—(తనలో) హృదయమా! నీలోనీవుగుందవలెం గాని నీవికారమును బైటికిం గూడ నేల సూచించెదవు? (ప్రకాశము) జగదీశు నను(గహమ్మున నాకు సకలమ్మును గలదు. తీఱరానికోర్కె యెట్లుండును?

ఫాదు—పోనీ యెవరిని బెండ్లాడవలెననియో నాకుం గొంచెము చెప్పుము. అతం డెవండైనను దెచ్చి యొసంగెదను.

లవం—(తనలో) నాకుం బరాంబికయే యనుగ్రహించి యున్నది. నీవు నిమిత్తమాత్రము కావలెను.

(అంతట నొకపరిచారికప్రవేశించి కౌగితము చేసికిచ్చును.)

ఫాదు—(చదువుకొని స్మృతినభినయించి) అవును. మఱచి పోయితిని. ఓసీ! నీవు పోయి నే నిప్పుడే వచ్చుచున్నాననియు నప్పండితకవీంద్రునిం బిలిపింపుమనియును మంత్రితోం జెప్పుము

పరి—చిత్తము. (వెళ్లంబోవును.)

దేవి—ఆర్యపుత్ర! యెవ రాపండితుండు?

ఫాదు—తెలుంగుదేశమునుండి యొకపండితుండు కొన్నినెలలక్రిందటనే దర్శనార్థమై వచ్చియున్నాండు. ఆయనశక్తి మిగుల నద్భుతమని చెప్పుచున్నారు. ఒకసారిచదివినతోడనే తనకు రానిభాషయైనను దిరిగియు హెచ్చుతగ్గులు లేకుండంజెప్పు నంట

దేవి—ఓసీ! కొంచెము నిలువుము పోవుదువు గాని (ఫాదుషావంకదిరిగి) ఆసభ నేం డియ్యెడం గాం గూడదా?

పరి—(అగుచున్నది.)

లవం—(తనలో) ఈనాంటిసభలో నామనోహరుండు తనశక్తికి బహుమానముగా నన్నే కోరుకొనుంగాక (స్మృతినభినయించి) నిన్న నీమాట చెప్ప మఱచితినిగా? అప్పుడు సిగ్గునాకేమియు నోటికి రానిచ్చినది కాదు.

ఫాదు—అట్లే కావచ్చును. ఓసి! వారినందఱిని సభ యిచ్చటనే జరుగునని చెప్పి వచ్చునట్లు చేయుము.

పరి—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

లవం—(తనలో) ఇదియంతయు జగదంబ చేయుచున్న సంఘటనమే; లేనిచో సభ యంతఃపురమున నెందులకు జరగడిని?

పరి—(ప్రవేశించి) మహాప్రభూ! అందఱును వచ్చుచున్నారు.

ఘో—దేవీ నేను సభకుఁ బోగునా?

దేవి—చిత్తము (అందఱును నిలిచియుందురు.)

ఘో—(దగ్గర నే యున్న సావడిలో నుచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

పరి—ఓసీ! మాతంగీ! యీ తెరను కొంచము పట్టుకొనుము.

(దేవికిని లవంగికిని ఘోషాగా సన్న తెర గట్టుచున్నారు.)

(అంతట మంత్రులును, కవులును, మఱికొంత ఉద్యోగులును ప్రవేశింతురు. అందఱును సలాములు చేయుచు కూర్చుందురు.)

ఘో—(కవులవంకఁ దిరిగి) పండితరాయలం గుఱించి మీయభిప్రాయ మేమి?

కవు—వారికి శాస్త్రము వచ్చునఁట. కవిత్వమునకుఁ బుట్టినపేరె కదా? ఏకసంథాగ్రాహిత్వ మన్నిటికంటె నత్యాశ్చర్యకరము.

మంత్రు—మనభాషలోఁ గూడఁ గొలఁది దినములలోఁ గవియగునని వాడుకగానున్నదే?

కవు—కాకేమి? త్వరలోనే యభ్యాసము కావచ్చును. భా.. వచ్చినపిమ్మట ధార యున్నవారికి నన్నిటిలో నొకటే రీతిగా నడచును.

దేవి—(కొమిరెం జూచి) అమ్మా! నీ కీపండితరాయలను బెండ్లిచేయుదుమా?

లవం—(తనలో) "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" అని యూరకే యన్నమాటయైనను నిది వ్యర్థముకాదు. (ప్రకాశము) నా కెవ్వరును నక్కఱలేదు.

దేవి—(మెల్లగా) మల్లికా! అందులోఁ బండితరాయ లెవరో యెఱుఁగుదువా?

మల్లి—అమ్మా! ఇంకను రాలే దని తోఁచుచున్నది. వీరందఱును నిక్కడివారే.

లవం—(తదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండును.)

మల్లి—(లవంగి ప్రక్కనే కూర్చుండును.)

ఘో—మనలో ననాదిగాఁ గవులున్నారుకదా! ఇట్టిశక్తి గలవారున్నట్లు మీరు విని యున్నారా?

కవు—కవిత్వమున కేమి చెప్పువా రున్నారు గాని ఏకసంథాగ్రాహిత్వమునకు మాత్ర మున్నట్లు వినము.

ఉద్యో—కవిత్వమునకైనను నంతవా గుంగురని నమ్మ వలనుపడను. ఆయనప్రతిజ్ఞ వీరు విన్నట్లు తోఁచదు ఇదుగో!

చ. అమరగిరీంద్రమాది మలయాచలమంతముగాఁ జతుస్సము
ద్రములకు మధ్యఁ గల్గిన ధరాతలమందలి మేటిసత్కవుల్
గుమిగొని రండు నేనొకఁడ లోకమునన్ గవి నంటి నొప్పరే
ని మదిని దాఁప నేల? నను నెట్టన గెల్వఁడు వాదసంగరన్.

చ. కవు లని పేరు పెట్టుకొని కంఠరవంబులతోడఁ బద్దెముల్
చివుకనితాటియాకులను జెక్కుచుఁ దూరక, చెప్పఁగల్గినన్
జవి గలుగంగఁ జెప్పుఁడటుసాగనిచోఁ దమయంతఁ జేయుపా
పవిధులు వోలె లోపలనె పాంచఁటవేయుట కొంత మేలగున్.

ఫాను—ఓహో! ఇట్టిప్రతిజ్ఞతో నీతఁడు మనరాజధాని వద్దకు నున్నకవుల నందఱిని జయించుకొనుచు నే వచ్చెను గాఁబోలును.

ఉద్యో—అట్లు చేయుటచేతనే కదా దేవరిచేక్రింద నుండినక్షత్రియసంస్థానాధిపతులందఱును పండితరాయ లన బిరుదు నిచ్చియుండిరి.

కవు—(అసూయతో) అది స్వమతాభిమానముచేఁ జెప్పెడిసంగతియేకాని నిజమని దేవరవారు నమ్మఁదగియుండదు.

మంత్రి—విద్యకును మతమునకును సంబంధమేమి? అయినను గావచ్చును. మనమతములోమాత్ర మిట్టివా రిదివఱలో లేకపోయినను ముందు బయలుదేరఁగూడదా?

ఫాను—అవును విద్య యొకరిసొమ్ము కాదుకదా.

ఉద్యో—వినఁబోవుచు రుచులడుగ నేల? వీరు ప్రత్యక్షముగానే వారి సన్నిధితో మనవి చేసికొందురు గాక.

(అంతలో నొకనౌకరు ప్రవేశించి సలాము చేసి)

నౌక—అయ్యా! ఎవరో యొకపండితుని వెంటఁబెట్టుకొని ప్రచండమిశ్రుఁడు వచ్చియున్నాడు.

ఫాను—ప్రవేశింపఁ జేయుము.

లవం—(తనలో) ఆయన నామనోహరుఁడే యై యుండును. ప్రచండమిశ్రుఁ డెవరిని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చును? హృదయమా! ఒక్కింతలోనన పరాంబ నిన్నుఁ దద ధీనునిగాఁ జేయుకాలము సమీప మగుచున్నది.

నౌక—(నిర్గమించి సహితముగాఁ బ్రవేశించును.)

(సభ యావత్తును లేచి గౌరవింతురు.)

లవం—(తెరలోనుండి తదేకదృష్టిగాఁ దలవంచుకొని చూడనియట్లు చూచును.)

మల్లి—(జనాంతికము) సఖీ! అదుగో నీమనోహరుఁడు, రాత్రి నిద్దురలేమిని సహజారుణమ్ములగు నేత్రములు మఱింత యెఱ్ఱఁబాఱ నెగిలినమేనితో సభ నలంకరించినాఁడు.

లవం—(వినన ట్లూరకుండును.)

(అందఱును కూర్చుందురు.)

ఘాస—(తనలో) ఆహా! ఏమి యీమూర్తివిశేషము! ఎవరో మహారాజున కుండఁదగిన లక్షణములన్నియు నియ్యెడనే పొడకట్టుచున్నయవి.

రాయ—(నిల్చి)

శ్లో. శ్రీ రస్తు శితరక్షణక్షణగుణశ్రీ రస్తు నిత్యోత్సవ
శ్రీ రస్తు ప్రథమానకీర్తిపిఖవశ్రీ రస్తు గీ రస్తు తే
శ్రీ రస్త్విహ త్యాగవేలపండితవచశ్శ్రీ రస్తు భూరస్త్వహో
శ్రీశిల్లీశ మహాబదీన విపులస్వామాజరామాకృతే.

(అందఱును కరతాళములనుగొట్టి యానందమును సూచింతురు.)

ఘాస—(తనలో) నాకీభాషలో స్వల్పజ్ఞానమున్నను ఈమహాకవిశైలి యానందమిచ్చుచున్నయది. పరిపూర్ణజ్ఞానముకలవారి కెట్టిసంతోష మొసంగెడినో?

విదూ—తథాస్తు.

మంత్రి—మహాపండితుఁడవు నీ వాశీర్వదింపవలసినదే.

రాయ—

శా. ఏభూమీంద్రునిఁ జూడఁ బోయినను నీవే పద్యముల్ సెప్పి నీ
వే భావమ్మును సెప్పికోవలయు నిం కే విభుండన్నఁ దా
నే భావమ్ము గ్రహించువాఁ డగుట నీ కీకష్టమీడేఱె నా
హా! భో సత్కవిపూర్వజన్మసుకృతంబా! నీవు దీర్ఘాయువౌ.

(పుష్పము లొసఁగి సముచితాసనమునఁ గూర్చుండును.)

కవు—మహాప్రభూ! సంస్కృతమున నంతవిశేషపరిశ్రమము లేకపోయినను దానిమాధుర్యమున కితరభాషలు చాల వని మాయభిప్రాయము.

ఘాస—సంశయ మేమి? అన్నిభాషలును దానినుండియే కదా యుద్భవించినవి. ఏదైనను నాశ్రయముంబట్టి యొక్కఁడు శోభించును.

విదూ—మీరు పెద్దకవీశ్వరులని పేరు పెట్టుకొని జహాగీర్లనుభవించుచున్నారు కదా! రెల్లు కలములును, పీచు కాగితములును లేకుండ నిట్లు ఆశుగాఁ గవనము చెప్పఁగలరా.

మంత్రి—(సంజ్ఞచే వారించును.)

షాదు—పండితాఖండలా! మీ రేభాషయైన నొకపరి వినినతోడన చదువుదురఁట. నిజమేకదా?

రాయ—నాకట్టిశక్తి యింతకుమున్నున్నది లేదు దానికేమి? దేవరసాన్నిధ్యబలమున నైనఁ జదువఁగల నని మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను.

కవు—వినయము విద్యకు భూషణమేకదా? అయినను దమ కట్టిప్రజ్ఞ నిరాఘాటముగా నున్నయెడల నే వచియింపుఁడు లేనిచో మీకు నిది విధియాయేమి?

లవం—(తనలో) వినయమును బ్రకటించుటకుఁ జెప్పినమాటయని యెఱుఁగియును గవినని పేరుపెట్టుకొని యీమూర్ఖుఁడేమో పానకములోని పుల్లవలె నడ్డువచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాఁడు.

రాయ—ప్రభు వగుటం బట్టి యట్లు మనవిచేసికొంటిని. ఇదుగో చెప్పుచున్నాఁడ నిరాఘాటముగా నేభాషయైనను నెన్నిపుటలైనను నొక్కపరి విని నిరాక్షేపముగా తూ, చా తప్పకుండఁ జదువఁజాలుదు. ఇందులకుఁ దప్పిన నా కున్న పండితరాజబిరుదము నిక్కడనే తీసివేసికొనియెదను.

లవం—(తనలో) అమంగళము శాంతించుఁగాక.

షాదు—(వినయముగా) కవివరా! మీకు ఫార్సీగాని, ఉరుదుగాని, అరబ్బీగాని వచ్చునా?

రాయ—సంస్కృత మభ్యసించినభాషయే కదా. ఇచ్చటఁ దెలుఁగు దేశభాష. ఇక్కడికి వచ్చినది మొదలు తఱచు వినుచుండుటచే మీభాషయును దగుమాత్రము వచ్చెడిని.

మంత్రి—ఖురాను నరబ్బీభాషలో నున్నదికదా? దానిలోఁ గొంత వినిపింతమా?

షాదు—అవును దానికిని దేశభాషకును విశేషభేదమే యుండును. (రాయలవంకదిరిగి) పండితజీ! మేము విని చూచుటకే యీయడుగుటకాని పరీక్షార్థముగా భావింపకుఁడు.

లవం—(తనలో) ఆహా! తండ్రియును నీతనియెడ విధేయుఁడైనాఁడే! ఇదియంతయును నా కనుకూలమే. జగదంబికా! బహుమాన మనుమాట వచ్చునప్పటికి నన్నే స్మృతికిఁ దెచ్చెదవుగాక.

రాయ—చిత్తము. సభాస్థలమున నేకదా! విద్వాంసులకు గౌరవాగౌరవములు రాఁదగి నది. ఇంటఁగూర్చుండి యెన్ని ప్రతిజ్ఞలుకొట్టిన నెవరికిఁ గావలయును?

కవు—(పుస్తకమువిప్పి) ఇదిగో సావధానముగా వినుఁడు.

బిస్మిల్లా హిర్రహమాన్ హిర్రహీమ్ సబ్బెహిస్మారబ్బికల్ అలల్లజీ ఖలఖఫ సౌవ్వా వల్లజి ఖద్దరఫహద వల్లజీ అఖరజల్మగ ఆఫజీఅలహు గుసాఅన్ అహ్వా సన్నఖ్రిజిక ఫలాతన్సా ఇల్లమాషా అల్లాహు ఇన్నహు యఅలముల్జహర వమా యఖ్ఫావ నేయస్రాక లిల్యుస్రా ఫజఖిర్ ఇన్ననఫఅతిజ్జిక రా సయజ్జక్కురు మన్య ఖ్ష వయతజన్నబొహల్ అష్ఖల్లజీ యస్లన్ నారల్ కుబ్రా సుమ్మలాయెమూతొ హఫీ తలాయహఫాకద్ ఫలహ్మతహమన్ తజక్కా వజకరిస్మా రబ్బెహిఫసల్లా బల్తూసే రూనల్హయాత్తుద్ దున్యావలె ఆఖిరతు ఖయరున్ వ అఖయిన్నాహజలఫీ సౌహఫుల్ వూలా సాహుఫేయిబ్రాహీమా వో మూసా హిర్రహిమాన్హిర్రహీమ్॥

బిస్మిల్లా హిర్రహమా నిర్రహీం.

అమ్మ యతసా అలున అనిన్నబయిల్ అజీమిల్లజిహుంఫీ హెముఖతలెఫూన్ కల్లాసయ అలమూనసుమ్మ కల్ల సయ అలమూన్ అలంనజ్ అలిల్ అరజమిహాదన్ వల్జిబాల అవుతాదన్ వఖలనాకుమ్ అజవాజ. వజఅల్నా నౌమకుంసుబాతన్ వజ అల్నల్ల యిలలెబాసవజ అల్నన్నహారమ ఆష. వబనైనాఫవ్ఖకుం సబ్అన్ షిదాద వజఅల్నాసిరాజన్ వహాజ. వ అన్జల్నామినల్ మొ అసిరాతె మా అన్ సజ్జాజ. లెనుఖరిజబెహి హబ్బన్ వనబాతన్ వజన్నాతిన్ అల్ పా పా. ఇన్నయోమల్ ఫసలె కౌనమీ ఖాతన్యోమ యున్పఖుసూ్సరె. పతాతూన అపవాజ. నవుతె హతిస్సమావొ వకౌనత్ అబ్వాబ వసుయ్యెరతల్ జిబాలొ పకౌనత్ సరాబ యిన్నజహన్నమకౌనత్ మిర్సాద ల్లితాగీనమ అబ. లాబెసేనఫీహా అహఖాబ. లాయజూఖూనఫీహబర్దన్ వలాష రాబ యిల్లాహమీరున్ వగి స్సాఖజజాఅన్ వెపాక. యిన్నహుం కానులాయర్జూన హిసాబ వకజ్జబుబె ఆయా తెనాకిజ్జాబవకుల షైయిన్ అహసైనాహుకితాబ.

చక్కగా వింటిరికదా?

రాయ— వినకేమి. మఱి కొంత చదువుఁడు. ఈకొంచెమునకు నేను చదువుట యెం దుకు? మాదేశమున సామాన్యముగా బడులలోఁ జదివికొనెడిపిల్లలే వ్యస్తాక్షరి యని ముక్కలమీఁద నంకెలువేసి యిచ్చినచోఁ జదువుచుందురు,

ఫాదు.— ఇంతే చాలును, మీ రేదో అంకెలు వేయవలయునని యంటిరికదా! వరుస వెంబడిగనా?

రాయ—అవును కాని ఇచ్చునప్పుడు వరుస అక్కఱలేదు. మీకు దైవము తోఁపించు నది యీవచ్చును.

ఫాదు—ఇదియును నాశ్చర్యమే. కానిందు పాపము మీకు వేఱుప్రసంగములవలన ధారణకు భంగము కల్గునేమో?

రాయ—(కన్నులు కొంచెము మూసికొని యోజించుచున్నాఁడు.)

కవు—(తమలో మెల్లగా) పైకి ధైర్యముగానే చెప్పినను మాటలా ఇది చదువుట? పేగుతెగును.

(అందఱును నొకరితో నొకరు గుసగుసలాడుదురు.)

లవం—(తనలో) అయ్యో! తప్పఁజడువు నేమో గదా. జగజ్జననీ! నీసాహాయ్య మిప్పు డావశ్యకము.

రాయ—(కనులువిప్పి) ఇదిగో చదువుచున్నాఁడను. మీరు పుస్తకము చూచు చుండుఁడు.

కవు—(కడు శ్రద్ధగా వినుచుఁ బుస్తకము చూతురు.)

(అందఱును నిశ్శబ్దముగా విందురు.)

రాయ—బిస్మిల్లా...... సైనాహులకితాబ. (మొదటినుండి చిగురువఱకును జదువును.)

(అందఱును విని కరతాళములు వైచుచున్నారు.)

లవం—(పరమానందమును బొందుచుఁ జూచును.)

మల్లి—సఖీ! యిఁక నిన్నుఁ గోరుకొనెడి వేళ వచ్చుచున్నయది.

రాయ—చేయెత్తి వారించి మరల వినుఁడు. దీని నే తలక్రిందుగాఁ జదివెదను.

(అని పదముల వెంబడిని గాక యక్షరముల వరుసగాఁ జదువును.)

ఫాదు—(పరమానందమును బొందుచు స్వయముగా లేచి వచ్చి కౌఁగిలించుకొని సింహాసనముమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

(అందఱును గరతాళములు వైచి యానందింతురు.)

లవం—(పరవశయై తెరయెత్తును.)

మల్లి—(ఎఱుఁగనియట్లు మరల దాని సవరించును.)

రాయ—సింహాసనమునుండి లవంగిం జూచి (తనలో) నాప్రియురాలు సఖీసహితయై యచ్చటనే యున్నదే! కానిమ్ము కోరుకొమ్మన్నచో మఱియొకటిం గోరుకొనక యీనిధానముం గోరెద.

ఘోటు—(రాయలవంక దిరిగి) మీ కింతకుము న్నే మాసామంతరాజు లొసంగిన పండిత రాజబిరుదమును మరల నే నొసంగుటకు సిగ్గిలుచున్నాడను.

మంత్రి—అట్లేల యనవలయును? బిరుదు లిచ్చుటకు వా రెవరు? ఒకవేళ నిచ్చినను అది యిక్కడ స్థిరపడవలయును. గనుక తాము స్థిరపఱచుట పునరుక్తము కాదు.

కవు—దేవరవారు మున్ను మమ్ము వర్ణింపుఁడని యాజ్ఞాపించిన విషయ మిమ్మహాకవి వరున కిచ్చిన నెట్లు పూర్తియగునో?

విదూ—ఇహిహ్హీ ఇదే కదా! చిటికెలోఁ బూర్తి చేయించఁగలను. మీకు లక్ష్యము కాని మాకు లక్ష్యమా? అయ్యా! వినుఁడు స్త్రీలకు శృంగారరసోపకరణము లగు నవయవము లెల్లఁ బురోభాగమందున్నయవి కదా? జడకూడ నట్టిదియే యగుటచే నది వెనుక నుండుట కేమి కారణమని యడిగియున్నారు.

ఘోటు—(నవ్వి) మనప్రచండమిశ్రునకు సర్వమును హాస్యగతమే. అందులో నిట్టిసంగతులు బొత్తిగా మఱవఁడు.

మంత్రి—(వారించి) నీకేమి బుద్ధియున్నదా? లేదా? ఇయ్యది యెచ్చటనగుచున్న సభయని నీతాత్పర్యము?

ఘోటు—వీరి నడిగి తెలిసికొనఁ దగినదే యైనను నింక శ్రమ కలుగఁజేయుటకు నామనసొప్పకున్నయది.

కవు—శ్రమమైనను నియ్యది వారికి నాశుధారాశుధ్ధికి గొప్పనిదర్శనముకదా?

రాయ—ఇదుగో వినుఁడు.

సీ. పురుషాయిత మొనర్చుపూఁబోఁడికటిమీఁద నాట్యమ్మునల్పు పుణ్యమ్ము కొఱకొ
ఘననితంబస్థల మ్మను పెన్నిధానంబు బహుభద్రముగను గాపాడుకొఱకొ
తా నాశ్రయించు కొంతెకు వెన్కభాగమ్మునను గూడ సౌందర్య మునుచుకొఱకొ
పదిమందిదృష్టులు వడినఁ గంటకమందు నూహించి కనుపడ కుండుకొఱకొ

తే. వేణి కొంతిలవెన్నంటి వ్రేలుచుండె లేక యుండిన నిధువనలీల సుపచ
రించు నంగమ్ము లెదుట నే సంచునించ దాని కట్లుండ నేయుపద్రవము వచ్చె.

(అందఱును సంతసించుచున్నారు.)

ఫాదు—పాపము వానికేమియుపద్రవము వచ్చినదో? మన మెట్లు గుర్తింతుము?

రాయ—(తనలో) అఖండరసికుఁడు గదా ప్రభువు! (ప్రకాశము) గుర్తింపకేమి?

మ. ఎదుటన్ వర్తిలునట్టి యంగముల కెంతేని న్నఖాదిక్షతా
పద పర్యాయము గల్గుసంగతిని దాఁ బ్రత్యక్షమున్ జూచి నె
మ్మదిలో భీతిలి చాటు గోటనుచు సంభావించి వెన్నంటుచున్
బొదలన్ బోలును వేణి లేకునికిఁ దాముంగుండ కట్లుండునే?

(అందఱును మఱింత సంతసింతురు.)

ఫాదు—(సింహాసనమునుండి లేచి) పండితరాయా! నీవు మనుష్యమాత్రులలోఁ బరిగణింపఁ దగినవాఁడవు కావు. నన్ను నీ వేమికోరుకొనినను నిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను.

(అందఱును లేచి నిల్తురు.)

లవం—(తనలో) దేవీ! నీ విద్యోడల నన్నుఁ బ్రతికింపుము.

రాయ(లేచి)నే నేమి యడిగినను మీ రిచ్చువారే కదా?

లవం—(తనలో) అవును ఇట్లు ముమ్మాటికి ననిపించుకొనవలసినదే!

ఫాదు—ఈసార్వభౌమపదవి యిమ్మన్నను నిచ్చుటకు నాకు సంశయములేదు.

రాయ—

చ. గజముల నెల్ల మేటితురగమ్ముల నెల్లఁ బురమ్ము లెల్ల నీ
భుజపరిపాలితం బఖిలభూమియు నెల్ల మఱెందు నెల్ల భూ
భుజ! విను మాడియెన్నఁటికిఁ బొంకనివాఁడవయే నొసంగుమ
య్యా! జగదతీతమైన సాబ గంది చెలంగు లవంగి నీసుతన్.

ఫాదు—(ఆశ్చర్యమును నొకింతకోపముం గూడ సూచించును.)

(ఎల్లరును విస్మయాకులులగుచున్నారు.)

లవం—(భయసంతోషములతోఁ తండ్రివంకఁజూచుచున్నది.)

రాయ—

చ. నరవరులెల్ల నెవ్వనికనత్పదపీఠము నాశ్రయింతురే
ధరణిపుఁ జూచు మాత్రమునఁ దాఁజనులేమి దివంబునేలు నా
సురపతి యెవ్వనిన్ వినినచోఁ దలయూఁచు నతండు మామయై
పరఁగుటకన్ననున్ గలదె? భాగ్యము భోగ్యము లేక యోగ్యమున్.

ఫాను—(చిఱునవ్వు నవ్వుచున్నాఁడు.)

రాయ—

శా. ఢిల్లీ యేలెడిరాజధానియఁట! ధాటిన్ విన్నమాత్రమ్మునన్
గొల్లల్ వోలె నృపాలకుల్ దలఁకుచున్ గోటానకోట్లర్బుదాల్
సల్లాభమ్ములు తెచ్చికూర్తురఁట! యీసామ్రాజ్యమున్ గాదునీ
యల్లుం డన్నపదమ్ములతోడసరి నాయాహ్లాదమట్లుండుటన్.

సీ. అన్నమాటకుఁ దప్ప కఖిలమిచ్చిన హరిశ్చంద్రభూపాలుతో సాటి గనుము
ఆడితప్పక భూమి నఖిలమ్ము నొసఁగిన బలిచక్రవర్తితోఁ గులకుఁజనుము
కొంకక దేహమ్ము కోసి త్రాసునఁదూచి మాంసమిచ్చిన శిబిమాద్రిఁ జడుము
వెనుకదీయక తనవెన్నెమ్మునిచ్చిన యలదధీచిప్రశస్తి నందుకొనుము

తే. అన్నిటను వారినెల్లఱ నవలఁద్రోయఁ జాలియిప్పట్టునందు నీసాహసంబు
జితము గాదని యెంచి గోరితినిజమ్ము యనుపమితమానదాన! శహాబదీన!

సీ. పరదేశసంపాదనరతి మీకు నరేంద్ర! పరదేశసంపాదనరతి మాకు
లసదుత్తమపదాభిలాష మీకు నరేంద్ర! లసదుత్తమపదాభిలాష మాకు
సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మీకు నరేంద్ర! సకలనుత్యశ్లోకసక్తి మాకు
మనుమార్గవర్తనం బనువు మీకు నరేంద్ర! మనుమార్గవర్తనం బనువు మాకు

తే. మీకు రాజపదము మాకును గవిరాజపదము గల దిఁకెందుఁ గొదువ లేదు
గాన సామ్య మిచ్చి మానించు టొప్పదే! యమితదాన! యోశహాబదీన!

సీ. ఒకరాజు మున్నిచ్చె నకలంకచరితయౌ కన్నెమిన్నను మాయగస్త్యమునికి
మఱియొక్కరా జిచ్చె మహిళాశిరోవతంసము నాత్మజాత మాచ్యవనమునికి
నిఁక నొక్కరా జిచ్చె నిందిరాసుందరాకృతిఁ గూఁతు మాఋశ్యశృంగమునికి
వేఱొక్కరా జిచ్చె వెలలేనిచెలువ మింపగుకూఁతు మాజమదగ్నిమునికి

తే. మొన్నమనాదభిరాముఁడన్ ఘనూపుఁడొసఁగె నాఁదనకూఁతుమాబిల్హణకవిమణికి
ద్విజుల కిలఁజక్రవర్తు లాత్మజల నిడుట అపుడు గల దిప్పుడుగలదు శహాబదీన.

ఫాను—కవిసార్వభౌమా! నీకుఁ గన్నియనిచ్చుటకు సందియము మాకెంతకుఁ గలుగ వలదును. ఇదిగో యిచ్చితిని.

మంత్రి—పరిగ్రహించుటలో వారికి సంశయ ముండనిచో నియ్యది సర్వోత్తమమే.

క. రూపమునవిస్తులుండు గదా! పాండితి నసదృశుండు తరుణవయస్కుం
డీపురుషోత్తముఁ డేమిఁట లోపం బక్కన్నెయైన లోశంకింపన్.

లవం—(తనలో) మంత్రి చక్కగాఁ బలికినాఁడు నన్నిదివఱకే యిచ్చుకొంటిని. వీరు నిమిత్తమాత్రులు.

మల్లి—(జనాంతికము) ఇక్కడికి నీకోర్కె ఫలించినదికదా? పెండ్లియాడుట కొప్పుదువో లేదో యని మీతండ్రిగారికి సంశయము బాధించుచున్నదేమో అది నేను పోయి తీర్తునా?

లవం—(చురచుర చూచుచున్నది.)

రాయ—(కూర్చుండును.)

షాహు—(ప్రక్కనే కూర్చుండును.) (అందఱును గూర్చుందురు.)

విదూ—(లేచి) అయ్యా! వరుఁడు మాజాతివాఁడు గనుక వివాహము మామతాను సారముగా జరగవలెను జుమీ! (అందఱును నవ్వుదురు.)

లవం—(తనలో) ఈవెడఁగుబాపఁడీమాటలలో గుట్టుబయలఁ బెట్టఁడుకదా!

విదూ—అయ్యా! నవ్వకుఁడు. నాదొక్క చిన్నమనవి; ఈయన మీపిల్లను పెండ్లాడుచున్నాఁడు కదా! పెండ్లిలో మీరు పులావు చేయించినప్పుడు వద్దనునేమో!

కవు—మాకన్యను పెండ్లాడునప్పుడు దానినిమాత్రము మేలుకైకొనఁగూడదు?

మంత్రి—ఎవఁడురా అక్కడ?

ప్రతిహారి—(ప్రవేశించి) ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

మంత్రి—

మ. నిలువన్ జేయుఁడనంటికంబములు పన్నీరత్తరుల్ కోటలోఁ
గలయన్ జల్లుఁడు తోరణమ్ములను వే గట్టుఁడోగిన్ దోరణాల్
పిలువన్ బంపుఁడమీరులన్ బురమునన్ వేడ్క సాటింపుఁడీ
కలిగెన్నేఁటికిఁ జక్రవర్తితనుజాకళ్యాణముల్ జూడఁగన్.

ఇట్లు నేవానతిచ్చితి నని యాయా సముద్యోగులకు వేర్వేఱుగాఁ జెప్పుము.

ప్రతి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

విదూ—సరే! మీరప్పుడే మాహిందూమతములోఁ జేరుచున్నారే. ఇంతకుమున్ను మమ్ము మీలోఁ గలిపికొనుటయే కాని మీరు మాలోఁ గలియుట లేదు.

మంత్రి—ఇది హిందువులకును దురకలకును జరగువివాహమని తెలియుటకే యిట్లేర్పఱచితిని.

(తెరలో.)

కం. ఇటులై యెత్తగు మేడల, వరుసల నలగారు సందుపట్టులఁ గూడన్
సరసిజబాంధవకిరణో,త్కర మది వాహ్యాళిఁ జేయఁగాఁ దొరకొనియెన్.

ఫాదు—(చూచి) మధ్యాహ్నముగూడ నతిక్రమించుచున్నదే, ఇఁకనిప్పటికిఁ గచ్చేరి చాలింతము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య

ఇది శ్రీ...తిరుపతి వేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజమ్మునందుఁ

జతుర్థాంకము.

పండితరాజము - పంచమాంకము.

(అంతట గోదావరియుఁ గంపయుఁ బ్రవేశింతురు.)

గోదా—సఖీ! కంపా! మీ అప్పయ్యదీక్షితులును, భాగీరథగారి భట్టోజిదీక్షితులును గలిసి మా జగన్నాథపండితరాయలను వెలిఁబెట్టినారఁట.

కంప—మా నాఁడేమి నీవు నెఱుఁగవఁట, భట్టోజిదీక్షితులే దీనికి ముఖ్యకారకుఁడు.

గోదా—పోనీ యెవరు కారకులైన నేమి? వంశపరంపరగా నాయొద్దున నుండి స్వతఃపవిత్రతఁ గాంచిన గంగ నొప్పెడికులమ్మునఁ బుట్టి యేమో చిన్నతనముచే నొక్కింత లోపము చేసినంతమాత్రమున నా మొగమైనఁ జూడక వెలిఁబెట్టించుట భాగీరథికి నంగీకారముగా నున్నదికదా!

కంప—అయినను గాకపోయినను మనవానిని మన మనుకొనఁగూడదు గనిముట్టుకొని నదిఁ దనువు గోసికొనఁదగు పతితులపిల్ల నేమనికట్టుకొనవలెను? ఆబిడ్డయైనను మనకన్నఁ గొంచె మెక్కుడుమహత్త్వము గలదికాని, యిట్టి పాపాత్మునిఁ బవిత్రునిఁ జేయఁగలిగినదా? అదిగాక, యీయుగమందు నదులయందేమి, దేవతలయందేమి మహత్త్వము తగ్గునని విశేషజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

గోదా—ఆసంగతిలో గంగను వదలి వేయవలెను జుమా.

కంప—పోనిమ్ము. ఆలాగైనను నొకరా? యిద్దరా? అందఱును నపాత్రులే బయలుదేరుచుండుట నీవెఱుఁగనిది కాదుగదా? ఎందఱనని పవిత్రులఁ జేయఁగలదు. పాపము! అదిగాక నీవిట్లు చెప్పుచున్నావుకాని భాగీరథినిఁగూడ చెలమనీటితోఁ బాటుగానే తలఁచువారు నీయొద్దుననే యున్నారని విన్నాను.

గోదా—ఇఁక నాయవస్థ తలపెట్టకుము. "కడుపు చింపుకొంటే కాళ్లమీఁదఁ బడుతుంద" న్నట్లున్నది, ఏమి చేయుదును. అందులో నీమధ్య నొకకొందఱు గుండగులు బయలుదేరినారు. మడిలేదు, మైలలేదు. గ్రహణపుణ్యకాలములలోఁ గూడఁ దాము మునుఁగరు సరికదా, పూర్వాచారపరాయణు లెవరేని యొక్కడివారుగాని దూరదేశస్థులుగాని వచ్చుటకు యత్నించిన నేదో యొక ప్రతిబంధము కల్పింతురు మనకును నూతినీటికిని భేదమే లేదని వారలవాదము.

కంప—అట్లయినచో నిప్పుడు నీయుపయోగమే వారలకు లేనట్లున్నది.

గోదా—లేకేమి నేను లేకపోయెనేని మాఁడి చత్తురు. విశేషించి ప్రవహించినప్పుడు చెరువులలోఁ బెట్టుకొని పంటలు పండించుకొందురు. కొన్ని మెఱకభూములు నా సంపర్కమున బలమెక్కి మిక్కిలిగా ఫలించును. వంటచెఱకు తీసికొని నిలువచేసికొందురు. బ్రతుకే నాతోనున్నది. భక్తివిశ్వాసములు మాత్రము లేవు.

కంప—"రోలు వచ్చి మద్దెలతో మొఱపెట్టుకొందె." అన్నట్లు నేను జెప్పనచో నాశ్చర్యపడవలసివచ్చును. నాయొద్దనను నిదియే కష్టము. మొన్నఁగావేరియుఁ, గృష్ణయు నొకదినమున నిదే సంగతిని గుఱించి మాటలాడికొన్నారు. ఇందులో నిప్పటికి మనమే మేలుఁగు. కావేరిపని మఱియుఁ దేలికగా నున్నదఁట. అక్కడివాండ్రందఱును సకలకష్టములును దనలోనే కలుపుదురని విచారింప మొదలుపెట్టినది.

గోదా—అభిమానముచేత దాచిపెట్టుచున్నావుగాని యీ యనాచారములిన్ని మొదలుకొని యేప్రారంభము. భాగిరథికి మాత్ర మీకష్టమిప్పటికి లేదు; సరికదా ముందైననుండేను వారలకు భక్తియెక్కువ, మునుపు లేదుగాని యిప్పుడు నాకును, గృష్ణకునుగూడ నిట్టిదురవస్థ వచ్చినది.

కంప—బాగుగ నెఱుఁగవుగాని కాశిలోఁ జూడవలెను గంగయవస్థ! తలఁచుకొనినచో నొడలు పులకరించెడిని. ఏమైనను నీవన్నట్లు వారలకు భక్తియెక్కువ. అభక్తి మావైపు వాండ్రకును గలదు. కావేరివాండ్రకుఁ జెప్పనే యక్కఱలేదు. అడుగ మఱచితిని నీయొద్దననిప్పుడు యజ్ఞశాల లేమైన నున్నవా?

గోదా—"కరిపోసినను నుట్టివంకకే చూచిన" ట్లున్నది. ఎక్కడనో యొకయజ్ఞము జరగిన నేమిలెక్క; నాయవస్థయడుగకు. నిర్గుణోదముచున్నది.

కంప—అట్లయినచో నీవు మావలె నసమర్థురాలవు కావుగదా యెందుకూరకుంటివి?

గోదా—అనాదిసుప్రసిద్ధలమగు మనకు వీరల యాదరానాదరములతో నేమిపని? ఊరక యట్లంటినిగాని పట్టణములలోఁ దప్ప పల్లెలలో నింకను నాయెడల మునుపటివలె భక్తిగలవారనేకు లున్నారు. కొందఱు మూర్ఖు లున్నంతమాత్రన తక్కినవారి మొగము చూడవలదా? ఇఁకఁ గొంతకాలమునకుమాత్రము సర్వసామాన్యమగునని తోఁచుచున్నది.

కంప—ఈయనాచారములు సహింపలేకయే కాఁబోలుఁ గృష్ణ యొకసారి నాథునితోఁ జెప్పినదఁట. అప్పుడు లోలోపల మండిపడి దానియొద్దనున్న యూళ్లు కొన్ని దిబ్బచేసెనఁట.

గోదా—వెఱ్ఱిపని చేసినది. మనమే కొంచెము బెదరించవలెను గాని అట్లు చేయవచ్చునా? తల్లియున్నంతయోరుపు పిల్లలయెడఁ దండ్రి కుండునా? నేనప్పుడప్పుడు కొంచెముద్రేకము చూపఁగా నంతకే సకలమైన చిక్కులను బడియెదరు. అట్టిసంగతిలో నాథునియుద్రేకముసహింప వీరలెంతవారలు.

కంప—మన మింతదాచిపెట్టినను మదకాయనకుఁ దెలియకపోవునా అప్పుడెట్లును బ్రపంచము నశించును.

గోదా—పోనీ, అంతవఱ కుండునుకదా. అది యింతలో జరగనులే. పండ్రెండు వత్సరము లేకరీతిగా వేదశాస్త్రప్రచారము బొత్తిగా లేకయుండవలయునని కదా పురాణములు చెప్పుచున్నవి. దీనికేమి, అంతగాఁ జిక్కియున్నావేమి?

కంప—“ఏనుఁగు లేటఁ గొట్టుకపోగా నక్క పాటురే వడిగిందఁట” మీవంటివారల విగ్రహాలే చిక్కి తిప్పలఁ బడెడియీమందు వేసవిని మామాటయడుగవలయునా.

గోదా—మనమాట కేమిగాని పుట్టింటిచెలువను బట్టి కొంబోలును గంగమాత్ర మింతశుష్కింపదు. ఈపాటి కప్పుడే తండ్రి మంచిమంచుగడ్డ పంపించుచుండునఁట. నాలుగడుగులు పోయివత్తమురా. భాగీరథితో మారాయలను గుఱించి కొంచెము మాటలాడవలసియున్నది.

కంప—నేనును బోయినాలకాల మైనదివచ్చెదను. బహిష్కారావమానమునుసహింపక తనలోఁ బడఁబోయినప్పుడేనిఁ గరుణింపుమనియేగా నీవుచెప్పవలసినది.

గోదా—అంతపని చేయఁడు గాని, యేదో విధముగాస్తుతిచేసి ప్రసన్నురాలనుజేసి కొనఁగలడు. నేను వేఱే చెప్పనే అక్కఱలేదు. ఎందుకేనియు నొకసారి పోవలెననియున్నది. తెల్లవారుజాము కావచ్చినది. స్నానసమయమునకు బోఁగలుగుదుమా?

కంప—పోకేమి పద. (అనినిష్క్రమింతురు) (ఇది విష్కంభము.)

(అంతట రాయలు లవంగితో సౌధసమీపమున సోపానములపైఁ గూర్చుండి ప్రవేశించును.)

రాయ—తరువాత. తరువాత.

లవం—వెనుకఁ దమతోఁ జెప్పినచొప్పుననే యంబిక పొడకట్టినది.

రాయ—పునరుక్తిగా భావింపక యీ పెరూపమును విస్తరించివచింపుము.

లవం—(తనలో) ఏమో ఈనాఁ డిట్లడిగినదేయడుగుట (ప్రకాశము) అజగజ్జనని రూప మిట్లున్నదని నేను వివరింపఁ జాలను చూచుమాత్రముననె నాకుఁ గనులుమిఱుమిట్లు గొల్పినవి.

రాయ— పోనిమ్ము నాలుగుబాహువులున్నవి కదా.

లవం—అంతవఱకుఁ జూచితిని. ఒకచేత మీప్రతిమధరించినది. దానిలోనే పద్మము కూడనున్నట్లున్నది. తక్కినచేతులలో నాయుధాదులున్నవి.

రాయ—అట్లయిన నాపె త్రిమూర్తిజననియగుట కించుకయు సందియముండదు. కానిమ్ము స్త్రీపుంనపుంసకభేదశూన్యయన్న లోకప్రవాదమ్ము ననుసరించి కాఁబోలు నీ యెడఁ బక్షపాతము గనఁజేసినది. ఇంతకు నాపెచెప్పినముఖ్యాంశ మేమి?

లవం—నీవు హీనజాతియందుఁ గారణమాత్రజన్మవనియు, నియ్యదియేని యపరాధ మాత్రమే యనియు నీకు నగ్రవర్ణసంజాతుండును, నఖండరూపయౌవనోపేతుండును, సకలవిద్యాసాగరుండును నగునొక మహాపురుషుండు కొలఁదికాలమ్మునఁబతి కాఁదగి యిప్పట్టనమ్మునకు వచ్చియున్నవాఁడు అతనిరూపరేఖావిలాసమ్ము లిట్టివి యనియు మీప్రతిమఁ జూపెను.

రాయ—తరువాత. తరువాత.

లవం—నే నంతమూర్ఛవడి కొంతవడికిఁదెలిసి నాపూర్వజన్మ వృత్తాంతము సాంతముగా నెదువుమనియు నాకాప్రతిమ నిమ్మనియు నెంతప్రార్థించినను నంగీకరింపక తుదకు రెంట నొక్కవరంబు ప్రసాదించెదఁ గోరుకొమ్మనియెను.

రాయ—నీ వేదికోరితివి?

లవం—ఆర్యపుత్రునియందు నొక్కసారి చూచుమాత్రమున నాకుమనోగతమగుకతన నిఁక నీపరమరహస్య మొరులవలనఁ దెలియఁబడఁదనియెంచి యదియే కోరితి.

రాయ—ఆసంగతియే యిప్పుడు మనకుఁ గావలసినది. యామె యేమని యానతిచ్చినది?

లవం—పూర్వముననీవు సరస్వతివనియును నాపె యొకనాఁడు తనభర్తఁ జూచి "లక్ష్మి కింతయైశ్వర్యమేల నా కేలలే" దని యడుగుడు నాచతురాననుఁడు హేలగా "నీ కట్టి యిచ్చయేని తురుష్కకులమ్మునఁ బొడమెదవా" యని యడుగ, నందుల కాపె స్త్రీస్వభావసులభమ్ముగుచాపలమ్మున నొడఁబడియును, "ఆజన్మమ్మునను నీవ నాకుఁ బతిగాకతీఱ" దనుడు నతఁడు తనకుఁ "దురుష్కకన్యాసమాగమము దొడరుఁగదా" యని చింతించి దాని కిదివఱలోఁ బ్రచండమిశ్రునివలనఁ దాము వినినవిధమ్ముగ నే సంఘటింపఁజేసెననియును జెప్పి యంతర్హిత యయ్యె.

రాయ—(తనలో)ఇంక సందియ మే ముండును(ప్రకాశము)చెలీ! నే నిప్పుడు నీకు వేఱే చెప్పనక్కఱలేదు గాని మనయాథార్థ్యము ప్రపంచమునకు వెల్లడించి వచ్చిన యపయశముం బోఁగొట్టుకొన నేనీగంగామహాదేవిని సాక్షిగాఁ గోరుచున్నాఁడను.

ఆ పెయొక వేళఁ గలుగఁజేసికొననిచోఁ బ్రాణత్యాగంబొనరించెదను. ఇందులకు నీకును నంగీకారమేకదా.

లవం— నే ననివేలుగ నున్నచోఁ దమ రట్లు సెలవీఁ దగును. సూర్యుని విడిచి కాంతి యెచ్చట నుండును.

రాయ—(తేటిసాలఁ జూచి) అదిగో, భట్టోజదీక్షితులును, అప్పయ్యదీక్షితులును, శిష్యులును, మఱికొందఱు మహావిద్వాంసులును స్నానార్థమరుదెంచుచున్నారు. దీని కిదియే సుసమయము.

(అంతట పైవారు ప్రవేశించుచున్నారు.)

లవం—నాథా! నేఁటివిశుగుట చేఁ గాఁబోలుఁ గంగ కడుఁజిక్కియున్నయది.

రాయ—ఆలోపమే యిప్పుడు నేను దీర్పఁబూనినది. ఏకాగ్రచిత్తురాలవై యమ్మహాదేవిని స్మరించుచుఁ గూర్చుండుము. (అనిబిగ్గరగా)

శా. గంగాతీరనివాసు లెల్లరుఁ బ్రసంజ్ఞన్ జక్కనాలింపుఁడీ
శృంగారాంగిఁ దురుష్కకన్యకను నే నిల్లాలిఁ గాఁ గొంటినం
చుం గాలుష్యము నిర్ణయించి నను శిష్టుల్ బాహ్యుఁ గాఁ జేసినా
రంగీకారమె నాకు స్వర్ధునికి రాదా? లోప మిప్పట్టునన్.

(అందఱునువినివారివంకచూతురు.)

భట్టో—(అప్పయ్యదీక్షితులతో)అదిగో, రాయలు సిగ్గులేక తా నే కాక యాతురకదానిన్ గూడఁ దగుదునంచు దగ్గరఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనియున్నాఁడు.

అప్ప—ఆహాహా! బ్రాహ్మణ్యమున నేమి గాని, ఈయనను వ్రతము చెడినను ఫలనుమాత్రము దక్కినదనుట కించుకయు సందియము లేదు. ఏమియీచక్కఁదనము.

రాయ—(దోసిలిఘటించి)

(1) తే. అవనిపాలిటిభాగ్యంబు శివుని రేఖ, అగముఘనంబు కవులభాగ్యరేయము
సుఘనుఁ బుట్టిల్లు నీనీటిసోయగంబు, తల్లి! నాయశుభంబుల డొల్లఁ జేయుము.

(2) తే. అతిదరిద్రుల పాపస్థు పతితజనుల, తాపము నెకింతలోఁ బాపుత్వత్ప్రవాహ
మనుపమాజ్ఞానవృక్షభంజనవిధాయి, నా కొసఁగుఁగాక పరితరానంద మంబ.

(3) క. హానిశిరస్సున గౌరీ, తరుణారుణదృష్టిశిఖలతాఁకున శోభం
బొరయుచు మెఱసెడినీవగు, తరఁగలు జగదంబ! జగము దనుపుం గాతన్.

(4) క. ఈపుంటివ నెడిగర్వము, చే విన్నాణలను లెక్కఁజేసియెఱుఁగ నో
దేవి! యిపు డడ్డపడవే, నేవారికి మొఱ్ఱలిడుదు నెవ్వరుఁ బింగర్.

(5) క. స్మరియించినంతనే దు,ష్చరితాత్ముల నకృతసుకృతసంబంధుల ను
ద్ధరణ మొనరించునీ జల,హరి నాతాపత్రయమ్ము నడఁచుఁ దల్లీ!

(6) తే. ప్రాజ్య మగురాజ్యమునుగడ్డిపరక వోలె, నొక టుద్యజియించి నీతీర మొగి భజించి
కడుపునిండఁగ నినుఁ గ్రోలఁగలుగువారి, మోదమంబరో! ముక్తికి మూఁడు రెట్లు.

(7) తే. రాచరమణులు స్నానమ్ము లాచరించు, నెడల మృగమద మదినిన్ను నెనసియెంత
దనుక నుండు నొయంబ! యందనుక నామృ,గములు నందనవనమునఁ గాంచుసుఖము.

(8) క. స్మరణమున శాంతి పాపో,త్తరణం బౌక మాఱు వలుక, దక్కించెడి యు
క్కరములు "గంగా" యనునిపి, మరణమ్మున నంబ! వదనమండలి నుండున్.

(9) క. ఏ నీదరికౌకమ్ముల, కేనిన్ స్వర్గేచ్ఛలేమి యు నిక్కమొ నా
కానీతీరము జనిమగ, నానంత్యహరమ్ము ప్రేమము నడఁపదె జననీ.

(10) క. శ్రుతివాక్యాతీతమ్మై, మతికి నగోచరమునై స్వమహిమహృతతమో
గతమై శుద్ధంబగునా, త్మతత్త్వ మననీవ యింతతథ్యము జననీ!

భట్టో—(ఆశ్చర్యముతో)ఇది యేమో! గంగ నేఁడు కొలమ్మున నింతవృద్ధి చెందుచున్నది.

అప్ప—ఈవేసవియెండలకు హిమగిరినుండు మంచుగడ్డలు కరగి యిట్లగుట కలుగుకదా?

భట్టో—అదియే యైనచో నింతలో నింతవృద్ధికిఁ గారణము కాదు. మాఁడుఁడు ఒకటియా! రెండా! అప్పుడే పది మెట్లెక్కినది.

అప్ప— అగును. కారణ మేమై యుండునో.

(అందఱును క్రింది మెట్లనుండి పైకితప్పుకొనుట నభినయింతురు.)

గాయ—

(11) తే. జన్నములు చేసి, తపములు సలిపి, దానములు పొనర్చియుఁ బడయని ముక్తిపదము
సర్వసాధారణముగా నొసంగునిన్ను, నెవరితో బోల్పనేర్తు లోకైకజనని!

(12) క. ఏ నిన్నుగాఁగికొంకిం, తేనిఁ దలఁచుగొనక నెత్తి నిడుకొనె హరుఁడేఁ
తనాశితకల్మష మం,బా! నీమూర్తి మహిమ మది వాచ్యంబగునే.

(13) తే. వ్రాత్యులకును పాతులులకుఁ బతితులకును, విశునులకుఁ గూడ నేవమ్ము పెంచుపాత
కము లొనర్చునీచులఁ బ్రోవఁగా నొకప్డు, విసువు గాంచని దానవీవే మదంబ!

(14) తే. జనులతాపంబు హరియింప జగతి కురుకు, నిన్ను బంధించె జడలలో నీలకంఠుఁ
డంబ! యదినీదుగుణములయందుఁ గలుగు, దోసమే కాక లోభియే యాసవారి.

(15) తే. జడులు మొదలగువారల కె క్కిహీనులగుచు సుర లూరకున్న నయ్యెదనుఁ జూచి
నరకమునఁ బడకుండ గ్రన్నన సుగతికి, ననుచుపరమౌషధంబ వోయంబ! నీవు.

(16) తే. సహజశీతలమును శుద్ధిబహుళమునగు, నీజలంపు మహాత్త్వ మనీదృశంబు
దీని నేకద! సగరజుల్ దివినుతింతు, రిప్పటికి మేనఁబులకము లెసక మెసఁగ.

(17) ఉ. ఇంతలు నంతలుఁగా దొసఁగు లేవరు లే నొనరించి యేనదీ
ప్రాంతము జేరి యేనియును బావనతఁ గనవచ్చు నంబరో
యెంతను నెంతలో దొసఁగు లెట్టిప్రతిక్రియకు న్నశింపకు
న్నంతటి వాచరించుఖలులందఱి కీ నొకయీవ ప్రోవఁగన్.

(18) తే. ధర్మనిధి, మోదదాయి, తీర్థమణి, ప్రభువ, నీసరికి వెల్లచీర, మనీ తెలుపు
మత్స్యవి నాశకాలంబు, మాతసిరికి, నంబఁ నాతాప మడఁచు నీయంగకంబు.

(19) తే. ధనసురాపానమత్తుల ధరణిపతుల, నాశ్రయించుచు నిను వీడి యఖిలవిధము
లైనఖేదమ్ము లంగుచు నాత్మహితము, నెఱుఁగనిజడుండు దీనిసహింపు మమ్మ!

(20) తే. గాలిచేఁ దూఁగుతరఁగలఁ గదలుతమ్మి, పుష్పాదుల నొప్పి యచ్ఛగపూవుఁబోండ్ల
గుబ్బలందలియగురున గుబురుకొ నెడి, నీజలము నాజననబాధ నీఱు సేయు.

అప్ప—(పరమాశ్చర్యముతో) దీక్షితులు గారూ! చూచుచున్నారా యెంతలో నిరువది మైళ్లక్రిందదో పర్వతములలో నొకప్పు డకాలవర్షము గురియుటచేతఁ జామండీ యిట్లు తటస్థించుట.

భట్టు—అకాలమే కాదు. తొలకరి సమీపించినదికదా కొంచె మించుమించుగా ఋతుధర్మములు పూర్వులు వ్రాసియున్నారు గాని, అంతులోఁ గొన్ని వెనుకముందు ఋతువులలోఁ గూడఁ గన్పట్టుచునే యుండును. కానినీటియందుఁ గాలుష్య మించుకయుఁ గన్పట్టదు.

అప్ప—అవును. తా మనినట్లు బహుస్వచ్ఛముగా నున్నయది. ఇదియేదో విచిత్రముగా నున్నదే!

లవం—(మెల్లఁగా) నాథా! అప్పుడే గంగ యిన్ని మైళ్లక్రిందదో చూడుఁడు. జను లందఱును బైకిఁ బరుగులెత్తుచున్నారు.

రాయ—(వినక తదేకదృష్టితో.)

(21) ఉ. పుట్టినపుట్టువా! జలధిభూధవపాదనఖాగ్రసీమ, పై
మెట్టినచోటు సాంబునియమేయజటాభవనంబు! వర్తనం
బెట్టియఘమ్ములేని హరియించి సురాత్ములప్రోపు నీకు నె
ప్పట్టున గొప్పలే దఖిలపావని! దేవనివాసధావనీ!

(22) చ. నగములనుండి తా మనుదినమ్మును బాఱునదీగణమ్ము తె
న్నిగలవు సాంబుశీర్షమున నిల్వఁగ నేర్చెనొ శ్రీశుపాదప
ద్మగతరజంబు వోఁ గడుగుధన్యత గాంచెనొ? యొక్కఁడేని, నిన్
బొగడిననోట నేనదిని బోలు నుతింప? నదీశిరోమణీ.

(23) తే. అజునిఁ దపయాచరింపని మహిమశయమని, నిద్రఁ బోనిమ్ము హరు నాడనీ ప్రశక్తి
యఃనను దానయజ్ఞాదులు నడుగుఁబట్టు, నిమ్మఖల మిచ్చునీవ మాయమ్మ! చాలు.

(24) సీ. అనదలలోన నే నగ్రగణ్యుండ నీహృదయంబు ప్రేమసంపదకుఁ దావు
ఎంచను గతి లేనిక్షీణుండ నేను దివ్యగతిప్రదంబు నీదైనపట్టు
పశుచు లేదుమ నున్నవాఁడ నే నీవు విశ్వోద్ధారణమ్మున బద్ధదీక్ష
వాధిబాధాభగ్నశాంతమనంబను నేను సిద్ధిప్రదంబు నీసేవనంబు

తే. తృష్ణచేఁ బీడితుఁడ నే నమృతమ వీవు, నేను బుత్రుండఁ దల్లివి నీవు నన్నుఁ
జేర వచ్చి నెటు సేయఁ జెల్లు నిప్డొ, నర్వఁగద వమ్మ! దేవి! జాహ్నవి! మదంబ!

(25) తే. అఱఁగెఁగోలాహలమ్ము యమాలయమున, నెంచుఁబోచ్చిరా భటులు దమకృతుల
వెదక, నీకతన స్వామి నెప్పుడు పాయుకొనియె, నప్డయి ఱుకయ్యెనంబ! స్వర్గపురవీధి.

(26) క. కామక్రోధజ్వరముల, చే మలమల మఱుఁగుమమ్ము శీతలవాయు
శ్రీమహితము గంగాజల, మోముమ్ము సంతాపమెల్ల నుక్కడఁచి కృపన్.

(27) తే. అఖిలభువనమ్ములుండుబ్రహ్మాండ మెచటఁ, దుమికిపండునుబోలెభంగములనడుమఁ
బొరలు శ్రీకంఠుజడల నొప్పుగను నాప్రు, వాహముహరించు నాదుతాపంబునంబ!

(28) మ. ఎవనిన్ వైళిమ పూతుఁ జేయమికిఁ దీర్థేంద్రమ్ములెల్లన్ ద్రపా
భవనం బయ్యె భవాదిదేవత "లహో! పాపాత్ముఁ డె" ట్లంచుఁ గేల్
చెవి సంధించిరి దేవలోకధుని! యీచెట్ట న్ననున్ శుద్ధుఁ జే
సి విదారించెను వారివారియశువిచ్ఛేదంపుదర్పమ్ములన్.

(29) ఉ. మక్కలఁజంపి భక్షణము గొంకకచేయఁగ రోయ రెవ్వ రా
పక్కణవాసులున్ సలుపఁ బాల్పడలేని యఘమ్ములెల్ల నే
నొక్కటిఁ దక్కకే సలిపి యుంటి ననున్ బరిశుద్ధుఁ జేయ నీ
వెక్కటిఁ గట్టుచుంటి నడు మీ పశు వంబ! నిను న్నుతించు నే.

(30) ఉ. "సామచునుంటి నెన్నఁడును జొప్పఁడఁ డెక్కడు పాపశాలి యే
నీచునిఁ బ్రోచి యీజగము నేను బళీ! యనిమెచ్చఁ జేతు నం"

చే చిర మున్న నీమనసు నిచ్చ ఫలింపఁగ వచ్చినాఁడ నన్
బ్రోచుట నీకుఁ బెద్దయశ మోజగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

భట్టు—(వినుట యభినయించి) అప్పయ్యదీక్షితులుగారూ! ఆప్రవాహధ్వని వినుచున్నారు కదా! యేమి యీపరమవిరుద్ధము, కలియుం దెల్లరన్ బోలె నదులును గట్టునకుం దప్పటకోఁబోలును.

అప్ప—బహుసంరంభముమీఁద వచ్చుచున్నయది. ఆదరినిఁ బైకినీడ్చి బాగుచేయఁ బడుపడవలన్నియుఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నవి. మనమింకను బైకిఁ బోవుదము రండు. (లెక్కించి) అప్పుడే ముప్పది మెట్లు మునిఁగినవి. (అట్లొనరింతురు.)

రాయ—

(31) మ. శునకమ్మున్ బలెఁ బొట్టకేడ్చుట దయాశూన్యత్వమున్ సూనృతం
బునకున్ దక్కుటయున్ గుతర్కములతోఁ బోరాట సద్గ్రాంథవ
ర్తనమున్ నాగుణంబు లియ్యవిచెవిన్ దాఁకించి నిన్ దక్కనొ
క్కనిమేషమ్మును నా మొగమ్ము గనఁ దక్కండు న్నిజం బంబరో!

(32) తే. కన్ను లెంతలు గల్గినఁ గార్య మేమి, నిన్నొకప్పైనిఁ జూడఁగ నేరవేనిఁ
నీదుకలకలమును విననేరకుంట, చెవులకరి వంచనం బంబ! సిద్ధమింత.

(33) చ. సుకృతమొనర్చువారు చనుచోటు దివంబు ఘనుల్ పొనర్చువా
రికి నరకం బటంట యురరీకృతమాట నివత్ప్రచారనా
స్తికమగుదేశమందు నినుఁ జెందినదేశము నీవిభాగమొ
ప్పక యచరించుఁ బాపములు వాపెడితీవి నీవు గల్గుటన్.

(34) తే. విప్రులను గాంచి గురుసతీవిటత మించి, కల్లు చెవఁగ్రోలి కనకతస్కరతఁ దూలి
యును సుదతు నీదరినిఁ దను వూడ్చి జనుదు, రంబ! సోమయాజులు చనునట్టిగతికి.

(35) క. సుమనస్సౌరభచోరుం,డు మనోజాతసహాయుఁడునున్ గద! యనిలుం
డమలం బగు నీసంపర్కమున జగము శుద్ధి చేయఁ గలిగెడి నంబా!

(36) ఉ. ఈధరఁ గొంతమంది పర మేగఁ బరోపకృతుల్ పొనర్తురా
స్థాధృతి యజ్ఞకర్మములు సల్పుదు రింకొకకొంద ఱీజగ
న్నాథుఁడుమాత్ర మంబ! భువనద్వయభారము నిన్నుఁ బూన్చి యే
గాథయు లేక దా సుఖముగా నిదురించుచు నున్నవాఁ డహో.

(37) తే. వ్రాత్యులధములు నగునట్టివారిఁ జేరి, పావనము సేయు నీ కెంతపట్టుదలయొ
నాకు నంతయె పాప మొనర్చుపట్ల, సహజగుణ మేరికైన సుస్త్యజము జనని!

(38) తే. సంజపట్టున నటియించుచంద్రమౌళి, జడలఁ దనవారి ప్రోతకు సరిగ లహరు
ల నెడిభుజముల నభినయం బమర నీవొ,నర్చునటనంబు నాతాపమేర్చుఁ దల్లి !

(39) ఉ. అన్నిటి కీవ యుంటి వని యాగడముల్ కడుఁ జేసిచేసి యా
పన్నుఁడ నైతి నీవిషమవర్తనపుండతియుంగు నాకు నీ
మన్ననసున్నయేని యిల మ్రగ్గెద నమ్మిక ! నిశ్చలానుకం
పోన్నతి మన్నుగాదె ! జగ మూడదె ? నీవ యెఱుంగుదంబరో !

(40) చ. మగనికిఁ బర్వమందు నడయాడుచు నాడుచు మధ్యమస్య స్నే
హ రసమిళత్తదర్థతనువౌనల పార్వతిపాపటన్ గను
స్ఫురణముచూప నాపెను నసూయ కనుంగొనలందుఁ దోపఁ గే
ల రహి నదల్చు నీలహరులన్ జయసీమల నెంతు నంబరో !

అప్ప—ఓహోహో ! పట్టణ మంతయు మేడల నెక్కి చూచుచున్నది. ఇయ్యది యకాల ప్రళయమో యనునట్లు తోఁచుచున్నది. ఇప్పటికి నలుబదిమె ట్లెక్కినది.

భట్టో—అవును, ఇయత్త లేకుంట చే నెవరును స్నాన మొనరింపజంకి వెనుక కేగుచున్నారు కాని అటుచూడుఁడు రాయలుమాత్ర మాతురకబీబీతోఁ గదలక యేదో పెద్ద సిద్ధాపరుపివలెఁ బఠించుచు నాఘట్టమునఁ దన మేడవరం గూర్చుండి యట్లే చలింపక యున్నవాఁడు. ఇంతకు నిది యాయనకవిత్వమాహాత్మ్యము కాదుకదా ?

అప్ప—(అటుచూచివిని) గంగమీఁద నవో శ్లోకము లిదివఱలోఁ జేసినవో యిప్పుడు జేయుచున్నవియో కాని పఠించుచున్నాఁడు. ఇది హేతు వగునా ? ప్రతిదినమును మహర్షి ప్రవరులచే రంచింపఁబడిన శ్లోకములచే నెందఱు నుతించుటలేదు.

భట్టో—ఆ ట్లనకుఁడు. చూడుఁడు. ఆయన మొగమున నెట్టిదీక్ష పొడకట్టుచున్నదో.

అప్ప—ఆయనకే కాదు. ఆపెకుఁ గూడ నట్టిదీక్ష యొకన్పట్టుచున్నది. సమీపమునకుఁ బోయి విని పరిశీలింతము రండు. (అట్లొనరించి యచ్చెరువుగా వినుచున్నారు.)

రాయ—

(41) క. ఎందఱు రా రచటికిఁ గో, ర్కెం దీర్తువటన్న యాసఁ గృత్రిమరక్తిన్
జెందన్నీతోడే నీ,యం దిది సహజంబ నా కనాదిగ జననీ.

(42) క. ఏనీమ్రొక్కఁ దా మ,జ్ఞానవ్యాపకి నుదుటఁ దాల్పఁగా విధిలిఖితం
బైనయనిష్టమ్ముడుగునొ, దానన నాతాపమెల్లఁ దఱలున్ దల్లీ !

(43) చ. జనపదసక్తులన్ గని యొసంగెడిహాసమునాఁ జెలంగు తె
ల్లనికుసుమంబులం దగి విలాసగతిన్ మలినాళిపుంజమున్

దనతనదివ్యసౌరభవిధమ్మునఁ బూతముగా నొనర్చుదే
వనదికిఁ దాపసం దనరుపాదముల్ చెలికొండ్రు నా కగున్.

(44)ఉ.ఎంతకునున్ గరంగని కఠీహృదులు దేవతలన్నఁ గర్మముల్
సంతతనిష్ఠలన్ సలుపఁ జాలిన మేటులుఁ జేయరాని యీ
చింతలఁ గొంద ఱుంచు రిఁకఁ జేరికినిన్ గొనినీ జగంబు జ
న్మాంతము సేయునీ స్మరణమంద సమస్తము గాంచి తల్లిరో!

(45)ఉ.పుట్టిన దాదిగాఁ దనువు వోయెడునంతకుఁ బుణ్యకర్మముల్
గట్టినవారిఁ బ్రోవఁ దగు కౌశలికుల్ శతముల్ సహస్రముల్
పట్టాకయింతలేని గురుపాతకులన్ గడతేర్చుపాంటె నీ
యట్టికృపాధికుల్ పృథివియందు మఱెందును లేరు జాహ్నవీ.

(46)చ.జనని పయస్సుగ్రోలి జడసంగతి నాటల నాడఁ బోయి శ్రాం
తనెలుఁగ నే చిరమ్ము వెనుఁడీయక యాడితిఁ బుద్ధివచ్చె ని
ద్రను గొననెంతు నంకమునఁ దారిచి పూర్ణగవాముషీజనం
బున నిసురింపఁజేయను మిటుమున్న రకం బొనరింప నెన్నఁడున్.

(47)ఉ.గాఢలశేమి వెనదుముగట్టుము లేనెలతోడ గూఢపా
న్నాథుని మాళిఁదాల్పు మొకనాఁటికి "నా కిదియెంత" యంచు నీ
వీశ్వరతోడిపాటు మది హేల యొనర్పుము మంబరో! జగ
న్నాథునినుద్ధరించెడిక్షణం బిది యీతడు వేల? జాహ్నవీ.

(48)చ.వర మభయంబు కుంభమును బద్మము నాలుగు సేతులన్ సుధా
కరశకలంబు మౌళి సుధఁ గాదను పుట్టము భూషలున్ శరీ
రరుచికి వన్నెఁ బెట్ట మకరమ్మున నెక్కుడు వేడ్క నొప్పనిన్
బరగతిదాయినిన్ దలఁచువారు పరాధిప మంద రంబరో.

(49)ఉ.అంతటఁ జిన్నినవ్వుల ముఖాస్యరుచుల్ సుధలై భవాగ్నివి
క్రాంతుల తాప మార్పు నెటు గాంచినఁ జక్కఁగ లోకపు పెట్టు బ
ల్వింతగ నింతయంతనని వెన్నెల నుల్కఁగఁ జేయ డాయు నా
శంతను భార్య నా కిదు కృశంతను సౌఖ్య మనంతమై తగన్

(50)ఉ.మంచులు జంకు మంత్రములు మ్రాన్పడు దైవతవర్గ మక్కటా!
సంకుల గొందులన్ బడు ససార మగున్ సుధ వేయు నేల? పే

రంగుగరుత్తదశ్వములు వ్యర్థములౌ భవవహ్నికీలలకు
గందెడివాడుతాపము పొకొలను నీదయలేక తల్లిరో.

భట్టో—(నమ్మికతో) చూచితిరా? యింక రెండుమెట్లెక్కిన రాయ లున్నమెట్టు గూడ మునిగెడిని.

అప్ప—అవును ఆ మనకుంగాని, యాపేరుంగాని యీభయమించుకయు నున్నట్లులేదే?

భట్టో—వారికెందుకు భయముండవలయును. ఇది వారలమహత్వమే కదా? ఆపద్యములు వింటిరా? అవి విని గంగయే మనకుడు ఎవ్వరేని యుప్పొంగవలసినదే.

అప్ప—యదనంతరన్యాయముచే దమరన్నట్లూహింపవలసియే యున్నది గాని నిజమునకు మాత్రము సంగీతమునకుం జింతకాయలు రాలవు.

భట్టో—మన మసూయచే నట్లనుకొనుమాత్రమే కానిగంగకు నిజమైన పశుతాపవశురాలన్న బిరుదున్నచో నమ్మహాకవిభక్తి కలయుప్పొంగదు? అట్లయినచో వేదశాస్త్రిను లసత్యములే కావలసివచ్చును.

అప్ప—అవును మొన్న మొన్ననే కదా! విద్యారణ్యులవారు కనకధారాస్తవ మొనరించి బంగారువర్షము గురిపించిరని వినుచున్నారము కాని ఆయనకును ఈయనకును యోగ్యతకేమి పాండిత్యమునకేమి హస్తిమశకాంతరముకలదు. నక్కెక్కడ? దేవలోకమెక్కడ?

భట్టో—ఇంకను మీరాయసూయ మొదలంట నశించినదికాదు భక్తికిని పాండిత్యమునకును గడుదవ్వు ఏపుట్టలో నేపామున్నదో యెవరికెఱుక! పయి కిట్లున్నవారలే మహానుభావులు కావచ్చును. నత్త్రేయులవారిని వినుచుంటిమా? లేదా? మన మిట్లు మీనమేషములు లెక్కించుచు నుంటిమేని యింక నొకక్షణములోం గాశీగంగపాలు కాక తీరదు. దానంజేసి మనకిరువురకును నపఖ్యాతి శాశ్వతమగును. మన మొనరించినయవమానమునకు రోసికదా! యీయనఘాత్ముం డిట్లాచరించుచున్నాడు. గంగయుం బ్రత్యక్షముగాం జెప్పకున్నను మహానుభావుండే యని మనకు బోధించుచున్నది. ఇప్పటికి నేంబది మెట్లెక్కినది. యింకం దక్కిన వాపెకు లక్ష్యమా?

అప్ప—కాదు కెప్పుడును భంగముండదు. ఉన్నచో నానామము నేతిబీరకాయయే కదా! కావ్యతి ఇది కాశీ, అనువృత్తి ప్రళయకాలమందు సయితి మిట్లున్న యెడల నే సార్థక్యము.

భట్టో—మీశాస్త్రార్థములు గట్టిపెట్టుఁడు. భక్తులఁ బ్రోచుపట్ల భగవంతుఁడు శాస్త్రములు చూచువాఁడు కాఁడు. మనమీపాటికి నయ్యనఘునిఁ బ్రార్థింతము పదుఁడు. (బలవంతముగాఁ జేయివట్టుకొని దగ్గఱగాఁ దీసికొనిపోవును.)

రాయ—

(51) మ. తనచర్మమ్మును బాములున్ శశియు రుద్రాక్షల్ మొదల్ సర్వ మి
క్కని మేషమ్మున శంభుఁ డోడి లవమున్ గన్పట్టమిన్ గౌరి నె
డ్డను శంకింపుఁడు నాపె నవ్వులయఁ జూడన్ జూడ జూదంబు గ
ల్పినయానాఁటి భవన్మహానటన ముచ్ఛేదించు నాకర్మముల్.

భట్టో—అప్పుడే పాదములున్న వెక్కిక్కి సాఁగుచున్నయది. కౌశిక ప్రోక్షపోయినను నితఁడైన నిప్పట్టున నీపాదుసాపట్టితో నట్టేటఁ గలయక తప్పదు.

అప్ప—అవును అట్లే పొడకట్టుచున్నయది. ఉపాయమేమి?

భట్టో—ఇతఁడీసమాధిలో మనమాటలను వినిపించుకొనునట్లు తోఁచదు. ఈపెను బ్రార్థింతము. (ఆపె నుద్దేశించి) అమ్మా! మహాపతివ్రతా! నీకు మే మందఱమును నమస్కరించుచున్నారము. నీభర్త నెట్లైన యీగంగామహాప్లవము వారింపఁ బ్రార్థింపుము.

అప్ప—బాగు సేయక యిట్లొనరింపక తప్పదు.

లవం—(తనలో) అయ్యో! నీచురాలనగు నన్నువీరట్లు ప్రార్థించెదరే! నే నేమి సేయుదును (ప్రకాశము) నాథా! నాథా! (శరీరము స్పృశించి పలుచును).

రాయ—(వినని విధమున)

(52) క. గంగ విభూషితలింగ వరాంగ సకృత్కృత్తపాంత రాపాంగి లస
ద్భంగ సరోజప్రాంచద్భృంగ మదీయాంగములు పవిత్రము సేయున్.

లవం—(గంగకంజలిఘటించి) అమ్మా! నీవైన నామనవిచేకొని నన్నువీ రభ్యర్థించిన దానికి ఫలము గల్పింపుము.

గంగ—(అంతటితో నాగుచున్నది) (అందఱును నాశ్చర్యపడుచున్నారు)

రాయ—(తనలో) ఏమిది!

(53) ఉ. "గోపిక తారశనాన్వయజఁ గొంకక యాతపత్ర నేత్ర నీ
కా పురుషుండు గట్టికొనెఁ గా?" యని శంక యొకింత లేక మా
దాపున కేగుదెంచి వృథా మరలన్ జన నేల బాల! మీ
యేపున లోనఁ జేర్చికొను మిందఱు నివ్వెఱఁగంద జాహ్నవీ.

(54) శా. శుద్ధాంతఃకరణుండ నేనిఁ గవితాశూరుండ నేనిన్ గళా
రాద్ధాంతమ్ములఁ బ్రోడ నేని నిను నారాధింతు నేనిన్ శ్రుతి
శ్రద్ధావద్వచనుండ నే నుపనిషత్సారస్వరూపుండ నే
నుద్ధారం బొనరింపుమా? నను మహాయోగీంద్రచూడామణీ.

(55) ఉ. ఎన్నఁడు నించుకేని దొసఁ గెట్టిదొ నేరనివారు నీవు లే
కున్నఁ బవిత్రులే కడు నయోగ్యులఁ బ్రోచిన ప్రోపు ప్రోపు సం
పన్నుల కేగ సంగవశ భాగ్యవిహీనుల కేగియోగి ము
న్నున్న ప్రతిష్ఠ నిల్పుకొను మో జగదంబ! బహూక్తు లేటికిన్.

(56) ఉ. శ్రీ ధరియించు టెప్పు డిఁక? గ్రీవ, శిరమ్మునఁ జంద్రుఁ డేడి? గం
గాధరముల్ జటావసులు గల్పనసేయ వదేమి? నీకు నా
భూధరరాజకన్యకకుఁ బోరడఁప న్వలదే! కటా! జగ
న్నాథుని నుద్ధరించెడి క్షణం బిది యీతడ వేల? జాహ్నవీ.

గంగ—(అట్లే హెచ్చక యుండును) అందఱును నిశ్చేష్టులై యుందురు.)

రాయ—(కొంచెము కోపముతో లవంగిం జూచి)

శా. ఇందున్ గాల మటంచు నెంచ కెలులో యీనిన్నును న్నన్నని
ప్రంకావేశులఁ జేయఁబూని కృప నా గీరథీదేవి రా
నుంకించెన్ మనకేమి కేల్మోగిచి యిట్లుంటిన్ దగుం గాక యే
లాంకొసావ్య? బ్రతు కెంత శాశ్వతము? లో నాగాట మింతేటికిన్?

లవం—(భయముతో) నాథా! వీరిమాటకుఁ బ్రతిచెప్పఁజాలక యే నిట్లు ప్రార్థించితిని.

రాయ—వీ రెవరు? (దెసలు పరకించి ఓహో! వీరా, అట్లయిన వీరియెడుట నే మనయా ధార్ష్ట్య మీగంగాముఖమునఁ దేలుంగాక.

(తెరలో)

గంగ—(రత్నభూషణసహితమగు కరద్వయము పైకెత్తి)

(1) తే. ఈజగన్నాథుచే రచియింపఁబడిన, యట్టి పీయూషలహరిఁ దా మహరహంబు
పఠన చేసెడివారికి భాగ్యమబ్బు, సౌఖ్యముల్ గల్గు సుఖముల్ శాంతిఁ జెందు.

(అందఱును నాశ్చర్యముతోఁ జూచుచు విందురు.)

రాయ—(తనలో సంతోషముతో) ఓహో! అంబిక తన దేవతాత్మత్వము గూడ వెల్లడి చేయుటయే కాక నా యీగంగాలహరీస్తోత్రమునకుఁ బీయూషలహరి యని కూడ బిరుద మిచ్చినదే?

(మరల దెరలో)

వత్సా! జగన్నాథ!

(2) శా. సాక్షాద్భ్రహ్మవు నీవు, నీసతి సరస్వత్యంశసంజాత, మి
మ్మాక్షేపించెడివారునుం గలరుగా! యైశ్వర్యపర్యాప్తికై
యాక్షోణీస్థలి ఘోరసాగ్రహమునం దేణాక్షి పుట్టెన్, సతీ
త్వక్షోభం బదిగాక యుండుటకుఁ దాత్పర్యంబు నీరాకకున్.

(భట్టోజీదీక్షితాదు లొకరిమొగమువంక నొకరుచూచికొనుచు నిశ్చేష్టులై విందురు.)

రాయ—(తనలో) స్వప్నమునఁ జెప్పినట్లే యిప్పుడును జెప్పుచున్నయది, శక్తి యీ యాభేదమ్ములచే ననేకగతుల నుండినను నుదకు నొక్కటియేకదా?

లవం—(తనలో) గృహమందుఁ బుట్టినదియనియే చెప్పుచున్నది. కాని సాక్షాత్పుత్రిక యని చెప్పలేదు, సర్వజ్ఞయగునాపె కొకరహస్యము దాఁగునా ?

(మరలఁ దెరలో)

తల్లీ! లవంగి!

(3) ఉ. పుట్టినదాది యాపయిని బుద్ధియెఱింగినదాది యెన్నఁడున్
జెట్టయు మాంసభక్షణము చేసియెఱుంగవు నీదుతండ్రి యీ
పట్టపురాజు కాఁడు సుమి? బ్రాహ్మణవర్యుఁడు, మిమ్మునున్ వెలిన్
బెట్టిరిగా? అట్లైన, నను బెట్టరె? సాహసికుల్ బుధాగ్రణుల్.

లవం—(తనలో) ఇప్పటికి నన్నుఁగూడ విస్పష్టముగాఁ బవిత్రురాలిఁగా సమర్థించినది.

(మరలఁ దెరలో)

ఔనోయి! భట్టోజీ! ఏమోయి? అప్పయ్యా!

(4) చ. చదివితి రేటి కీచదువు, సత్తము లెవ్వఁగా? యేరితేజ మొ
ట్టిదియొ? యెఱుంగఁగావలదె! డీకొని వాద మొనర్చు లేమ మహా
పదవియొకో! జగత్త్రియము పావన మెవ్వరికట్లి నట్టివా
ఙ్మదవతియున్ విధాతయును మాన్యతకున్ దగరొక్కొ! యిక్కడన్.

(ఇరువురును నంజలి ఘటించి వడవడ వణఁకుదురు.)

(మరలఁ దెరలో)

(5) తే. బ్రాహ్మణక్షత్రియులయందుఁ బరఁగుతేజ, మొల్లయవనులయం దిప్పుదిమిడె నింక
హూణులనుబొందుఁగలదనుగ మొక్కకొంత, జరగుపిమ్మటమీయాటసాగు టెట్లు?

(6) మ. పయి నేనో సిరియో సరస్వతియొ యంబాదేవియో పేర్మి నిం
డియుసున్ గాణిగ హూణవంశమున జన్మింపన్ వలెన్ నాఁడొకిం
తయు వర్ణాశ్రమధర్మముల్ నడువ "వీధాష్టిట్యమ్ములన్ మానుఁడ
య్యా" యటంచున్ లిఖియింపుఁ డీరలు భవిష్యద్గ్రంథసందర్భముల్.

(7) చ. తురగకలఁ బోలె హూణు లొకయింతయుఁ దమకున్ గలిగింప రారకే
నయులు కులానువర్తనలు నాశ మొనర్తురు వారిమీఁద నె
వ్వారుఁ గనలంగరాదు యుగవైఖరు లట్టులువోవు దైవతా
దగ మహుగంటు సర్వమును దప్పు నొకింత నని చెప్పనేటికిన్.

(8) చ. బదుల నెపమ్మునన్ బలి నెపమ్మునఁ బాట నెపమ్మునన్ ధనం
బడుగక యుబ్బహేతువున నూరక బ్రాహ్మణు లొక్కపెట్టుగాఁ
జెడి మతమేదియున్ గనక చేయని చెట్ట యొకింత లేక పో
పిదుతురు సర్వకర్మములు, వేదము లప్పుడు దుర్వివాదముల్.

(9) శా. పూర్వాచారపరాయణత్వమున నే పోవంగ మీకిచ్చ యే
సర్వాచీను లొకర్ల జోలి యనరే లా మీకు? మీయంత మీ
గుర్వాజ్ఞమ్ముల సాగఁ జేసికొనుఁడే గుం డుత్తమంపుంగతుల్
గిర్వాణంబున్ గని యొప్పెంచరుఁ డిదే కార్యమ్ము గాకుండెడున్.

(10) ఉ. ఇంత వచింప నేల? యిపు డింతయునున్ విను చుండ నేను మీ
చెంత వచించుసంగతులె చెప్పుదు రింకొక సక్కి మార్చి "తా
నంతెము నందె రాయలును నంగన నున్ సదిలో" నటందు రీ
యంత ల నేకముల్ నోడము వెక్కెమునందరుఁ జెయ్యి వెట్టుదై.

(11) ఉ. కొందఱు రాయ లుంచుకొనెఁ గోమలి నొక్కతె యావనాన్యయన్
మందులు దానినే యనిరి మానవనాయకు ప్రేయయంచుఁ దా
మందురు, నాఁడు రాక యిఁకయంత యెఱుకత్తి యటంచు నవ్వుచున్
గుందరుఁ డ్చిప్పిష్టులను గ్రూరయుగం బిది దీనివైదముల్.

(12) ఉ. ఏమన? మాకు నీగతిని నీయుగమం దగుచేట హితమ్ము మా
కేమియు సంచరించు ద్విజులే కడునిష్ఠులు, కాల మాపుదు
ర్ధీమహితుల్ ధనాఢ్యులు ద్వేష్యులు, పుణ్యయుగంపు రాకకే
మే మొనరింపఁ జేయుదుము మీఱిన కృత్యము లెంత లెంతలున్.

(18) తే. ఐదువేలవత్సరముల కగుడు నింక ,గం బటంచు వచించుపురాణవాక్య
మెఱుఁగుఁడప్పటి కాచార మెల్లఁబోవు, నిలుచుబలమెల్ల నెక్కడేని మును నొదిగి

(13) శా. విద్యావంతులుగూడ ద్రవ్యములనే ప్రేమింతు రాచారముల్
సద్యస్త్యాగమొనర్తు రంటను సరస్వత్యంబయే సాక్షి, యీ
దుర్యోగమ్మునకే కదా! యవనియా టొప్పెన్ వచోమాత, యే
విద్యల్ నేర్చిన పొట్టకే! యిఁక వృథా వేదమ్ములున్ శాస్త్రముల్.

లవం—(తనలో) నాచాపలమునకు మృదువుగనే చీవాట్లు వైచినది.

భట్టో—దేవీ! మాయపరాధము సైఁచి యనంతర్ధిగా దర్శన మొకపరి ప్రసాదింపఁ గోరెదము.

అప్ప—అంబా! దురాగ్రహమ్మున నీభక్తుల కపచారమొనర్పు టట్లుండ నీ కింత శ్రమ మిచ్చినందులకుఁ గూడ క్షమింప వేఁడెదము.

రాయ—జననీ! అస్నానరింపవేని యప్పుడు నాచినదానిచే నెంత సేపటికి లేదనెడి యీయుగమునందు "నిక్కముగా గంగ వచ్చిచెప్పెనా, యేదో యింద్రఁ గపట మున్నది" యని గేలి సలుపక మానరు.

గంగ—ఇదిగో ఇచ్చుచున్నాను నిరీక్షింపుఁడు (సటాక్షేపమ్మునఁ బ్రవేశించును.)

(ఎల్లరు నంజలిఘటించి భక్తిపారవశ్యమును గనుపఱతురు.)

(14) గంగ—ఉ. అల్లుఁడవైతి వీజగమునంత నునేలెడి ధాదుసాకు, నీ
సూక్తులఁ డిచ్చెఁగాదె ప్రతిభోన్నతికై కడు మెచ్చి, యాజమీ
నెల్ల నరేంద్రదత్తమున కింకొక యర్థ మిదేల? యేలు మీ
పాల్లకపాణిసున్ గవిత గైకొనువృద్ధి నినుఁ గొల్వ నొప్పగన్.

(15) తే. ఆపయిని మీరుచువురు సత్యభువనమ్ము, చేరుదురుగాతి, నీచేతఁ జేయఁబడిన
గ్రంథములు భువి నున్నంతకాలమును స్మరింపఁ జేసెడుఁ గాతఁ గీర్తి యిదెల్ల.

నీకింకను నావలనఁ గాఁదగుమనోరథం బేమి?

రాయ—కృతార్థునిం జేసితివి. ఐనను ఇదియగుఁగాక.

(భరతవాక్యము.)

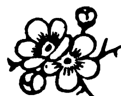
తే. రాజులకు వృద్ధి, యగ్రవర్ణస్థులకును,బుద్ధి వేదాలనాసక్తి బుధుల శక్తి,
సకలజనుల కారోగ్యంబు జగతిభాగ్య, మెల్లెడల నుల్లసిల్లు గురిచ్చ నొల్లు.

పంచమాంకము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

గద్య. ఇది శ్రీకింకవీంద్ర ఘటాపంచానన విద్వత్కవిబాల కలానిధి బాలసరస్వతీ శతావధాని తిరుపతివేంకటేశ్వర విరచితంబగు పండితరాజంబునఁ బంచమాంకము.

శుద్ధపత్రము.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.	పుట.	పంక్తి.	తప్పు	ఒప్పు
1	11	గచే	రగా	26	26	యకు	యకం
5	28	సుగు	ధువు	26	26	నత్త	న్నత్త
6	5	చిన	చన	26	27	ఉన్న	ఉన్మ
7	5	సాశ్వి	సాత్త్వి	28	8	త్రర	త్త్రఱ
8	8	జమ్ము	జము	28	29	జరా	జమా
12	3	ష్య	శిష్య	31	3	పుపువ్యా	పువ్యా
12	17	నజ్జు	నఙ్జు	31	22	అయ	ఆయు
13	11	మల్ల	మగ్గ	34	14	నేనిక్క-	నీవిక్క-
14	12	వృధ	వృథా	43	2	పర్నం	పరుం
14	13	లోనోటి	నోటిలో	44	6	టిపు	టినైపు
14	28	డగు	డవు	14	23	జక్క-	జిక్కు-
15	13	వమ్మి	వమి	54	1	వాని	చాని
15	16	రెగు	రెఱుఁ	55	6	ములతోడ	ముతోడ
15	19	నేసు	వేసు	55	17	గోను	కోద
16	11	గుట్టి	గుల్లె	55	28	గఁదా	గదా
16	28	నుంటు	నుంటి	55	29	మిఁట	మిట
17	2	మొహా	మోహా	59	19	కఠ	కలి
19	9	టకుమా	టమా	61	7	రాధ	వాద
20	16	చి—శిష్యత్త్వము	శిష్య—చిత్త్వగు	64	10	దీని	వీసి
23	5	గోస్త్ర	కుక్క-	65	14	స్థ	పుడ
23	8	ఇదు	ఇది	68	4	నివ	ని[illegible]
24	6	కుజా	కుజ	72	26	దిమి	డిమి